

MONIKIELISEN PERHEEN
MONIKIELISYYSDISKURSSIT
IDENTITEETIN RAKENTAJINA

Eveliina Sirkeinen
Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
suomen kielen
pro gradu -tutkielma
joulukuu 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos / suomen kieli
Tekijä – Author Eveliina Hanna-Maria Sirkeinen	
Työn nimi – Title Monikielisen perheen monikielisyysdiskurssit identiteetin rakentajina	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 69 s.
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata Jyvässeudulla asuvan monikielisen perheen kokemuksia ja määritelmiä omasta monikielisyystään sekä selvittää monikielisydestä puhumisen kautta perheelle diskursiivisesti rakentuvia identiteettejä. Tutkimuksessa tunnistetaan ja nimetään perheen monikielisuuden määrittelemisen ja kokemisen diskurssit ja selvitetään, millaiseksi perheen identiteetti rakentuu perheen hallitsemien ja valitsemien monikielisyysdiskurssien käytön myötä.</p> <p>Tutkimuksen pääkäsitteet ovat diskurssi ja identiteetti, jonka katsotaan rakentuvan diskursiivisesti. Tutkimukseen nimetyissä diskursseissa huomioidaan käytetty kielirepertuaari, näkökulma ja näkökulman alkuperä, mikä voi olla yksilön kokemuksessa tai ympäröivässä yhteiskunnassa, käsitys monikielisydestä joko koodinvaihteluna tai heteroglossisena resurssivarastona sekä diskurssin myötä rakentuva identiteetti.</p> <p>Tutkimuksessa on käytetty aiemmin vähän käytettyjä aineistonkeräysmetodeja, kuten kelloaktiiviteettia, koko perheen ryhmähaastattelua ja kaksikielistä haastattelijaparia. Tutkimukseen osallistui Jyvässeudulla asuva, pääasiassa suomea, espanjaa ja englantia arjessaan käyttävä nelihenkinen perhe, johon kuuluivat suomalaislähtöinen äiti, espanjalaislähtöinen isä, 7-vuotias tytär ja 11-vuotias poika. Haastattelijapari haastatteli perhettä suomeksi ja espanjaksi puolistrukturoidulla haastattelulla keväällä 2007. Aineiston keräämiseen käytettiin myös taustatietolomaketta.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että monikielisyys koetaan lähes poikkeuksetta voimavarana. Perhe määritteli oman monikielisyytensä heteroglossisesti erilaisten kieliaineiden resurssivarastona, mutta myös korostaen espanjankielisyyttä suomenkielisuuden kustannuksella. Espanjankielisyys koetaan tulosten mukaan myönteisenä, persoonallisuuteen vapauttavasti vaikuttavana voimavarana, jolla luodaan yksityisyyttä ja erotutaan massasta. Perhe rakensi monikielisyysdiskursseilla moninaisia identiteettejä, kuten maailmankansalaisen, vähemmistön, yksikielisen ja toisenkielisen identiteettejä.</p> <p>Tutkimuksessa käytetty vapaahkon haastattelun diskurssianalyttinen analyysi osoittautui hyväksi tavaksi tutkia arkikokemusta, mutta lasten äänten kuuluville saamiseksi kahdenkeskinen haastattelu olisi ollut toimivampi vaihtoehto. Diskurssijärjestelmä osoittautui toimivaksi tavaksi eritellä ja selvittää perheen arkikokemuksen ja yhteiskunnan monikielisyysdiskurssien kohtaamista.</p>	
Asiasanat – Keywords diskurssi, diskurssianalyysi, identiteetti, monikielisyys, perhe, kielisyys, heteroglossia	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Fennicum	
Muita tietoja – Additional information Tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston Kielten laitoksen Monikieliset perheet Jyvässeudulla - pilottitutkimushanketta.	

”Who are *you*?” said the Caterpillar.

This was not an encouraging opening for a conversation.

Alice replied, rather shyly, “I – I hardly know, sir, just at present – at least I know who I *was* when I got up this morning,

but I think I must have been changed several times since then.

Lewis Carroll: Alice’s Adventures in Wonderland (1865:53-54)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	3
2.1 Toisiaan täydentävät monikielisyysteorit	4
2.1.1 Monikielisyys koodinvaihteluna	4
2.1.2 Heteroglossinen monikielisyys	7
2.2 Etnografia	10
2.3 Kriittinen diskurssianalyysi	13
2.3.1 Diskurssi	14
2.3.2 Identiteetti	16
2.3.3 Analysointia ”fuusiokeittiössä”	20
3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA ANALYYSIMENETELMÄT	21
4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	23
4.1 Kelloaktiiviteettitehtävä	23
4.2 Rodasin perheen esittely	25
4.3 Ryhmähaastattelu	29
5 TULOSTEN ANALYYSI	30
5.1 Monikielisyysdiskurssit	30
5.1.1 Arjen monikielisyysdiskurssi	31
5.1.2 Baabeli-diskurssi	36
5.2 Vähemmistökielisyysdiskurssi	39
5.3 Toisenkielisyysdiskurssit	42
5.3.1 Suomi 2 ongelmana -diskurssi	43
5.3.2 Espanja 2 haasteena -diskurssi	47
5.4 Yksikielisyysdiskurssi	48
6 POHDINTA	53
LÄHTEET	58
LIITTEET 1–5	60

1 JOHDANTO

Monikielisyys, moni-identiteettisyys ja laajat, heterogeeniset kieliresurssien varastot luonnehtivat enenevässä määrin Jyvässeutua asuttavia perheitä. Ihmisten entistä vapaampi liikehtiminen luo Jyvässeudustakin kielentutkimuksen ihannekaupunkia. Yhä useampi perhe Jyvässeudulla on monikielinen, minkä takia on paikallaan tutkia tuota aiemmin vähän tutkittua yhdistelmää: monikielisen perheen arkea. Millainen on monikielisen perheen arki, mille monikielisyys tuntuu, miten ja mihin perhe käyttää monikielisyyttään, kuinka se selviää Jyvässeudulla, millainen identiteetti sille monikielisyyden takia ja ansiosta rakentuu? Monikielisyystutkimus on paikallaan sikäläkin, että kielen luonto on paljastunut monikieliseksi. Tämä merkitsee sitä, että jokainen yksilö ja perhe on monikielinen. Siksi kullekin relevantiksi muodostuvat kysymykset: mitä monikielisyydellä sitten voi tehdä, voiko mitään, miten se vaikuttaa, vai vaikuttaako mitenkään?

Hypoteesina tässä tutkimuksessa Jyvässeudulla asuvan perheen omista monikielisyyskokemuksista, -määritelmistä ja niiden avulla luoduista identiteeteistä oli oma kokemukseni monikielisydestä. Sen mukaan kieli tarkoittaa mieltä. Kielivariaatio, kuten vaikkapa espanjan kieli tai Kotkan tai Savon seudun murre, yhdistyy koko joukkoon tuntemuksia ja tottumuksia ja mahdollistaa yksilön toiminnan jossain tietyssä tilanteessa, jossa ilman kielivariaation hallintaa ei voisi toimia. Kielivariaation käyttäminen on johonkin tulokseen johtava valinta, jolla tilanteesta voidaan rakentaa halutunlainen. Yksilön kieliresurssit rakentavat hänen minuudestaan sellaisen kuin sen on. Monikielisyys mahdollistaa näin ollen useita erilaisia identiteettejä, mikä on mahdollisuutena mielestäni kiehtova ja tutkimuksen arvoinen.

Tämän pro gradu -tutkielman jaloin pyrkimys on antinationalistinen käsitteenasettelu, mikä tarkoittaa perinteisen kieli-termin hautaamista aina silloin kun se on mahdollista. Puhutaan kielen sijaan heteroglossisesti ja Bakhtinia mukaillen ”kielisydestä”, yksilöllisestä kieliresurssien varastosta, jonka osasista yksikään ei ole täydellinen, saati palaudu jonkun valtion maantieteellisten rajojen sisään. Lähtökohtana ja punaisena lankana tutkimuksessa on sosiaalisen konstruktionismin käsitys todellisuudesta kielellä tilanteisesti rakennettavana. Kielenkäytöllä rakennetaan omaa ja yhteistä todellisuutta ja omaa sekä toisten identiteettiä sellaisiksi, kuin ne kulloinkin ovat. Siksi kielenkäytön suhteen tehtävät diskursiiviset valinnat ovat vakavasti otettavia.

Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa sikäli, että monikielisyyteen liittyviä määritelmiä, kokemuksia ja identiteettejä on tutkittu Suomessa vähän perhe-näkökulmasta. Tutkimuksessa käytetään aiemmin vähän käytettyjä aineistonkeräysmetodeja, kuten kelloaktivi-

teettii, koko perheen ryhmähaastattelua ja kaksikielistä haastattelijaparia. Tutkimus on diskurssianalyttinen, etnografinen tapaustutkimus, ja sen kohteena on jyvaskyläläinen pääasiasa suomea, espanjaa ja englantia arjessaan käyttävä nelihenkinen perhe, jota haastattelijapari haastatteli suomeksi ja espanjaksi puolistrukturoidulla haastattelulla keväällä 2007. Litteroidun haastattelun lisäksi tutkimusaineistona on käytetty informanttien itsensä ennen haastattelua täyttämii taustatietolomakkeita sekä toteutukseltaan vapaahkoa, kirjallista kelloaktiiviteettitehtävää. Tutkin tässä pro gradussa sitä, miten monikielinen perhe määrittelee monikielisyiden, miten se kokee oman monikielisyytensä ja lopulta sitä, miten monikielisyys vaikuttaa perheen identiteettiin. Tutkimuksessa pääkäsitteinä ovat diskurssi ja diskursiivinen identiteetti. Erittelen niitä oman monikielisyiden määrittelemisen ja kokemisen diskursseja, joita perheenjäsenet yhdessä ottavat käyttöönsä kertoessaan monikielisyystään ja monikielisestä arjestaan.

Tutkimus on osa Jyvaskylän yliopiston Kielten laitoksen Monikieliset perheet Jyväseudulla -pilottitutkimushanketta (Multilingual families in Jyväskylä region), jonka tavoitteena on lisätä tietoa monikielisenä elämisestä Keski-Suomessa sekä tuottaa yksi Norface-case osaksi eurooppalaista Norface-tutkimusta. Pilottitutkimus käynnistyi vuonna 2007. Se on kiinnostunut Jyväseudun monikielisten perheitten elämästä. Sen fokus on perheen jäsenten omien kokemusten, arkipäivän, monikielisyttä koskevien ajatusten sekä monikielisenä Jyväseudulla elämisen tutkimisessa, ja se pyrkii selvittämään eri kielten välisiä suhteita ja arvoasetelmia sekä eri kieliin kohdistuvia asenteita. Pilottitutkimuksessa haastateltiin viittä Jyväseudulla asuvaa perhettä heidän monikielisestä arjestaan, kokemuksistaan ja ajatuksistaan monikielisydestä. Hanketta johtaa Jyvaskylässä professori Sari Pietikäinen. Norface-tutkimukseen kuuluu monikielisyystutkimusta Jyvaskylän alueen lisäksi eri puolilla Eurooppaa.

Kielen ilmiöihin liittyvää identiteettiä diskurssien ja asemoimisen kautta rakentavana on aikaisemmin tutkinut Tiina Virkkula vieraan kielen käyttäjäidentiteettien rakentumista käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan *Stay abroad and foreign language users' identity construction* (Virkkula 2006). Virkkula tutkii sitä kuinka ulkomailla oleskelu vaikuttaa suomalaisten nuorten aikuisten englannin käyttäjäidentiteettien rakentumiseen, miten osallistujat puhuvat itsestään suhteessa englannin kieleen, millaisia diskursseja heidän puheensa edustaa ja mitä positioita osallistujat ottavat tunnistetuissa diskursseissa. Virkkulan tutkimuksen tuloksina on moninaisia diskursseja ja kielen käyttäjäidentiteettejä.

Sari Pöyhönen on tulkinnut Venäjällä työskentelevien suomen kielen opettajien ammatti-identiteettiä väitöskirjassaan *Suomen kielen opettajana Venäjällä. Ammatti-identiteetin tulkin-toja koulutuksen ja opetuksen murroksessa* (Pöyhönen 2004). Pöyhönen tutki identiteetin dis-kursiivista, narratiivista, dialogista ja psykologista rakentumista. Kvantitatiivisilla menetel-millä monikielisyyteen ja -kansallisuuteen liittyvää identiteettiä on tutkinut Sanna Iskanius väitöskirjassaan *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti* (Iskanius 2006). Artikkelissa *Voices in Discourses: Dialogism, Critical Discourse Analysis and ethnic identity* Pietikäinen ja Dufva (2006) tutkivat saamelaisessa mediassa työskentelevän saamelai-sen journalistin identiteetin diskursiivista rakentumista diskurssin ja äänen (voice) käsitteiden avulla. Pietikäinen ja Dufva tähdentävät identiteetin rakentumisen tapahtuvan niin sosiaalisesti diskurssien avulla kuin yksilöllisestikin äänien avulla. Tässä tutkimuksessani identiteetin nähdään myös rakentuvan sekä mikro- että makrotasoilla, mutta näitten tasojen nähdään koh-taavan diskurssin käsitteessä, joka edustaa sekä yksilöllistä kokemisen kautta että ympäröi-vässä sosiaalisessa todellisuudessa syntynyttä puhetapaa ja lähtökohtaa identiteetin rakentu-miseen. Monikielisten perheitten monikielisyyden kokemista ja subjektiutta tutkii Charlotte Burck teoksessa *Multilingual Living: explorations of language and subjectivity* (Burck 2005).

Monikielisyyden vaikutusta identiteettiin on tutkittu aiemmin muun muassa selittämällä informanttien suhtautumista omaan monikielisyyteensä tietyllä tavoin erityisesti taitotasoon palautuvien perusteiden (Virkkula 2005). Tämän tutkimukseni fokus on perheen lisäksi siksi eri-tyisesti perheen kokemuksissa ja oman monikielisyyden määrittelemisessä muilla kuin taito-tasoon palautuvilla perusteilla.

Kappaleessa kaksi esitellään tutkimuksessa käytetty teoria ja keskeisimmät käsitteet se-kä selvitetään, kuinka teoriaa ja käsitteitä käytetään juuri tässä tutkimuksessa. Kappaleessa kolme esittelen tutkimuksen tavoitteet tutkimuskysymyksinä sekä esittelen, millaisilla tähän tutkimukseen tehdyillä analyysimenetelmillä pyrin vastaamaan asetettuihin kysymyksiin. Nel-jännessä kappaleessa käydään läpi tutkimuksessa käytetyt tiedonkeruumenetelmät sekä esitel-lään menetelmillä saatu aineisto. Viidennessä kappaleessa analysoidaan aineisto esittelemällä löytyneet diskurssit, niiden luokitteluperusteet ja diskurssien myötä rakentuvat identiteetit. Tutkimus päättyy kappaleen kuusi yhteenvetoon ja pohdintaan.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

Määritän tässä osiossa tutkimukseni teoreettisen taustan, keskeiset käsitteet sekä sen, kuinka käytän valittuja käsitteitä ja teoriaa tutkimukseni analyysissa. Tutkimukseni lähtökohta on

sosiolingvistinen; se tarkastelee kielen ja sosiaalisen todellisuuden välistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Sosiolingvistiikka on 80-luvulta lähtien siirtynyt puhtaasti lingvististen yksiköitten, kuten lauseitten ja foneemien, tutkimisesta tutkimaan ”tekstiä kontekstissaan”. Tekstin lisäksi siis analysoidaan ja otetaan huomioon myös konteksti sekä tekstin ja kontekstin suhde. Näin on siirrytty entistä systemaattisempaan monitieteisyyteen, mistä tässä käytettävä diskurssianalyysi monine variaatioineen on hyvä esimerkki. (Pälli 2003: 21–22.)

Tutkimukseni on kvalitatiivinen ja sen teoreettinen tausta muodostuu monikielisyysteorioista, kriittisestä diskurssianalyysistä ja etnografiasta. Mitään näistä lähestymistavoista ei nähdä tässä pelkkänä tutkimusmetodina vaan kokonaisuutena teoreettisena lähestymistapana. Nämä teoreettiset lähestymistavat tarjoavat erilaisia metodologisia ja käsitteellisiä tutkimusvälineitä kvalitatiiviseen tutkimukseen. Teoreettisina käsitteinä käytän erityisesti diskurssin ja diskursiivisen identiteetin käsitteitä.

2.1 Toisiaan täydentävät monikielisyysteorit

Tutkimuksen kohdistuessa monikielisyysyteen alkuun on määriteltävä, mitä monikielisyysyellä voidaan tarkoittaa ja mitä sillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Tässä kappaleessa ja koko tutkimuksessa tarkastellaan monikielisyyttä perinteisen yksikielisestä näkökulmasta liikkeelle lähtevän koodinvaihtelunäkökulman ja uudemman heteroglossisen näkökulman vastakkainasettelun kautta. Perheenjäsenten diskurssit edustavat väliin heteroglossista, väliin koodinvaihtelunäkökulmaa monikielisyysyteen, millä voi olla vaikutuksensa perheen sosiaalisten käytäntöjen tasolla. Näkökulman ja diskurssin valinta rakentaa kielen, kansalaisuuden ja identiteetin keskinäisestä suhteesta tietynlaista ja ottaa kantaa tämän kolmiyhteyden osasten toisiinsa palautuvuuteen.

Mainittu kielikäsitteen jakautuminen on etäisesti sukua kielitieteen määrittelemisen kahtiajaolle formalistiseen ja funktionalistiseen kielitieteeseen. Koodinvaihtelunäkökulman kieleen voisi ajatella olevan sukua formalistisen kielitieteen tavalle suhtautua kieleen suljettuna systeeminä, suhteellisen pysyvänä, staattisena kokonaisuutena, jossa vallitsee tiettyjä muuttumattomia lainalaisuuksia. Heteroglossinen kielikäsitteitys kallistuu funktionaalisen kielitieteen puoleen, sillä se näkee kielen jatkuvasti, yksilöllisesti ja tilanteisesti muuntuvana, erityisen dynaamisena, joka kerta erilaisena esiintyvänä. (Luukka 2000.)

2.1.1 Monikielisyys koodinvaihteluna

Perinteisesti monikielisyttä määriteltäessä on huomiota kiinnitetty kielen käyttäjän kielen taito- ja hallintatasoon sekä ajatukseen kielestä suljettuna kiinteänä systeeminä. Bilingualism-termillä viitataan englanninkielisessä aineistossa toisinaan kaksi-, toisinaan monikielisyteen. Kaksi- tai monikielisyys määritellään natiivin kielitaidon tasoiseksi kahden kielen hallinnaksi (Bloomfield 1933, Romainen 1989:10–12 mukaan). Kaksikielisyys on määritelty myös alkamaan pisteestä, jossa yhden kielen puhuja osaa tuottaa kokonaisia merkityksellisiä lausumia toisella kielellä (Haugen 1953:7, Romainen 1989:10–12 mukaan). Yksilö ei välttämättä kykene tuottamaan kieltä, mutta ymmärtää kuulemansa. Tällöin hänen kaksikielisyytensä on ”passiivista” tai ”reseptiivistä”. Vain kuultua ymmärtävää kielitaitoa on määritelty myös ”puolikaksikielisyudeksi” (semibilingualism) (Hockett 1958:16, Romainen 1989:12 mukaan). (Romainen 1989:10–12.)

Kielen käyttäjän kielellisen resurssivaraston nähdään näissä kaksikielisuuden määritelmässä sisältävän kaksi erilaista suljettua kielisysteemiä, joiden taitotaso vaihtelee, mutta voi määritteistä päätellen ainakin teoriassa olla täydellistä, kuten natiivin tai äidinkielen kielen käyttäjän kielitaso. Perinteistä monikielisyyskäsitystä edustaa käsite koodinvaihtelusta, joka määritellään kaksikieliseksi kielen vaihteluksi tai tarkemmin määriteltynä kahden tai useamman kielen käytöksi saman keskustelun kuluessa (Kovács 2001:22; Auer 1998:1). Kielten näkeminen koodinvaihtelunäkökulmasta rajattuina ja selväpiirteisinä on perinteinen lähtökohhta kielen tutkimukseen (Pietikäinen jne. tulossa), mitä Heller (2007), Pietikäinen jne. (tulossa), Bailey (2007) ja Blommaert (2005) myöhemmin seuraavassa kappaleessa kritisoivat. Koodinvaihtelua ja tietyn kielen valikoitumista tiettyyn tilanteeseen selitetään muun muassa domainin ja diglossian käsitteillä.

Domain on tiettyjen aikojen, asetelmien ja roolien suhteista koostuva abstraktio toimintakehästä, joka vaikuttaa monikielisen yksilön kielen valintaan ja hallintaan. Domain on kongruentti, kun se koostuu totunnaisista ja yleensä samaan tilanneyhteyteen kuuluvista osatekijöistä. On tutkittu, että kun testauskonteksti on domainkongruenssin odotusten vastainen, monikielisen henkilön kielenkäyttö voi häiriintyä. Jos siis totuttuja ja yleensä yhteenkuuluvia keskustelukontekstin komponentteja muutetaan, puhujan kielenkäyttö alkaa horjua, hän epäroii, kielessä esiintyy syntaktisia virheitä, puhuja lainaa herkemmin sanoja tai ilmauksia toisesta kielestä, vaihtaa tai vaihtelee kieltä. Esimerkkinä domainista on esimerkiksi perheen, ystävyssuhteiden, uskonnon, työn ja koulutuksen domainit, jotka koostuvat tietystä ajasta, paikasta, puhekuppaneista, puheenaiheista ja kielestä. Mielenkiintoisia tutkimustuloksia on saatu erityisesti tutkimalla kielen valintaa tiettyistä aihealueista tai kielenkäyttöfunktioista kes-

kusteltaessa. Kieli voi olla eri laskettaessa, kiroiltaessa ja rukoiltaessa, tai vaikkapa unissa ja ääneen ajateltaessa. (Romaine 1989:29–31.)

Diglossia tarkoittaa kahden kielen tai puhetavan muun muassa valtaan, arvostukseen ja kielenkäyttöfunktioon perustuvaa suhdetta toisiinsa. Yhteiskunnissa on siis kaksi, ellei useampi-kin eri tapa puhua tai käyttää kieltä. Nämä kielet, murteet, koodit tai rekisterit toisistaan erotavia tekijöitä ovat muun muassa nimi, käyttöfunktio, arvokkuus, kirjallinen kunnia-asema, stabiilius, mahdollinen standardisointi, kielioppi, leksikaalisuus ja fonologia. Diglossisessa suhteessa vastakkain ovat low-kielet (informal vernacular language) ja high-kielet (formal language). Usein murteinen, epäformaali ja slanginen low-kieli omaksutaan ja sitä käytetään vain kotona ja kotoisissa tilanteissa, kun taas formaali, asiallinen, arvostettu, usein ainoana oikeana kielenä pidetty, monimutkaisempi, valtion usein standardisoima high-kieli opitaan kodin ulkopuolisissa instituutioissa, joissa sitä myös aina käytetään. Kotoisia ja virallisia ryhmiä leimaa ja erottelee erilainen kielellinen käyttäytyminen. Viralliseen ryhmään sopivan high-kielen osaamattomuus on este ryhmään sisään pääsulle ja ryhmässä vaikuttamiselle. Samoin low-kielen osaamattomuus voi olla este kotoiseen kanssakäymiseen pääsemiselle jonkin ryhmän kanssa. (Romaine 1989:31–38.)

Pietikäisen jne. (tulossa) mukaan perinteisen essentialistisen näkökulman mukaan kielet nähdään yhtenäisiksi, suljetuiksi kokonaisuuksiksi, jotka voidaan kiistatta erotella toisistaan, jolloin monikielisyys on käytännössä näiden erillisten kiinteiden systeemien ”vaihtelua” keskenään puheessa. Tämän tyyppinen kielikäsitelmä tukee ajatusta homogeenisestä kielyhteisöstä, jonka sisällä yksilöiden kieli on sama ja suhteessa yhteisön ulkopuolisiin yhteisöihin eri, puutumatta liiemmin kielen yksilöllisyyteen. Käsitelmä erottelee voimakkaasti eri kielisysteemit toisistaan, ja sen mukaan kieli määritellään yleensä jonkin valtiota ja kansallisuutta edustavan maantieteellisen tilan sisään palautuvaksi, kuten Suomessa puhuttavaksi suomen kieleksi tai Espanjassa puhuttavaksi espanjan kieleksi. Perinteisen koodinvaihtelu-kielimääritelmän historia kumpuaa kaukaa Euroopan kansallisvaltioitten nousukaudelta, jolloin kielen erityinen funktio oli nationalistinen: yhdistää yksi kansallisuus, ja erottaa se muista kansallisuuksista. Alun perin poliittisesti ja ideologisesti motivoitunut kielimääritelmä on nykyisen monikielisyystutkimuksen ja monikielisyyden luonteen näkökulmasta jopa harhaanjohtava. (Pietikäinen jne. tulossa.)

Heller suhtautuu perinteisen kielidiskurssin ja vanhan kielimääritelmän käyttöön astetta vakavammin ja erityisen kriittisesti. Heller määrittää kielen ideologisesti määritettyjen resurssien ja käytäntöjen kokonaisuudeksi ja siten erityisen sosiaalisesti ilmiöksi. Kieli on sosiaalisen erilaisuuden ja epätasa-arvon konstruoitumisen maaperää ja näin monikielisyyskin sijoit-

tuu ideologian, sosiaalisten käytänteiden ja sosiaalisen järjestäytymisen tutkimuksen kenttään. (Heller 2007:2.)

”Monikielisyys” linkitetään usein diskursseihin valtiosta ja kansakunnasta ja siten se on sidottu myös kansallisuuden, etnokansallisen identiteetin, koulutuksen ja kompetentin yksilön konstruoinnin säännöstelyyn. ”Monikielisyys” voidaan ymmärtää laajoina sosiolingvististen käytäntöjen asetelmina, jotka linkittyvät sosiaalisen erilaisuuden ja epätasa-arvon konstruointiin tiettyjen historiallisten olojen alaisena. (Heller 2007:3.)

Hellerin näkemys perinteisen, kielet objekteina näkevän diskurssin käytöstä on sosiaalisen konstruktionistinen ja diskurssianalyttinen; todellisuuden katsotaan rakentuvan diskursiivisesti, eli kielenkäytön mukaiseksi. Voidaan siis väittää, että perinteisen koodinvaihteludiskurssin käyttöönotto kielistä puhuttaessa tuottaa nationalistista todellisuutta.

Hellerin mukaan kielellisten resurssien kutsuminen, ymmärtäminen ja organisoiminen perinteisessä mielessä kieliksi uusintaa 1800-luvulla syntyneitä osavaltioitten ja valtioitten poliittista ideologiaa palvelevaa diskurssia, ja sitä kautta diskurssin tuottamia valtasuhteita. Nykyajalle tyypillinen muutos ja kielellinen rajankäynti (Bailey 2007:257–277) mahdollistaa ja vaatii vanhan hegemonisen ajattelu- ja puhutavan kielistä kansallisuuksiin palaavina kokonaisuuksina kyseenalaistamista ja korvaamista monikielisyttä entistä paremmin kuvaavalla ajattelutavalla, jota kuvataan seuraavassa kappaleessa. (Heller 2007:1–24.)

Monissa monikielisyystapauksissa selkeää rajaa kielten välille ei voida vetää. Kaksikielisuuden määrittäminen ”kompetenssiksi kahdessa kielessä” ei konseptina tavoita täsmällisesti monikielisen puhujan kielellistä käyttäytymistä. Blommaert ja Maryns (2001:61–84) ehdottavat monikielisyttä ja kielten sekoittuneisuutta lähtökohdaksi tutkimukselle perinteisen yksikielisen ja kielet puhtaina kokonaisuuksina näkevän lähtökohdan sijaan. (Blommaert ja Maryns 2001:61–84.)

2.1.2 Heteroglossinen monikielisyys

Ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä yhä uusia kielihybridisyyksiä syntyy. Yhtenevässä Euroopassa kansallisvaltioaate jäänee vihdoin taka-alalle. Tässä esiteltävä heteroglossinen monikielisyysmääritelmä tavoittaa paremmin uuden tilanteen monikielistyvässä maailmassa. Hetero-

glossinen monikielisyysdiskurssi rakentaa suvaitsevaista monikielisyyskuvaa häivyttämällä sidosta kielen ja kansallisuuden välillä.

Heller (2007:1–24), Pietikäinen jne. (tulossa), Blommaert ja Maryns (2001:61–84) ja Bailey (2007:257–277) käyttävät tutkimuksessaan perinteisestä kielikäsitteestä poikkeavaa, kielen ja monikielisuuden heteroglossista määritelmää. Siinä kieli nähdään perusluonteeltaan vaihtelevana, jatkuvasti muuttavana joukkona moninaisia resursseja, joita kielen käyttäjä ottaa käyttöönsä erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa tilanteissa (Pietikäinen jne. tulossa). Kielimääritelmä pohjaa Bakhtinin (1981:291; Dufva 2000) heteroglossian käsitteeseen, joka viittaa simultaanien puheentapojen kokoelmaan (Pietikäinen jne. tulossa) ja alleviivaa kielen vaihtelua ja monimuotoisuutta kielen käytössä kielen luontaisimpana ydinpiirteenä (Dufva 2000). Bakhtin (1981:291) toteaa kielen olevan läpikotaisin kirjava (heteroglot) sosiaalisten ja ideologisten puheentapojen ja niiden kantamien näkökulmien ja historioiden kokonaisuus (Dufva 2006). Bakhtinin (1979) mukaan erilaiset puheen tavat, joita hän kutsuu myös ”kieliksi kielissä” risteytyvät monella tavalla keskenään ja muodostavat uusia sosiaalisesti tyyppillisiä ”kieliä”. Noiden kaikenkirjavien ”kielten” kesken on syviä metodologisia eroavaisuuksia, sillä ne pohjautuvat aivan erilaisiin erottumis- ja muodostumisperiaatteisiin: joissakin tapauksissa funktionaaliseen periaatteeseen, toisissa sisällön ja teeman mukaiseen ja kolmansissa sosiaalidialektologiseen. Siksi kielet eivät Bakhtinin mukaan sulje pois toisiaan vaan risteävät toisiaan monin kerroin. Esimerkkeinä tästä hän luettelee seuraavat kielet: ukrainan kieli, eepisen runoelman kieli, varhaissymbolismin kieli, opiskelijan kieli, varhaissymbolismin kieli, lapsen kieli, pikkuvirkamiehen kieli ja nietscheläisen kieli. Nämä mainitut kielet on määritellyt kieliksi eri perustein, toiset palautuvat kansallisuuteen, toiset aikakauteen, toiset ikään, toiset ammattiin, ja niin edelleen. Yhteistä logiikkaa kielen määritelmälle on niin vaikea löytää, että Bakhtin huomauttaa itse ”kieli” -termin olevan vähällä menettää kokonaan merkityksensä, koska kaikkia noita ”kieliä” ei nähtävästi voida asettaa rinnatusten samalle tasolle. Todellisuudessa Bakhtinin mukaan:

”- - on kuitenkin sellainen yhteinen taso, joka metodologisesti puolustaa rinnastustamme: jokainen noista monenkirjavista kielistä, olkoonpa sen erottumisen perustana mikä periaate tahansa, edustaa omintakeista maailmankäsitystä, maailman sanallisen tulkinnan muotoa, erityistä esineellisen merkityksen ja arvokäsitysten muodostamaa näkemystä. Ne kaikki voidaan sinänsä asettaa rinnatusten, ne saattavat täydentää toisiaan, tai olla keskenään ristiriidassa tai ne saatetaan suhteuttaa dialogisesti. Ne ovat sellaisinaan

ihmisten tajunnassa - -. Ne ovat sinänsä reaalisesti eläviä, ne taistelevat ja kehittyvät sosiaalisessa monikielisyudessa.” (Bakhtin 1979:111.)

Kieli on siis itse asiassa luonteeltaan monikielinen, sillä se koostuu toisiaan risteävistä murteista, slangeista, aksenteista, erilaisista sosiaalisista puhetavoista, puheen ja kirjoituksen erilaisuudesta, ja muusta kielen hybridisyydestä, ”kielistä kielessä”. Näin ollen puhuttaessa ”englannista” tai ”suomesta” ei ole olemassa yhtä kieltä, vaan useita erilaisia englannin tai suomen kieliä tai puheentapoja (Dufva 2006; Pietikäinen jne. tulossa). Edellinen Bakhtinin sitaatti kielistä kielissä lähenee kriittisen diskurssianalyysin määritelmää diskurssista. Näin kieli nähdään voimakkaasti kontekstinsa määrittämäksi.

Heteroglossista monikielisyyskäsitystä tässä tutkimuksessa ilmentää ja seuraa aineiston luokittelu diskurssiksi sen sijaan, että aineistoa olisi luokiteltu perinteisessä mielessä eri kielten käytöksi. Tiettyä diskurssia määrittämään voidaan toki liittää siinä käytetty kielikategoria, mutta lisäksi myös diskurssin myötä käsiteltävä teema ja aihe sekä funktio ja merkitys sosiaalisten käytänteiden, kuten identiteetin rakentumisen tasolla, jolloin saatetaan kuvata ja ilmentää monikielisyttä heteroglossisena monikielisytenä monitahoisesti.

Dialogismia kirjallisuustieteessä edustava Bakhtin huomioi heteroglossia-käsitteen kautta kielen käytön historiallisuuden ja yksilöllisyyden, kontekstuaalisuuden. Yksilön kielenkäyttö kertoo tarinaa niin yksilön kuin kielenkin historiasta. Lisäksi kielen käytön muotoutumista määrää voimakkaasti sen konteksti, mistä Bakhtin kuvailee runollisesti:

”Jokainen sana tuoksahtaa kontekstilta ja konteksteilta, joissa se on elänyt sosiaalisesti jännittyntä elämäänsä; kaikki sanat ja muodot ovat intentioiden asuttamia. Sanassa on väistämättömästi konteksti (kirjallisuudenlajin, suuntauksen, yksilön) aiheuttamia yläsäveliä.” (Bakhtin 1979:113.)

Heteroglossisessa monikielisyysdiskurssissa kielen sijaan tai rinnalla käytetään muun muassa termejä ”kielet kielessä” (Bakhtin 1979:111), puheen tavat (Bakhtin 1986), kielikategoriat (Heller 2007:1–24), kielisyys (language) (Pietikäinen jne. tulossa) ja kielivariaatiot sekä kielirepertuaarit (Blommaert 2005:15 ja 2001:61).

Niin Heller (2007:1–24) kuin Pietikäinen jne. (tulossa) pyrkivät monikielisyyskäsitteittämisessä pois koodista ja yhteisöstä selkeästi rajattuina yksikköinä kohti kieltä sosiaalisena käytäntönä ja puhujia sosiaalisina toimijoina. Kielen sijaan Heller (2007:1–24) puhuu kielikäytäntöihin (language practises) linkittyneistä kielikategorioista, jotka ovat sidoksissa mui-

hin rakennemuotoihin, kuten erityisesti kansallisuuteen ja etnisyyteen, mutta myös sukupuoleen, rotuun tai luokkaan (Heller 2007:1–24). Hellerin kielikategorioiden voidaan nähdä kehittyneen Bakhtinin ”kielistä kielissä” sekä puheen lajeista. Samaa bakhtinilaista kielen heteroglossisuuden ilmiötä kuvaa Pietikäisen jne. (tulossa) tähän ”kielisydeksi” suomennettu ”*linguaging*” -termi, jota käytetään ilmentämään heteroglossista näkökulmaa kieli-termin rinnalla. Kielisyys kuvaa sitä kielellisten resurssien joukkoa, mikä on saatavilla kielenkäyttäjälle tietyssä sosiaalisessa tai kulttuurisessa tilanteessa. Kielelliset resurssit yksilön kielisyydessä voivat olla bakhtinilaisittain niin kansallisuuteen perustuvia kieliä kuin siis myös tyylejä, murteita ja aksentteja (Pietikäinen jne. tulossa).

Blommaertin (2005:15) kriittisen diskurssianalyttinen näkökulma tuo monikielisuuden ja kielen määritelmiin kielivariaation käsitteen, johon sisältyy ajatus kielestä vallan mekanismina ja ilmentäjänä. Blommaert tutkii monikielisyyttä valtasuhteiden näkökulmasta ja painottaa konseptina kielten sijaan ja lisäksi erilaisia, eri arvoisia kielivariaatioita, jotka ovat yksilöllisiä ja vaikuttavat siten yksilön vaikuttamisen mahdollisuuksiin ja valta-asemaan kulloisessakin tilanteessa. Kielivariaatio käytännössä viittaa jälleen murteeseen, aksenttiin, sosiolektiin, kieleen tai muuhun puheentapaan. Toisilla on hallinnassaan useampia kielivariaatioita kuin toisilla. Yksilön kielellinen ja sitä kautta muu toiminta-ala supistuu tai kasvaa suhteessa hänen kielirepertuaariinsa eli siihen kuinka monta kielivariaatiota hänellä on hallinnassaan, miten ne suhteutuvat kulloisessakin diskurssissa ja kontekstissa hegemoniseen eli hierarkisessa valta-asemassa olevaan ääneen ja kuinka hyvin yksilö erilaisia ääniään kykenee käyttämään. (Blommaert 2005:15.)

2.2 Etnografia

Kvalitatiivinen ja erityisesti etnografinen tutkimustapa tässä tutkimuksessa näkyy tutkimuksen aineistolähtöisyydessä ja keskittymisessä informanttien omaan kokemukseen omasta monikielisestä arjestaan. Teoreettiset viitekehykset, tutkimusmenetelmät ja -kysymykset on valittu sen mukaan mitä aineistosta tuntui nousevan ja löytyvän. Valmista strategiaa aineiston analyysille ei varsinaisesti ollut olemassa vaan se on pyritty luomaan aineistolähtöisesti, kuitenkin teoreettisten viitekehysten viitoittamalla tiellä. Etnografialle tyypillistä on tutkia kohdetta kokemalla oppien kohteesta (Eskola ja Suoranta 1998:106. Agar 1995:583). Näin tutkimuksessa on pyritty tekemään refleктоimalla perheen arkikokemuksia haastattelutilanteessa ja haastattelutilanteen jälkeen, äänitettä haastattelun jälkeen kuunnellen ja taustatietolomakkeiden, kelloaktiviteetin, sähköpostien sekä muiden tapaamisten antamien tietojen valossa. Tut-

kimuksessa pyritään monikielisyuden tutkimiseen kokemuksellisenä ja elämyksellisenä resurssina, mikä johdattaa sen etnografisten viitekehyksen sisään. Myös tutkittavien arkiseen jokapäiväiseen elämään keskittyminen viittaa etnografiseen otteeseen.

Etnografia tulee kreikan kielestä tarkoittaen sananmukaisesti ”kansan kuvausta” (Agar 1995:584). Terminä etnografia viittaa kolmeen asiaan: epistemologiaan, eräänlaiseen representaatioon ja tutkimusmenetelmään (Agar 1995:583). Metodina etnografia on antropologinen eli vieraita kulttuureita tutkiva (Eskola & Suoranta 1998:104), pragmaattinen tie kulttuurin oppimiseen (Agar 1995:583).

Metodikseen etnografian valinnut tutkija pyrkii oppimaan elämäntavasta, joka ei ole hänelle ensisijaisesti kovin tuttu. Etnografia on myös kontekstin ja merkityksen tutkimusta. Etnografian lähtökohtana on, että se mitä tapahtuu pinnalla tarkoittaa jotain muuta, mitä aluksi voisi luulla. Lisäksi se mitä tapahtuu, tapahtuu johtuen tutkijan tietoisuuden ulkopuolelle jäävistä syistä. Etnografia pyrkii oppimaan niitä merkityksiä ja konteksteja, jotka sijaitsevat konsepteissa ja tavoissa ensikokemuksen ulkopuolella. Se myös pyrkii rakentamaan ja testaamaan uuteen tietoonsa perustuvia representaatioita ja tarjoamaan noita representaatioita kulttuurin määrittäjinä. (Agar 1995:583–584.)

Perinteisemmässä mielessä etnografiaa ajatellaan tutkimusmetodina tai aineistonhankinnan tapana (Eskola & Suoranta 1998). Etnografia käsitetään antropologian eli vieraiden kulttuurien tutkimuksen tutkimusmenetelmäksi tai -tekstiksi. Etnografia on tällöin kokemalla oppimista. Etnografiassa tutkija elää tutkimassaan yhteisössä sen arkipäivää määrätyn pituisen jakson. Tavoitteena on oppia tuon yhteisön kulttuuri, sen ajattelu- ja toimintatavat niin sanotusti sisältäpäin. Käytännössä tutkija kuuntelee, kyselee ja katselee oppiakseen näkemään maailmaa yhteisössä totutulla tavalla. Tutkija elää tutkimansa yhteisön arkipäivää. Ihmisten toimintaa tutkitaan jokapäiväisissä tilanteissa, ja tutkimuskohteena on vain yksi tilanne tai jonkin ryhmän toiminta. Elämäkertatutkimuksissa kohteena saattaa olla ainoastaan yksi ihminen. Aineiston analyysissä tarkastellaan sen sisältämiä merkityksiä ja ihmisten toiminnan mieltä tai tavoitteita. Raportissa tulokset esitellään pääasiassa kirjallisina kuvauksina ja selityksinä. Määrällistäminen ja taulukointi ovat etnografisessa tutkimuksessa vähemmän merkityksellisiä (Eskola & Suoranta 1998:106–107.)

Blommaert määrittää etnografian uudella tavalla, jonka mukaan myös tämä tutkimus määrittyy teoreettiselta viitekehyseltään etnografiseksi. Etnografinen tutkimus lähtee Blommaertin mukaan liikkeelle ruohonjuuritason yksityiskohtaan tarkastelemisesta monelta kantilta. Useaa ”pientä” yksityiskohtaa monelta kantilta tarkastellen etnografisessa tutkimuksessa

päädytään ”suureen” lopputulokseen. Pienistä mikro- eli ruohonjuuritason ilmiöistä pyritään muodostamaan makrotason yleistys. (Blommaert 2007.)

Perinteisen käsityksen mukaan etnografinen tutkimus vaatii tutkittavien joukkoon soluttautumista, kenttätyöskentelyä, observointia ja haastatteluja. Blommaertin laajan ja uuden käsityksen mukaan on kuitenkin olemassa etnografista tutkimusta ilman mitään edeltävistä aineiston keräämismenetelmistä. Etnografia ei hänen mukaansa olekaan metodi vaan teoria, ja etnografista tutkimusta on erityisesti tietynlainen tutkimustapa ja teoreettinen lähestyminen. (Blommaert 2007.)

Etnografisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tarkastelemaan useammasta kuin yhdestä näkökulmasta. Kohteena oleva ilmiö pyritään hahmottamaan kokonaisuudessaan, ymmärtämään ja selittämään perinpohjin muuttamalla näkökulmaa. Samalla tiedostetaan, ettei kohdetta koskaan voida selittää, ymmärtää tai tutkia tyhjiin, minkä vuoksi etnografinen tutkimus on päättymätön tarina. Etnografisessa tutkimuksessa korostetaan kontekstin vaikutusta ilmiön näyttäytymiseen sellaisena kun se on. Ymmärtäminen riippuu perspektiivistä, ja syvälinen ymmärtäminen vaatii useita perspektiivejä sosiaaliseen tapahtumaan. Suuriin asioihin pyritään pienten asioiden kautta, sillä pienemmät asiat ja ilmiöt itse asiassa indeksoivat suurempia asioita. Ihmisten toiminta on ainutkertaista, mutta systemaattista, vaikka ei aina olisikaan rationaalista. Pienten yksityiskohtien kautta voi löytyä suurempia kokonaisuuksia, kuten esimerkiksi vakiintuneita roolikäytäntöjä ja valtarakennelmia. Kulttuurisia ja sosiaalisia normeja, rooleja ja arvoja ei tule ottaa itsestäänselvytenä. (Blommaert 2007.)

Etnografiassa tulee olla tarkkaavainen, sillä siinä data eli olennainen tieto ei eroa taustasta (background). Näin ollen aivan kaikki kohteesta saatava tai kohteeseen liittyvä tieto on periaatteessa merkityksellistä. Ongelmana etnografiassa onkin se, mitkä aineistoksi hankitun tiedon yksityiskohdista ovat relevantteja, mikä taas taustaa. Tästä ei voida olla koskaan varmoja. Etnografisessa tutkimuksessa pyritään näkemään ilmiö siihen osaa ottavan henkilön perspektiivistä. Etnografinen tutkimus lähtee liikkeelle tutkittavan näkökulmasta ja kokemuksesta. Ilmiö pyritään näkemään osanottajan näkökulmasta, ja ilmiötä kuvaillaan siihen osallisenä olevan kokemusten ja elämyksien kautta. Tämä vaatii tutkijalta empatiakykyä, sillä hänen täytyy pyrkiä tutkittavan ajatus- ja elämysmaailmaan voidakseen ymmärtää ilmiötä sisäpuolelta käsin. Etnografian on kyettävä kuvittelemaan itsensä tutkittavan asemaan. Tutkija ja hänen omaelämäkerrallinen perspektiivinsä ovat aina läsnä tutkimustapahtumassa. Näin ollen on tutkimuksen kannalta merkittävää miettiä, kuka tutkija oikeastaan on, miten paljon hän vaikuttaa tutkimustulokseen ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa ja rajoituksensa tiedon tulkinnassa. (Blommaert 2007.)

2.3 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittinen diskurssianalyysi ei ole selvärajainen metodipaketti vaan vaikeasti hahmottuva teoreettinen viitekehys, joka käsittää painotuksiltaan ja suuntauksiltaan hyvin erilaisia tieteenaloja. Kaikelle kriittiselle diskurssianalyysille ominaista on kuitenkin kielenkäytön tutkiminen sosiaalisena käytänteenä kriittisestä näkökulmasta. Kriittinen diskurssianalyysi yhdistää kielitieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen diskurssintutkimuksen tutkimalla sekä kielenkäyttöä piirteineen että sosiaalisia rakenteita, ilmiöitä ja suhteita, mutta myös suhdetta kielenkäytön ja sosiaalisten käytäntöjen välillä. Analyysin kohteena on sekä puhuttu että kirjoitettu kieli käytötilanteissaan sekä kielen kaksisuuntainen vaikutussuhde sosiaaliseen todellisuuteen. (Pietikäinen 2000.)

Kriittinen diskurssianalyysi on yhteisnimi useille erilaisille lähestymistavoille, jotka kuitenkin kaikki ovat kiinnostuneita kielenkäytön sosiaalisista seurauksista ja olosuhteista. Kriittisyys tutkimuksessa tarkoittaa valtasuhteiden tutkimisen painottamista. (Pietikäinen & Dufva 2006:209.)

(Kriittinen) diskurssianalyysi sijoittuu sosiaalisen konstruktionismin piiriin, ja siksi näkee kielen konstruktiivisena eli todellisuutta rakentavana. Konstruktionismi on näkemys merkityksen sosiaalisuudesta, väljä teoreettinen viitekehys, joka voi sisältää erilaisia metodeja ja myös teoreettisia painotuksia. Sosiaalinen konstruktionismi on nippu taustateoreettisia ja – filosofisia oletuksia ja sitoumuksia, joita tehdään erilaisista tulkinnan kohteina olevista ilmiöistä. Se on yhteiskuntatieteissä vallitseva käsitys, jonka mukaan erilaiset ilmiöt, asiat, jopa luonnonlait ovat sosiaalisia konstruktioita, ja näin ylipäätään todellisuuden sanotaan olevan sosiaalisesti konstruoitu, mikä tarkoittaa sitä, että todellisuus on rakennettu kielellä. Eikö mitään ole olemassa ilman konstruointia, kielellistä muotoa? Todellisuuteen kantaa ottaessaan konstruktionismi ei välttämättä väitä näin vaan viittaa todellisuuteen representaatioitten maailmassa, diskursiivisella alueella. (Pälli 2003:24–26.)

(Kriittinen) diskurssintutkimus ei tutki kieltä formalistisesti tyhjiössä tai keskity kielijärjestelmän sisäiseen kuvaukseen, kuten morfologiaan tai syntaksiin. Kriittinen diskurssianalyysi on kielitieteen näkökulmasta funktionaaliseen kielitieteen perinteeseen nojautuva. Kieltä ei nähdä mielekkäänä tutkimuskohteena ilman kielen kontekstia. Funktionaalisen kielitieteen tapaan tutkitaan kielen ja kontekstin suhdetta, yksilöllisiä eroja kielen käytössä sekä ryhmien ja yhteisöjen kielenkäyttötapoja. Funktionaalisisessa kielitieteessä ”kieli ja puhe, kompetenssi ja performanssi, individuaalinen ja sosiaalinen kietoutuvat - - tiiviisti yhdeksi ilmiöksi: kielesi.” (Luukka 2000.)

Kielenkäytön kontekstia ovat muun muassa kielenkäyttötilanteeseen osallistuvat henkilöt ja heidän suhteensa, fyysinen ympäristö, mutta myös kielen ja kielen käyttäjän kielellinen historia. Ilmiöitten merkitysten diskursiivinen rakentuminen, ts. sosiaalinen konstruointuminen tapahtuu Pällin (2003:26) mukaan merkitysneuvotteluissa tässä ja nyt, mutta ei pelkästään tässä ja nyt. Pälli viittaa käsittääkseni tällä bakhtinilaiseen merkitysten dialogisuuteen ja kontekstuaalisuuteen. Merkitykset neuvotellaan ajan saatossa, riippuen siis historiallisesta tilanteesta, kulttuurisista konventioista ja ylipäänsä käsillä olevasta tilanteesta. Kielifilosofisen ja kirjallisuustieteellisen dialogismin kehittäjä Bakhtin kuvailee tätä kontekstin merkittävyyttä ja merkitysten dialogisuutta seuraavasti:

”Kaikki sanat tuoksahtavat ammatilta, kirjallisuudenlajilta, suuntaukselta, puolueelta, määrättyltä teokselta, määrättyltä henkilöltä, sukupolvelta, ikäluokalta, päivältä ja tunnilta. Jokainen sana tuoksahtaa kontekstilta ja konteksteilta, joissa se on elänyt sosiaalisesti jännittyneenä elämäänsä; kaikki sanat ja muodot ovat intentioiden asuttamia. Sanassa on väistämättömästi kontekstin (kirjallisuudenlajin, suuntauksen, yksilön) aiheuttamia yläsäveliä.” (Bakhtin 1979:113.)

Kriittisyys diskurssianalyyseissä viittaa sen kiinnostuksen kohdistuvan valtaan ja valtasuhteiden vinoutumiin. Kriittinen diskurssianalyysi kiinnittää huomiota valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin suhteeseen, nostaa esiin yhteiskunnallisesti ja poliittisesti relevantteja ajatuksia sekä pyrkii muuttamaan yhteiskuntaa parempaan suuntaan, mikä tekee siitä kriittistä (Pietikäinen 2000). Wodak kuvailee kriittisyyttä diskurssianalyyseissä seuraavasti: ”Kriittinen diskurssianalyysi tutkii kriittisesti sosiaalista epätasa-arvoisuutta sellaisena kuin se on ilmaistu, viestitty, perustettu, oikeutettu ja niin edelleen kielenkäytössä” (Wodak 2001:1–13). Wodak lisää kriittisen otteen edellyttävän myös itsereflektiota sekä riittävän etäisyyden ottamista aiheeseen (Wodak 2001: 1–13).

2.3.1 Diskurssi

Diskurssianalyysin keskeisimmästä käsitteestä, diskurssista, on olemassa lähes yhtä monia määritelmiä kuin diskurssin tutkijoitakin. Diskurssissa konseptina on kyse abstraktiosta ja hyvin yleisestä käsitteestä. Pällin mukaan diskurssi on määriteltävissä kielenkäytöksi sosiaalisessa kontekstissa, ja diskurssin katsotaan muodostuvan teksteistä. Diskurssi tulkitaan sosiaa-

lisissa käytännöissä rakentuvaksi ja sosiaalista todellisuutta rakentavaksi merkityssuhteiden systeemiksi. (Pälli 2003:22–23.)

Kun samasta aiheesta on samanaikaisesti useita eri näkemyksiä, nämä näkemykset ilmenevät erilaisena kielenkäyttönä. Näitä kielessä ilmeneviä näkemyksiä nimetään *diskursseiksi*, monikossa. (Pietikäinen 2000.) Diskurssi yksikössä (discourse pienellä alkukirjaimella) tarkoittaa teoreettista näkökulmaa kielen ja maailman suhteeseen yleisellä tasolla, kieltä käytössä. Diskurssit monikossa (Discourse isolla alkukirjaimella) tarkoittaa edellä mainitun diskurssin sulautumaa ei-kiellelliseen ainekseen niin, että puhutaan tietystä tai tietyn alan tai asian diskurssista, tietynlaisesta maailman ja kielen suhteesta. Diskursseja monikossa ovat esimerkiksi naiseudesta, ympäristöstä ja koulutuksesta puhumisen diskurssit, jotka eivät ole suljettuja järjestelmiä vaan voivat risteytyä toisten diskurssien kanssa ja ottaa niiden merkityskentistä vaikutteita, ja syntyä esimerkiksi naiskoulutuksen diskursseja. Tässä tutkimuksessa käytetään nimenomaan diskurssien käsitettä, diskursseja monikossa. (Gee 1999: 3.)

Sekä Luukka (2000) että Jokinen jne. (1993:27) käyttävät diskurssin rinnalla termiä tulkintarepertuaari. Molemmat määrittävät ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta” (Luukka 2000; Jokinen jne. 1993:27; Foucault 1986:107). Diskurssi käsitetään myös ”merkityssysteemiksi, tavaksi rakentaa tietoa ja sosiaalisia käytänteitä” (Foucault 1986: 107; Luukka 2000:133–160). Burck (2005) määrittää diskurssin merkitysten, metaforien, representaatioitten, kuvien ja tarinoiden asetelmaksi. Diskurssi on Burckin (2005) mukaan institutionaalistunutta kielenkäyttöä, joka tuottaa tiettyjä versioita tapahtumista ja sosiaalisesta maailmasta. Blommaert (2005: 3) pyrkii sijoittamaan määrityksellään diskurssin kauas perinteisestä lingvistiksestä määritelmästä. Blommaertille diskurssi käsittää ”kaiken merkityksellisen semioottisen ihmistoiminnan yhdistettynä sosiaalisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin kaaivoihin ja käytön kehitykseen (Blommaert 2005:3). Myös Bakhtinin (1979:111) tutkimuksen monikielisyyttä käsitelleessä osiossa esitellyt määritelmät kielistä kielissä tai puheentavoista lähestyvät jossain määrin diskurssin määritelmää.

Faircloughin (1992:65) diskurssi on toisaalta sosiaalisten rakenteiden heijastuma, toisaalta niiden lähde kumpaakaan diskurssin puolta väheksymättä tai unohtamatta. Diskurssin ja sosiaalisten rakenteiden suhde on olennaista nähdä dialektisena (Fairclough 1992:65), ”kieli muokkaa maailmaa ja maailma kieltä” (Pietikäinen 2000).

Pietikäinen ja Dufva (2006:209) sekä Fairclough (1992:63) määrittävät diskurssin kielenkäytöksi sosiaalisena käytäntönä (language use as social practise). Huomio siis kiinnittyy suljetun kielisysteemin tutkimisen sijaan kieleen kontekstissaan käyttötilanteissa. Sosiaaliset

käytännöt viittaavat yhteiskuntaan ja ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. Diskurssin kytkös sosiaalisiin käytäntöihin leimaa diskurssin luonteeltaan yhteiskuntaa heijastavaksi ja rakentavaksi yksilön intentioiden jäädessä taustalle (Pietikäinen 2000). Diskurssin katsotaan edustavan jotain yhteiskunnan makrotasolla syntynyttä tai tuohon makrotasoon vaikuttavaa. Myös Fairclough (1992:63) määrittää diskurssin kielenkäytöksi sosiaalisena käytäntönä, mutta ei niinkään puhtaasti individuaalina toimintana tai heijastumana tilanteisista muuttujista.

Tässä tutkimuksessa diskurssi käsitetään sekä yksilön kokemusten että sosiaalisen todellisuuden representaationa ja rakentajana. Niin sosiaalisten käytänteiden kuin yksilön kokemusmaailmankin ajatellaan vaikuttavan diskurssin muotoutumiseen sellaiseksi kuin se muotoutuu. Toisaalta käytetty diskurssi muovaa ja rakentaa käyttäjän eli yksilön kokemusmaailmaa ja yksilöä ympäröivää sosiaalista todellisuutta.

Diskurssi määritellään tässä sekä sosiaalisesti että yksilötasolla tuotetuksi tavaksi ja lähökohdaksi monikielisyuden kokemiseen ja määrittämiseen, ja se ilmenee tapoina puhua monikielisyydestä. Diskurssi nähdään sekä omasta kokemuksesta syntyneeksi että yhteiskunnan vaikutuksesta tietynlaiseksi muotoutuneeksi. Diskurssiin vaikuttaa näin ollen vuorovaikuttavasti sekä diskurssia käyttävä yksilö kokemushistorioineen että häntä ympäröivä sosiaalinen todellisuus. Identiteetti on sosiaalisen konstruktionismin ja diskursiivisen identiteettikäsitteen mukaisesti diskursiivisesti rakentuva, dynaaminen, monitasoinen ja hybridi. Yhtä aina pysyvää identiteettiä tai todellisuutta ei nähdä olevan olemassa, vaan identiteetit muuttuvat ja rakentuvat, aivan kuten kaikki todellisuus, tilanne tilanteelta, aina uudelleen tekstiin, eli tässä tutkimuksessa haastateltujen puheeseen haastattelutilanteessa.

2.3.2 Identiteetti

Tutkimuksen prologin ote Lewis Carrollin kirjasta ”Alice’s Adventures in Wonderland” (1865:53–54) syntyajankohdastaan huolimatta kuvaa hyvin nykyajalle tyypillistä identiteettihämmennystä, jollaista postmoderni aika lastensa identiteeteille lupaa. Postmodernia yhteiskuntaa leimaa jatkuva muutos, minkä vuoksi postmoderni yksilö ei luokittele itseään pysyväisesti saati identifioitu esimerkiksi yhteiskuntaluokkien mukaisesti. Yksilön mahdollisuudet ovat lisääntyneet. On mahdollista ainakin teoriassa valita itse oma sosiaalinen viitekehysensä, kuten yhteiskuntaluokka. Yhteiskuntaluokka ei enää määritä yksilöä ja tämän elämää yhtä voimakkaasti kuin ennen. Yksilö saattaa identifioitua hyvin erilaisiin ryhmiin, jopa useaan erilaiseen ryhmään yhtä aikaa. Globalisaatio, kansainvälistyminen, toisaalta paikallistuminen, instituutioiden ulkopuolisen elämän tärkeyden korostuminen yksilölle ja sitä myöten yksilöi-

den vahvempi identifioituminen esimerkiksi harrasteryhmiin koulutuksen ja ammatin sijaan, työmarkkinoitten muuttuvat vaatimukset – nämä kaikki yhdessä pitävät yksilön identiteetin jatkuvassa muutostilassa (Laurinen 2000:14). Postmodernin käsitys identiteetistä on näin muuntuva, dynaaminen ja moninainen.

Identiteettiä on tutkittu ja tutkitaan monilla aloilla ja siitä on olemassa huikea määrä määritelmiä riippuen katsantokannasta. Määritelmät ovat jopa toisilleen vastakkaisia. Latinalaisesta samuutta tai samankaltaisuutta (*idem*) merkitsevystä sanasta juontuva *identiteetti* pyrkii määrittelemään yhtäaikaisesti sekä samuutta että myös eroavaisuutta ja toiseutta (Pöyhönen 2004:133). Identiteetin määrittämiseen liittyy yksilön tai ryhmän itsensä erottelu siitä, mitä se ei ole; identiteettiä ajatellaan voitavan ylläpitää vain eliminoimalla erilaisuutta ja toiseutta (Seyla Benhabib 1996, De Cillian jne. 1999 mukaan). Näin identiteetti muotoutuu eron tekona meidän ja niiden välillä eikä sitä ole olemassa ilman tuon eron luomaa solidaarisuutta tai toisaalta toiseutta.

Identiteetti on tieteellisenä käsitteenä melko uusi, 1950-luvulla käyttöön otettu määrite, joka kuvaa yksilön subjektiivista kokemusta omasta minuudestaan. Myöhemmin sen yksilöllinen luonne on muutettu yhteisöllisemmäksi, käsittämään ”paitsi yksilöllistä myös yhteisöllistä tai sosiaalista samankaltaisuuden kokemusta, joka yhdistää ryhmän jäsenet toisiinsa ja erottaa heidät muista sosiaalisista ryhmistä”. (Gleason 1996:460, Pöyhönen 2004:133 mukaan.)

Näin identiteetti määrittyy yhtäaikaisesti johonkin ryhmään kuulumisena ja toiseen ryhmään kuulumattomuutena. Johonkin valtion rajojen sisälläan pitämään maantieteelliseen alueeseen palautettavaan kieleen identifioituminen etnisessä mielessä lisää kyseiseen kansallisuuteen identifioitumista. Kun puhutaan kielestä jonkun valtion kansallisuuden osoittimena, puhutaan kielikäsitteestä, joka suosii nationalistista kysymyksenasettelua. Nationalismissa identiteetin rakentaminen näyttäytyy selväpiirteisenä. Nationalismi on identiteetin rakentamisen ääri-ilmiö, jossa pyritään yhteen, selkeään ja kiinteään identiteettiin. Tämän tyyppinen identiteetti on kuitenkin postmodernissa ja diskursiivisessa ajattelussa mahdoton.

Tämän tutkimuksen tieteellisen lähestymisen perusteena oleva postmoderni, sosiaalisen konstruktionismin perinnettä seuraava, osin diskursiivinen, osin dialoginen konsepti identiteetistä poikkeaa ratkaisevasti perinteisestä psykologisesta käsityksestä identiteetistä. Psykologisen identiteetikäsityksen mukaan identiteetti on luonteeltaan pysyvä tai ainakin kiinteyteen, eheyteen ja pysyvään rakenteeseen pyrkivä (Pöyhönen 2004:134–140). Psykologinen identiteetikäsitys hylätään, koska tutkimuksessa ei ole tarkoituksena rakentaa psykologista profiilia tutkittavista henkilöistä vaan kuvata sitä, kuinka he itse ovat kussakin tilanteessa vaikuttamas-

sa yhteisen tai oman identiteettinsä rakentumiseen sen mukaan, mitä he sanovat, ja miten itsensä tai toiset asemoivat.

Diskursiivisen lähtökohdan mukaan identiteetti tuotetaan, rakennetaan, eli se syntyy tai synnytetään, uusinnetaan eli ylläpidetään, muutetaan ja myös tuhoetaan diskursseissa, eli kielenkäyttötilanteissa tai -tapahtumissa (De Cillia jne. 1999). Diskursiivinen identiteettikäsitys alleviivaa kielen valtaa ja merkitystä. Identiteetti neuvotellaan jatkuvassa prosessissa, kielellisessä tapahtumassa, joka toimii erilaisten tahojen vaikutuksen ja vaikutuspyrkimysten alaisena, ja siten myös vallan taistelutantereena (Pietikäinen 2000).

Kuinka monikielisyys sitten liitetään identiteetin diskursiiviseen rakentumiseen tässä tutkimuksessa? 1980-luvulta lähtien useissa kielitutkimuksissa on todettu kielen tärkeys etniselle vähemmistölle (Iskanus 2006:65). Ensinnäkin monikielisen ja etenkin vähemmistökieltä käyttävän yksilön voi kuvitella identifioituvan voimakkaasti kieleen ja sen mukanaan tuomiin merkityksiin, mikä ilmenee De Cillian jne. (1999) mukaan esimerkiksi emotionaalisenä kiintymyksenä oman kieliryhmän edustamiin asioihin, kuten kansallisuuteen.

Diskursiivisella rakentumisella tarkoitetaan merkitysten (tässä erityisesti identiteettien) syntymistä, jatkuvuutta, muuttumista ja tuhoutumista kielen tai muun semioottisen järjestelmän keinoilla, sisällä ja toimesta (De Cillia jne. 1999). Näkökulma korostaa kielen ja diskurssien valtaa sosiaalisiin käytäntöihin kuten identiteetteihin ja niiden rakentumiseen, mutta myös yhteiskunnan heijastumista diskursseista.

Käyttämäni diskursiivinen identiteettikäsitys jakaa käsityksensä identiteetistä sosiaalisen konstruktionismin kanssa, jonka mukaan identiteetit nähdään sosiaalisesti tuotettuina ja siten muutettavina. Identiteetti rakentuu kielellisesti. Sen sijaan, että identiteetti olisi yksi ja ainut muuttumaton eheä kokonaisuus, diskursiivinen näkökulma painottaa nimenomaan identiteetin neuvoteltavuutta kulloisessakin tilanteessa; keskeneräisyyttä, pirstaleisuutta sekä hybridisyyttä: identiteettejä on monia ja mahdollisesti monia yhtä aikaa. Lisäksi identiteetit ovat dynaamisia ja prosessimaisia. (Pöyhönen 2004:126.)

Identiteetti tuotetaan, ylläpidetään, muutetaan ja tuhoetaan diskursseissa erilaisilla strategioilla ja kielellisillä tai diskursiivisilla keinoilla. Mitä nämä diskursiiviset keinot sitten voivat olla? Identiteetin tuottaminen ja ylläpito ilmenevät usein asioiden ottamisena itsestäänselvyytenä, itsen esittämisenä positiivisessa ja toisten negatiivisessa valossa. Ylipäätään identiteetin rakentumiseen tarvitaan toiseutta ja oma identiteetti määritellään näin erotuksena ”niihin muihin”. (De Cillia jne. 1999.)

Identiteetin diskursiiviseen rakentumiseen käytetään erilaisia strategioita. Näitä ovat esimerkiksi kielelliset strategiat kuten me-sanana käyttö tai metaforat ja myytit identifioitumisryhmästä (De Cillia jne. 1999). ”Levi-Straussin mukaan myytti on kertomus, binaarisesti vastakkaisien käsitteiden tällainen tai tuollainen paikallinen muuntuma” (Fiske 1998:161). Myyttejä ja siten Levi-Straussin mainitsemaa vastakkainasettelua voidaan siis käyttää identiteetin diskursiivisen rakentamisen keinona. Identiteettien purkustrategiaan kuuluu De Cillian jne. (1999) mukaan myyttien tiedostaminen ja riisuminen sekä identiteetin tai sen osasten epämytifiointi.

Myös Pietikäinen ja Dufva (2006) mainitsevat identiteetin kielellisen rakentumisen analyysimetodiksi me-sanana käytön tarkkailemisen: kenestä käytetään me-sanana, kenestä ne-sanana. Pietikäinen ja Dufva analysoivat lisäksi sana- ja erityisesti verbivalintoja, ja niillä rakennettavaa identiteettiä. Esimerkiksi verbin dynaamisuuden tai staattisuuden mukaan kohteelle rakentuu aktiivinen tai passiivinen identiteetti. Pietikäisen ja Dufvan (2006) tutkimuksessa todettiin, että saamelaisista journalisteista käytettiin olemisen ja eksistenssin verbejä toiminnallisten verbien sijaan, jolloin journalisteista luotiin tiedonvälittäjä- eikä esimerkiksi oikeustaistelijakuvaa. (Pietikäisen ja Dufva 2006.)

Identiteetin rakentumista tarkastellaan tässä tutkimuksessa Pietikäisen ja Dufvan (2006) tutkimuksen tapaan etsimällä aineistosta tiettyjä diskursseja. Myös kriittisen diskurssianalyysin ja dialogismin termit asemoiminen ja ääni (voice) toimivat identiteetin rakennusaineina ja merkitsemässä tietynlaista identiteettiä.

Ihmisten puhuessa erilaiset äänet kantautuvat heidän kauttaan. Äänet voivat olla omia tai lainattuja. Bakhtinin dialogisen ajatuksen mukaisesti jokainen lause on historiallinen ja kantaa mukanaan muun muassa historian ja kulttuurin merkitysten painon (Bakhtin 1979:113). Näin ollen mikään sana tai ääni ei ole lähtökohtaisesti käyttäjänsä oma. Äänet heijastavat yhteiskuntaa, ideologioita, yksilölle tärkeiden ryhmien ääniä, ja näin siis mahdollisesti yksilön identifioitumiskohteita. Useat erilaiset äänet eivät ilmennä mielen horjumista ja skitsofreniaa vaan yksilön identiteetin pirstaleisuutta ja identiteetin hybridisyyttä ja keskenäisyyttä.

Diskursseissa yksilö positioi itsensä ja hänet positioidaan. Yksilö ilmentää kuuluvaisuuttaan johonkin ryhmään, ja siten identiteettiään sanavalinnoillaan ja tavallaan ilmaista solidaarisuutta tai ulkopuolisuutta tai eroavaisuutta ryhmästä. Yksilö voi suostua itsensä ulkopuolelta käyttöön ottamansa diskurssin asemoitavaksi ja näin asemoitavaksi tietyllä tavalla. Puhuja voi myös kieltäytyä siitä kieltäytymällä esimerkiksi koko tilanteen kysymyksenasettelusta ja asemoimalla itsensä diskurssiin haluamallaan ja kykenemällään tavalla. Tämä positi-

oiminen eli itsensä representoiminen kuuluu diskursseissa erilaisina ääniä (voice). (Pietikäinen & Dufva 2006.)

Puhuja kutsuu käyttöönsä erilaisia diskursseja, joita hän hallitsee ja käyttää omien kielellisten resurssiensa mukaisesti. Puhuja tavallaan näin ”tekee diskurssin omakseen”. Samalla hän joko tiedostaa tai kieltää käyttämänsä diskurssin ehdottamat representaatiot ja asemoinnit. Hän lisää nyansseja, modifioi ja uudelleen aksentoi (korostaa eri asioita) diskurssin. Tällöin hänen oma äänensä (voice) on kuultavissa diskurssissa. (Pietikäinen & Dufva 2006.)

Kieli on Burckin (2005:27) mukaan se paikka, jossa subjektiivisuutemme, tunteemme meistä itsestämme ja minuudestamme rakentuu. Tässä tutkimuksessa identiteettien katsotaan rakentuvan kieleen tai tarkemmin ottaen kielenkäyttöön diskursiivisesti moninaisiksi, hybrideiksi, muuttuviksi ja ristiriitaisiksikin.

2.3.3 Analysointia ”fuusiokeittiössä”

Diskurssianalyysi suo kielentutkijalle suuren analyysitapojen valinnanvapauden, sillä selkeää, itsenäistä työkalupakkia kriittiseen diskurssianalyysiin ei ole olemassa. Pälli ehdottaa ratkaisuksi työkalujen eklektisyyttä, eli parhaimmalta vaikuttavan valitsemista, ja nimeää tämän analyysin lähtökohdan houkuttelevasti ”diskurssianalyttiseksi fuusiokeittiöksi” (Pälli 2003:27).

Tämän tutkimuksen ”fuusiokeittiössä” mukaeltiin De Cillian, Reisiglin ja Wodakin (1999:149–173), Virkkulan (2006:58) ja Faircloughin (2001: 241–242, 2003: 129–133, Virkkulan 2006:58 mukaan) käyttämiä analyysin keinoja. Käytän analyysini tukena De Cillian, Reisiglin ja Wodakin (1999:149–173; myös Meyer 2001:14–31) kansallisten identiteettien analyysissä kehittämää neljäportaista strategiaa, jossa ensin määritellään tutkimuskohteeseen – De Cillialla, Reisiglin ja Wodakilla itävaltalaisen identiteetin ja kansakunnan diskursiiviseen rakentumiseen – liittyvät sisällöt ja aiheet, joita olivat esimerkiksi meidän ja muiden erottelu, yhteisen kulttuurin diskursiivinen rakentuminen ja kollektiivisen poliittisen historian narraatio. Toiseksi määritellään tutkimuskohteeseen liittyvät diskursiiviset strategiat, joita olivat rakentuminen, uusintuminen, transformaatio ja purkautuminen. Kolmanneksi eritellään kielelliset keinot, joiksi ilmeni esimerkiksi me-sanahan käyttö. Neljänneksi tutkitaan sisällöstä riippuvat kielelliset reaalitilat, joiksi paljastui esimerkiksi metonymian käyttäminen, jolla yksilön voidaan nähdä häivyttävän yksilöllisyytensä ja samalla vastuunsa tilanteessa semanttisesti taka-alalle. (De Cillia, Reisigl & Wodak 1999:149–173); Meyer 2001:14–31.)

Faircloughin analyysin lähtökohtana on ongelma. Alkuun hänen mukaansa tulee määrittää tutkimuskohde: semioottisen näkökulman sisällään pitävä sosiaalinen ongelma. Toiseksi määritellään painottuvimmat, dominantit tyylit genret ja diskurssit, jotka rakentavat tämän semioottisen näkökulman. Kolmanneksi otetaan huomioon näiden tyylien, genrejen ja diskurssien mahdollinen eroavaisuus ja monimuotoisuus. Neljänneksi tunnistetaan ja määritellään vastustus, jota esiintyy näiden painottuvimpien tyylien, genrejen ja diskurssien toimeenpanemia kolonialisaatioprosesseja kohtaan (Meyer 2001:14–31).

Virkkula (2006:58) käyttää pro gradussaan Faircloughin (2003: 129–133) empiiristä työkalupakkia identiteettien diskursiivisen rakentumisen tutkimiseen. Alkuun aineistosta tutkitaan teemoja ja aiheita. Seuraavaksi analysoidaan sitä näkökulmaa, jonka mukaisesti teemat on ilmaistu. Kielellisen analyysin kautta päästään käsiksi lopulta aineistosta realisoituihin diskursseihin. Fairclough (2003: 129) korostaa sanaston analyysia, sillä sanaston piirteet usein paljastavat usein oivallisimmin diskurssien ominaisuudet. Eri diskurssien sanat voivat erota huomattavasti toisistaan, mutta toisinaan sama sanasto voi myös kuulua useaan eri diskurssiin yhtäaikaaisesti. (Virkkula 2006:58; Fairclough 2003: 129–133.)

Tarkemmin siitä, kuinka juuri tässä tutkimuksessa on analysoitu aineistoa, kerrotaan seuraavassa osiossa.

3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA ANALYYSIMENETELMÄT

Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään ja kartoittamaan monikielisen perheen arkikokemuksia, oman monikielisyyden määrittelemisen ja kokemisen tapoja, ja näin rakentuvaa monikielistä identiteettiä. Tavoitteeseen pääsemiseksi käytän erityisesti diskurssin ja identiteetin käsitteitä sekä pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia oman monikielisyyden kokemiseen ja määrittelemiseen liittyviä diskursseja perhe ottaa käyttöönsä?
2. Millaisia monikielisiä identiteettejä perheelle rakentuu näiden diskurssien käyttöönoton sekä muiden diskursiivisten rakentumistapojen myötä?

Näihin tutkimuskysymyksiin vastatakseni olen analysoinut aineistoa käyttämällä hyväksi teoriaosuudessa esiteltyjä aiempien tutkimusten tutkimusmetodeja sekä omaa tulkintaani ja sovellustani teoriasta ja teoreettisista käsitteistä. On tärkeää huomioida, että diskurssijaottelun ei ole tarkoitus olla lopullinen ja kiistaton. Joku toinen löytäisi aineistosta toisia diskursseja,

mikä on kvalitatiivisella tutkimuksella luonteenomaista. Tutkimuksen diskurssien rajat eivät ole selkeitä ja ne voivat olla osin päällekkäisiä. Se että aineisto tulisi luokiteltua tyhjentävästi ja selkeästi toisistaan eroaviksi diskursseiksi ei ole niin tarpeen kuin se, että todetaan erilaisia diskursseja löytyväksi ja analysoidaan löytyneistä diskursseista tietyt piirteet. Olen muokannut diskursseista teoreettisen järjestelmän, jolla kuvata ja analysoida perheen monikielisuuden kokemista ja määrittelemistä sekä identiteetin rakentumista. Diskurssit ja kutakin diskurssia määrittävät piirteet löytyvät havainnollistettuna liitteistä (liite 1).

Alkuun olen eritellyt aineistosta monikielisyyttä koskevat osiot, sitten olen luokitellut puheentapoja ja asemoiteja liittyen perheen omaan kokemukseen ja määritelmään monikielisuudesta. Nimesin nämä puheentavat ja asemoitumistavat diskursseiksi. Pyrin tunnistamaan diskurssin vaihtumisen toiseksi muutoksesta monikielisyyteen suhtautumisessa eli muutoksessa asemoinnissa. Eri diskurssit voivat olla keskenään asemallisessa ristiriidassa. Diskurssin vaihtumisen voi paljastaa näkökulman muutos: tarkastellaan monikielisyyttä ensin ruohonjuuritason, sitten yhteiskunnallisesta näkökulmasta; käsitetään monikielisyys resurssina, sitten ongelmana. Tiettyä diskurssia voi myös merkitä kielellinen tekstitaso, kuten murre. Jokainen eritelty diskurssi ei ole kielellisen erityispiirteen leimaama. Tällaiset piirteet on huomioitu silloin, kun niitä selkeästi ilmenee. Olen eritellyt aineistosta sieltä erityisesti nousevia oman monikielisuuden määrittelyyn ja kokemiseen liittyviä diskursseja ja analysoinut niitä, millaiseksi perheen identiteetti näin ollen diskursiivisesti rakentuu. Niitä diskursseja, joita perhe käyttää ja joilla perheenjäsenet itsensä ja kielisyytensä (languageing, ks. Pietikäinen jne. tulossa) asemoivat toisten ihmisten ja kielisyyksien joukkoon, on tässä tutkimuksessa jaoteltu neljään eri ryhmään. Aineistosta tunnistetut ja eritellyt diskurssit ovat monikielisyys-, vähemmistökielisyys-, toisenkielisyys- ja yksikielisyysdiskurssit. Nämä diskurssit on nimetty sen lähtökohdan mukaan, josta diskurssin käyttäjät käsittelevät omia kokemuksiaan ja määrittelevät monikielisyyttään. Diskurssit jakautuvat kahtia edustamaan toisaalta heteroglossista, toisaalta perinteistä koodinvaihtelunäkökulmaa kieliin ja monikielisyyteen. Monikielisyys- ja vähemmistökielisyysdiskurssit ovat heteroglossisia tapoja puhua monikielisuudesta, kun taas toisenkielisyys- ja yksikielisyysdiskurssit edustavat koodinvaihtelunäkökulmaa monikielisyyteen. Diskurssit edustavat ja ovat peräisin painottuneesti joko yksilön omasta kokemusmaailmasta tai ympäröivästä sosiaalisesta maailmasta, yhteiskunnasta ja kulttuurista. Näin diskurssi on tässä määritelty niin yksilön kokemusten kuin sosiaalisten käytänteidenkin representaation ja rakentamisen alueeksi. Diskursseihin rakentuu monikielisyysmääritelmän lisäksi perheen kokemus omasta monikielisuudestaan ongelmana tai resurssina. Diskurssit määritellään myös sen mukaan ovatko ne ammennettuja painottuneesti mikro- vai makrotasolta. Lopulta analy-

soidaan kunkin diskurssin perheelle tuottamaa identiteettiä. Diskurssien määrittelyä kuvaa liitteenä oleva diskurssitaulukko (liite 1).

Diskurssien analysoinnin jälkeen analysoidaan näitten perheen valitsemien diskurssien valinnan ja käyttämisen vaikutus monikielisen perheenjäsenen ja perheen identiteettiin. Tietyn diskurssin valitseminen tarkoittaa itsensä tiettyyn asemaan, esimerkiksi vähemmistökieliseksi valtakielisten joukkoon, sijoittamista, ja jo pelkällä diskurssin valitsemisella on identiteettiä rakentava vaikutus: Vähemmistökielisyysdiskurssin hallitseva, valitseva ja käyttöönsä ottava yksilö identifioituu vähemmistön edustajaksi. Valinnalla voi olla edelleen vaikutusta perheen sosiaalisiin käytänteisiin, mikä on kuitenkin toisen, ei tämän, tutkimuksen paikka. Monikielisen identiteetin diskursiivista rakentumista analysoin pääasiassa tunnistamalla ja nimeämällä näitä omasta monikielisyudesta puhumisen ja omaan monikielisyteen suhtautumisen tapoja, mutta jotta identiteettianalyysi ei jäisi liian yksioikoiseksi, analysoin myös identiteetin kielellistä rakentumista. Tätä kielellistä rakentumista tutkin tekstitason analyysillä etsimällä tekstistä esimerkiksi toiseutta ja solidaarisuutta ilmentäviä sanoja: me, ne ja he.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Tutkimuksessa käytössä olleet aineistonkeruumenetelmät ovat aiemmin vähän käytettyjä monikielisuuden tutkimuksessa. Aineistoa kerättiin käyttämällä taustatietolomaketta, kelloaktiiviteettitehtävää sekä perhehaastattelua, jossa haastattelihoito ja haastattelukieliä oli kaksi ja haastateltavia neljä yhtäaikaan. Aineistonkeräämismenetelmänä olivat pääasiassa espanjaa, suomea sekä englantia arkipäivässään käyttävän jyväskyläläisen perheen puolistrukturoitu, monikielinen, kaksi tuntia kestänyt, videoitu ja litteroitu ryhmähaastattelu, taustatietolomake informanteista sekä kirjallinen informanttien luovaa panosta kysyvä ja haastatteluun orientoiva kelloaktiiviteettitehtävä. Esittelen tässä tutkimukseni osiossa kyseisiä aineistonkeruumenetelmiä sekä menetelmillä saatua aineistoa. Liitteistä löytyvät haastattelun runko (liite 4), taustatietolomakkeen pohja (liite 5), kelloaktiiviteettitehtävän pohja (liite 3) sekä perheen tekemä kelloaktiiviteettitehtävä (liite 2).

4.1 Kelloaktiiviteettitehtävä

Tutkimuksessa niin tutkittavien orientoimiseen kuin tutkimusaineiston keräämiseen käytettiin kelloaktiiviteettitehtävää. Tehtävän ovat kehittäneet Roz Ivanič ja Candice Satchwell (Satchwell 2005). Kelloaktiiviteettitehtävää on alun perin käytetty psykologisena metodina narko-

maanien riippuvuuden tiedostamiseksi ja hoitamiseksi aktiviteetin niin kutsutun ”sokkiefektin” vuoksi. Myös lingvistiksessä tutkimuksessa aktiviteetin voimavaraisuus perustuu osin elämyksellisyyteen. Kelloaktiviteettia tehtäessä omien kielenkäyttötilanteiden moninaisuuden oivaltaminen ja tiedostaminen voi yllättää ja olla elämyksellistä ja palkitsevaa. Näin kelloaktiviteetti voi toimia myös tutkittavia motivoivana ja tutkimukseen sitouttavana tekijänä. Tutkijoiden näkökulmasta kellotaulu on hedelmällinen, koska sillä saadaan tutkittava tuottamaan tietoa itsenäisesti ja omaehtoisesti. Kelloaktiviteetin avulla tutkittavasta paljastuu ehkä asioita, joita tutkija ei osaisi muutoin kysyä tutkittavalta. Kelloaktiviteetti tarjoaa myös mahdollisuuden visuaalisen aineiston saamiseen tutkimuskohteesta, sillä informantteja rohkaistaan käyttämään luovuuttaan kirjoittamisen lisäksi piirtämällä ja värittämällä. Kelloaktiviteetin avulla voidaan selvittää missä, milloin, kuinka ja miksi tutkittavat käyttävät eri kieliä arkipäivässään.

Kyseinen orientoiva, haastattelua tukeva ja johdatteleva sekä tutkimusaineistoa itsessään tuottava kelloaktiviteettitehtävä nimettiin tässä tutkimuksessa Sinun päiväsi -tehtäväksi (liite 3). Se jaettiin kullekin perheenjäsenelle täytettäväksi ennen haastattelua. Tehtävä koostui kahdesta lomakkeesta, joissa molemmissa esiintyi analoginen kellotaulu merkittyine tasatunteineen. Toiseen lomakkeeseen oli tarkoitus merkitä yön, toiseen päivän kielelliset toiminnot ja tapahtumat omaa luovuutta vapaasti käyttäen piirtämällä, kirjoittamalla tai muulla tavoin ilmaisemalla. Tutkittavilla oli lupa myös luoda oma ulkonäöltään vapaavalintainen kelloaktiviteettimalli. Tarkoituksena oli näin kerätä jokaiselta perheenjäseneltä kunkin tyyppillisen arkipäivän mittaan tapahtuva kielellinen toiminta: kuunteleminen, puhuminen, kirjoittaminen, lukeminen, jopa ajatteleminen, käytössä ollut kieli sekä kielenkäyttöajankohta. Spekulaatioita kielen valinnan syistä ei tässä vaiheessa kysytty. Kelloaktiviteetin pääasiallisena funktiona oli saada tutkimushenkilöt valmistautumaan haastatteluun ohjaamalla heidät pohdiskelemaan omaa monikielisyttään ja eri kielten käyttöä eri aikoina, ja tuottamaan näin luontevasti etukäteen materiaalia ja lähtökohtia haastattelun monikielisyyskeskustelulle sekä taustaa jatkokeskusteluille.

Kelloaktiviteetti on sopiva tehtävä perheen ryhmähaastattelussa, sillä siinä kontrolloidaan kaikkiin kuviteltavissa oleviin domaineihin kuuluvaa ja siten jokaisen perheenjäsenen kielenkäyttötilanteisiin kuuluvaa komponenttia eli aikaa. Kielenkäyttötilanteissa aika edustaa kaikkien täysin samana jakamaa domainin komponenttia, toisin kuin esimerkiksi kielenkäyttämisen paikka tai puheenaihe, jotka saattavat vaihdella. Kukin käy päivänsä aikana läpi kunkin kellonlyömän, ja juuri kyseinen yhteisyys tekee ajasta hyvän yhteisen lähtökohdan ja rungon keskustelulle monikielisydestä. Haastattelussa käytiin myöhemmin läpi sitä millaisia voivat olla loput domainin osa-alueet kaikkina mahdollisina aikoina vuorokaudesta. Haastat-

telussa käytettiin domainosa-alueena ja kysymysten lähtökohtina esimerkiksi kiroilua ja käskemistä sekä näissä toiminnoissa käytettäviä kieliä.

Kelloaktiveettitehtävää ei ole käytetty paljoa kielellisessä tutkimuksessa tai perhetutkimuksessa. Perheen tuottama kelloaktiveettitehtävä ei ollut aivan odotusten mukainen, sillä vain yksi jäsenistä teki tehtävän koko perheen puolesta. Tehtävä ajoi kuitenkin asiansa, ja sen tuotoksena syntyi tämän tutkimuksen liitteenä (liite 2) oleva koko perheen yhteinen, englantinkielinen, kirjallinen aikataulutaulukko, jossa on merkittynä aika, aktiveetti sekä käytetty kieli vuorokauden mittaan. Kelloaktiveetti oli mitä ilmeisimmin ohjannut perhettä, tai ainakin aikataulun laatintua perheen isää, ajattelemaan perheen omaa monikielisyyttä ennen haastattelua, minkä johdosta perhe saattoi haastattelussa vastailia kysymyksiin sujuvasti. Kelloaktiveetin onnistumisen takeeksi on syytä tähdentää tehtävän tärkeyttä ja sitä, että jokainen perheenjäsenistä tekee kelloaktiveetin. Tässä tutkimuksessa kelloaktiveetti tosin palveli siten tutkimuksen tarkoitusta, että se oli tehty perheestä kokonaisuutena. Myös tutkimuksen fokuksessa oli perhe kokonaisuutena eivätkä niinkään perheenjäsenet yksilöinä. Kelloaktiveetti toimi myös haastattelun runkona, johon palattiin aina tarvittaessa haastattelun mittaan. Kelloaktiveettitehtävää analysoidaan hieman tutkielman analyysiosiossa.

4.2 Rodasin perheen esittely

Tämän tapaustutkimuksen fokuksena on aiemmin monikielisyytutkimuksen saralla vähemmän tutkittu yksikkö: monikielinen perhe. Haastattelimme tutkimukseen Jyvässeudulla asuvaa nelihenkistä, monikielistä Rodasin perhettä, johon kuuluu haastatteluhetkellä 11-vuotias Valtteri, 7-vuotias Immi, Jose-isä ja Pirjo-äiti. (Nimet on muutettu.) Perheeseen tuli kuulua isä, äiti ja koulussa käyviä lapsia, jotta saatettaisiin kartoittaa perheen arkielämää mahdollisimman monipuolisesti ja moninaisia eri instituutioita ja kielenkäyttötilanteita huomioiden. Perheen taustatietoja pyydettiin perheenjäseniltä ennen haastattelua täytetyillä taustatietolomakkeilla (liite 5). Perheeltä kysytyjä tietoja ovat syntymävuosi, sukupuoli, koulutus, oma tai vanhempien ammattiala, työtehtävä tai -nimike, asuinpaikka, synnyinpaikka tai -maa, Suomessa asuminen aika, kansalaisuus, etninen tausta, ensimmäisenä tai ensimmäisinä opitut kielet sekä muu kielitausta.

Kaikkien perheenjäsenten pääasiallisessa arkikäytössä on kahdesta kolmeen kieltä: pääasiassa suomi ja espanja, mutta toisinaan myös englantia. Lähempää tarkasteltuna perheen yhteiseen kieliympäristöön kuuluu lopulta kuusi ja yksin isän kieliympäristöön huikeat yhdeksän kieltä. Jos kieliksi lasketaan vielä erilaiset murteet ja sosiolektit, kielten määrä kasvaa entises-

tään. Perhe siis täyttää tutkimukselle asetetut vaatimukset monikielisyydestä hyvin. Perhe oli asunut ennen haastattelua yhtäjaksoisesti Jyväskylässä puoli vuotta ja sitä ennen toisella erää kymmenen vuotta. Näin ollen perheellä katsottiin olevan riittävästi kokemusta monikielisestä arjesta Jyvässeudulla tätä tutkimusta varten. Perhe on muuttanut useita kertoja Espanjan ja Suomen välillä asuen alkuun Madridissa Espanjassa, minkä jälkeen kymmenen vuotta Suomessa Imatralla, sitten kolme vuotta Espanjan etelärannikolla ja nyt puoli vuotta Jyväskylässä. Perheen lapset ovat siis syntyneet Suomessa ja asuneet kolme vuotta Espanjassa asuen nyt toista kertaa Suomessa. Lapset ovat muuttaneet maata kaksi kertaa, vanhemmat useampia kertoja.

Perheen kuopus, 7-vuotias Immi-tyttö käy peruskoulua, on syntynyt Etelä-Karjalassa ja asunut noin viisi vuotta Suomessa. Hän kansalaisuutensa on taustatietolomakkeen mukaan ”suomi-espanja” ja etninen tausta suomalais-espanjalainen. Etniseksi taustaksi ilmoitetaan myös ”valkoiset caukasialaiset” ja ”Nordic-Mediterranea” eli Pohjoinen-Välimeri. Näin etninen tausta on määritelty tässä ihon värin, kansalaisuuden, valtion tai vielä suuremman alueen (pohjoisuuden tai Välimeren alueen) mukaan. Oletettavasti pohjoisuuteen ja välimerellisyyteen liittyy erilaisia määritelmiä, mutta näitä määritelmiä ei ole sen enempää avattu taustatietolomakkeessa tai haastattelussa. Ensimmäinen Immin oppima kieli on suomi. Hän käyttää arkipäivissään suomea ja espanjaa, opiskelee englantia ja ymmärtää myös kataloniaa ja portugalia. Hänen kielirepertuaariinsa kuuluu siis hyvin monia kieliä, joita hän käyttää arjessaan eri tavoin. Hänen englannin käyttönsä liitetään koulumaailmaan ja portugali sekä katalonia (Barcelonassa käytetty toisinaan espanjan murteeksi, toisinaan omaksi kielekseen määritelty kielialue) videoiden katseluun. ”Ymmärrän videot myös kataloniaksi + portugaliksi”, lukee hänen taustatietolomakkeessaan.

Perheen poika, 11-vuotias Valtteri käy peruskoulua ja on syntynyt Lappeenrannassa kuten hänen sisarensakin. Hän on asunut Suomessa yhteensä kahdeksan vuotta. Hänen kansalaisuutensa määritellään lomakkeessa siskon tapaan merkinnällä: ”suomi-espanja” ja hänen etninen taustansa määritellään sisaren määritelmän tapaan seuraavasti: ”suomalais-espanjalais-Pohjoismaat-Välimeri.” Pojan ensinnä oppima kieli on ollut suomen kieli. Hän käyttää arkipäivinä tavallisesti suomea, espanjaa ja hieman myös englantia koulussa sekä seuraavan haastattelusta poimitun otteen mukaan myös tietokonekielenä.

N: Tietokoneet meil on espanjaks.

P: Ei, mul o englanniks. (hiljaa)

N: Ai, sul on englanniks.

M: Joo, mä olen laittanu erilaiset kielet, että he oppivat (.) että kaikki nämä termit, että (.) ”avaa” tai ”sulje” tai ”tallentaa”.. Espanjaksi ja englanniksi ja suomeksi.

Myös pojan arkeen kuuluu videoitten katselemista ja kuullun ymmärtämistä katalonian ja portugalilaisilla kielillä. Valtteri on myös kiinnostunut muista kielistä, kuten ranskan kielestä ja osaa joitain sanoja ranskaksi, kuten seuraavassa otteessa sanotaan.

M: Hän (Valtteri) ymmärtää, mikä se on.. (.) Nyt hän alkaa (.) hän kysyy monta kertaa ja sitten hän kokeilee. Esimerkiksi tänään hän sanoo (epäselvää) ranskan kieli..

E: Ai mitä sanoo? Ranskaks puhuu?

M: Joo.

[M: Hän kuulee, ja sitten, ja, ja myös että hän kokeilee.. [Pä: Ahaa. [N: Hän kuulee jotain sanoja ni kysyy et mitä kieltä se on ja mitä se tarkoittaa.

Perheen noin nelikymppinen Pirjo-äiti on syntynyt Suomessa Imatralla. Hänen ensimmäiseksi oppimansa kieli on suomen kieli. Hän on ammatiltaan toimistotyöntekijä ja hänen koulutuksensa käsittää ammattikoulun tai muun toisen asteen koulutuksen. Pirjo on asunut kolmetoista vuotta poissa Suomesta, muun muassa Norjassa, Hollannissa ja Espanjassa, mutta viimeiset kuusi kuukautta ennen haastattelua siis Jyväskylässä. Hän käyttää arkipäivissään espanjaa, suomea ja hieman englantia. Englantia hän kertoo käyttäneensä etenkin koulussa, työssä ja ulkomailla asuessaan. Haastattelussa hän kertoo tutustuneensa mieheensä englannin kielellä ja käyttävänsä sitä yhä toisinaan miehensä kanssa ”salakielenä”, kuten seuraavassa esimerkissä ilmenee.

Pä: Onko teillä, ku ootte seurustellu alku aikoina ni onks teillä ollu sit englantia se kieli?

N: On.

Pä: Nii just. Et se on jääny sit tavallaan sieltä niinku.

N: Nii-in, joo.

M: Ja myös kun me emme halua että he ymmärtävät (nauru)

N: Ni se on sit meiän salakieli (nauru). Nyt Valtteri alkaa jo ymmärtää vähän ni nyt jo pitää varoo vähä, mutta.. (nauru)

M: Jos haluamme, en yleensä, mut mä puhun englanniksi tai hän puhuu englanniksi nopeasti.

Pä: (nauru)

N: Joo, mä unohin sen, joo. Ihan tosi.

Lisäksi Pirjo opiskeli ruotsia koulussa, mutta kertoo unohtaneensa kielen eikä siis käytä sitä enää nykyään.

Perheen hieman alle viisikymppinen Jose-isä on syntynyt Madridissa, Espanjassa ja opiskellessaan kaksikielisessä Instituto Britanico -peruskoulussa hän on oppinut ensimmäisinä kielinään sekä espanjan että englannin, joita myös pitää omimpina kielinään. (M: Mut sitten öö aina mikä se on luonnollisempi minulle on englanti ja espanja.) Yliopistosta valmistunut Jose on koulutukseltaan taideaineiden maisteri sekä opettaja (Masters of Arts (MA), Teacher Educación). Hän on työskennellyt Espanjassa televisio-ohjaajana, sekä kääntäjänä ja opettajana Suomessa. Hänen tehtävänimikkeensä on freelance-kääntäjä. Hän määrittelee kansalaisuutensa espanjalaiseksi (Española) ja etnisen taustansa välimerelliseksi (Mediterraneo) sekä määritelmällä: ancestros (españoles, Aztecas, Hebreos y Godos -> Francos.) Jose tuntuisi siis määrittelevän etnisen taustansa ”esi-isien” (ancestros) kuten espanjalaisten, azteekkien, hebrealaisten, goottien ja frankkilaisten eli muinaisista historiallisista kansoista polveutumisensa mukaan. Etninen tausta on saattanut aiheuttaa ihmetystä ja hilpeyttäkin informanteissa. Sillä on haettu rodullista, alueellista tai muuta oman identiteetin määritelmää kuin mitä kansalaisuus-määritteellä voidaan saada, ja näinpä vastaukset ovatkin mielenkiintoisia. Jose-isä on asunut Suomessa yhteensä 11 vuotta. Jose käyttää arkipäivissään kääntäjän työnsä johdosta useita kieliä. Espanja ja englanti ovat hänelle kuten sanottu luonnollisimmilta tuntuvat kielet. Espanjaa hän on käyttänyt kotimaassaan Espanjassa ja käyttää sitä arjessaan päivittäin. Englantia hän on käyttänyt käydessään englannin- ja espanjankielistä koulua Espanjassa sekä englanninkielistä yliopistoa Bostonissa, Yhdysvalloissa. Suomea hän käyttää lasten ja Pirjon kanssa sekä oletettavasti ollessaan kanssakäymisissä suomenkielisten ihmisten kanssa Suomessa. Käännöstyössään hän käyttää lisäksi portugalia, italiaa ja ranskaa. Hän myös katsoo ranskalaisia uutisia säännöllisesti televisiosta. Jose on opiskellut myös latinaa sekä hieman kreikkaa. Eri kielten hallinnasta ja vaihtelusta hän kertoo taustatietolomakkeessa seuraavaa:

Mi experiencia propia es que puedo manejar 3 lenguas distintas a diario, si intento otras me es difícil hablar pero no comprender y leer-traducir textos. Cuando voy a Francia hablo Francés, Italia – Italiano, en Portugal Portugues etc.) pero necesito 1-2 días a fluidez.

Kokemukseni mukaan voin hallita kolmea eri kieltä päivässä, mutta mikäli yritän useampaa minun on vaikeaa puhua, mutta ei ymmärtää, lukea tai kääntää tekstejä. Kun menen Ranskaan puhun ranskaa, Italiassa italiaa, Portugalissa portugalia ja niin edelleen, mutta tarvitsen pari päivää puhuakseni sujuvasti.

Yhteensä yhdeksää kieltä eri tasoisesti käyttävälle perheen isälle monikielisyys on erityisen korostunut ja tärkeä voimavara. Monen kielen hallitseminen kuuluu olennaisena osana hänen ammattiinsa. Perheen yhteinen pääkieli ja samalla rakkain kieli haastattelun perusteella oli selkeästi espanja, mistä esimerkkejä esittelen myöhemmin analyysiosiossa.

4.3 Ryhmähaastattelu

Perhettä haastateltiin puolitoista tuntia kestäneellä kolmiosaisella löyhästi strukturoidulla teemahaastattelulla (liite 4). Haastattelun ensimmäinen osa käsitteli kieliverkostoa eli sitä, mitä kieltä käytetään missäkin tilanteessa ja kenenkin ihmisen tai tahon kanssa. Toisessa osassa keskityttiin perheen monikielisiin arkikokemuksiin sekä monikielisyyteen liittyviin tunteisiin ja elämyksiin. Kolmannessa osiossa kartoitettiin monikielistä arkielämää ja omalla taitotasolla selviämistä Jyvässeudulla. Haastattelussa käytettiin kahta haastattelijaa, joista Monikieliset perheet Jyvässeudulla -pilottitutkimuksen projektisihteerinä työskentelevä Päivi Lavonen käytti haastattelukielenä suomea ja toinen (minä) suomea ja espanjaa. Näin informantit saattoivat halutessaan käyttää haastattelussa vapaasti sekä suomea että espanjaa, koska yhtenä tutkimuksen kiinnostuksen kohteena oli tarkkailla perheen monikielisuuden ja erilaisien kieliainesten käyttöä ja ilmenemistä puhetilanteissa.

Haastattelu toteutettiin perheen kotona eräänä keväisenä iltapäivänä vuonna 2007. Puolitoista tuntia kestänyt haastattelu videoitiin. Haastattelu tapahtui ryhmässä koko perheen ollessa haastateltavana yhtä aikaa ja pääasiassa kahdella kielellä: suomeksi ja espanjaksi. Joissain paikoin käytössä oli myös englanti; esimerkiksi perheen kelloaktiiviteettitehtävä oli englanninkielinen. Perheenjäsenistä äänessä olivat pääasiassa perheen äiti ja isä. Immi-tytär poistui katselemaan videoita haastattelun kestänyt vain muutamia minuutteja, mutta oli kuitenkin kuuloetäisyydellä ja jutteli perheelleen silloin tällöin. Valtteri-poika oli läsnä haastattelutilanteessa lähes sen loppuun saakka, vastaili kysymyksiin ja esitti silloin tällöin välikysymyksiä tai -kommentteja. Lasten vähäisestä osallistumisesta huolimatta heidän katsotaan vaikuttavan tutkimustuloksiin ja kielenkäytön muotoutumiseen sellaiseksi kuin se muotoutui. Aineistoa tarkastellaan pääasiassa ryhmähaastatteluna ja tietona perheestä kokonaisuutena.

Litteraateissa espanjaksi puhutut osiot on kirjoitettu kursiivilla. Espanjankielisten kommenttien perään olen kääntänyt ne suomeksi joko (sulkeisiin esimerkkien sisälle) tai sitten erilliseksi kokonaisuudeksi esimerkin perään. Pällekkäin puhumista ilmentetään litteraateissa hakasulkeella: [hakasulkeella merkityt kommentit ovat päällekkäisiä. Tauot on merkitty litteraattiin numerolla tai pisteellä sulkujen sisässä. Lyhyt, sekunnin tauko on merkitty pisteellä sulkeissa: (.). Sekuntia pitempää taukoa merkitään tauon pituutta sekunneissa ilmentävänä numerona sulkeissa: (2). Kesken jäänyttä lausetta merkitään kahdella viivalla: - -. Olen merkinnyt sulkuihin myös puhumisen ohessa tapahtuvaa nonverbaalista viestintää, esimerkiksi naurua tai sitä, kenelle henkilö kohdistaa puheensa. Sulkuihin olen kirjoittanut myös muita tulkintaa ja kontekstualisointia helpottavia, omia lisäyksiä etenkin silloin, kun ne eivät esimerkkioitteesta muutoin tulisi esiin.

Haastattelun litteraateissa käytettävien merkkien selitykset: E – Eveliina (haastattelija), Pä – Päivi (haastattelija), M – Jose-isä, N – Pirjo-äiti, P – Valtteri-poika, T – Immi-tyttö. (.) – lyhyt, mutta huomattava tauko, (2) – tauko, jonka aika sekunneissa ilmoitetaan numerona sulkeissa, [- hakasulku merkitsemässä päällekkäin puhumista.

5 TULOSTEN ANALYYSI

Tässä analyysiosiossa analysoidaan perheenjäsenten tapaa tuottaa ja kielellistää oman monikielisyytensä kokemista ja määrittämistä erittelemällä käyttöön valittuja diskursseja sekä näiden diskurssivalintojen vaikutusta perheen monikielisen identiteetin rakentumiseen. Aineistosta eritellään erilaisia perheen omaa monikielisyysmääritelmää ja oman monikielisuuden kokemisen tapoja edustavia diskursseja ja näitten diskurssien myötä rakentuvaa identiteettiä.

5.1 Monikielisyysdiskurssit

Aloitan aineistosta erittelemieni diskurssien esittelyn sellaisilla monikielisyysdiskursseilla, joiden avulla informantit rakentavat monikielisyystään heteroglossista monikielisyyttä käsittelemättä kieliresurssejaan kansallisuuksiin palautuvasti, painottamatta jotain erityistä perinteisessä mielessä kieleksi määriteltyä kieltä ylitse muiden ja suhtautumalla erilaisiin kielellisiin resursseihinsa resurssivarastona, eli toisiaan täydentävänä kirjavana kokonaisuutena. Monikielisyys rakentuu näitten diskurssien myötä erilaisten kielellisten ainesten voimavaraiseksi, lomittaiseksi ja toisiaan risteäväksi yhteiseloksi arjessa. Näillä diskursseilla informantit asemoivat itsensä yleisesti monikieliseksi eivätkä siis ensisijaisesti espanjan- tai suomenkieli-

siksi. Molemmissa monikielisyysdiskursseissa monikielisyteen asennoidutaan siis heteroglossisena resurssina. Ensimmäinen monikielisyysdiskursseista edustaa mikrotason monikielisyden ja toinen makrotason monikielisyden määrittelyä.

5.1.1 Arjen monikielisyys -diskurssi

Tällä alakappaleessa esiteltävällä arjen monikielisyys -diskurssilla perhe rakentaa omaa arkista kokemusmaailmaansa omasta monikielisydestään positiiviseksi resurssiksi ja määrittää oman monikielisyytensä heteroglossiseksi monikielisyudeksi. Heteroglossisella monikielisyyskäsitteellä tarkoitan omaan kielisyyteen suhtautumista kieliresurssien varastona, josta ammennetaan tarpeen tullen tarvittavaa kielellistä materiaalia erittelemättä varsinaisesti jonkun tietyn kielen käyttämistä. Pyrin aineistoon viittaamalla osoittamaan kyseisen diskurssin, ja siten sen sisällään pitämän ajatusmaailman rakentumisen informanttien kielenkäyttöön ja todellisuuteen.

Diskurssi rakentuu kuvaamaan perheen omaa kokemusta ja määritelmää monikielisydestä. Määrittelen heteroglossisen monikielisyysdiskurssin perheen oman kokemuksen diskurssiksi ja siten monikielistä arkea varsin hyvin kuvaavaksi. Vastakkainen koodinvaihteludiskurssi on peräisin perheen kokemuksen ulkopuolelta, hegemonisesta diskurssista, eli yleisestä ja vallitsevasta tavasta puhua monikielisydestä. Aineistosta kuuluvaan heteroglossiseen monikielisyysdiskurssiin ajoittain sekoittuvan koodinvaihteludiskurssin juuret ovat kansallisvaltioitten ja nationalismien historiassa. Sen mukaan kielet palautuvat rajattuihin kielisysteemeihin ja kansallisvaltioihin. Koodinvaihteludiskurssi on maallikolle tutuin tapa puhua monikielisydestä ja siten aineiston hegemonisin monikielisyden määrittelyn diskurssi.

Aika ajoin heteroglossisen monikielisyysdiskurssin siis katkaisee tai diskurssiin sekoittuu heteroglossisesta monikielisydestä poikkeava, vastakkainen diskurssi, joka määrittää monikielisyden koodinvaihteluna. Koodinvaihtodiskurssia käyttäessään informantit näkevät kielisyytensä joukkona toisistaan erillään sijaitsevia ja erillään pysytteleviä kielisysteemejä, keskittyvät erottelemaan kieliä toisistaan, vertaavat kieliä toisiinsa, arvottavat eri kieliä suhteessa toisiinsa ja suhtautuvat omaan kielenkäyttöönsä erillisten kielisysteemien vaihteluna arjen kielenkäyttötilanteissa. Koodinvaihtodiskurssi oli haastattelussa hegemoninen kun taas heteroglossinen monikielisyysdiskurssi edustaa haastattelussa alternatiivia ja harvinaista diskurssia. Haastattelun kysymyksenasettelussa sekä yleisesti monikielisyden tai kielisyyden määrittelyjä rakennettaessa vallitseva diskurssi on koodinvaihteludiskurssi. Kysymyksenasettelu haastattelussa johdatteli usein heteroglossisen sijaan koodinvaihtelu-tyyppiseen ajatteluun

kielistä ja monikielisydestä asetellessaan vastakkain suomen ja espanjan kielen, mikä osaltaan suuntasi vastauksia ja hegemonisen koodinvaihtodiskurssin valintaa. Heteroglossisen kielikäsitteilyn tuntemattomuus maallikolle esti sen varsinaista suorasanaista ilmaisemista. Informanteilla ei välttämättä ollut tietoa tai termejä määrittää monikielisyyttään selkeästi heteroglossiseksi monikielisydeksi, mikä ilmenee suoran määrittelyn poissaolona. Silti tässä kappaleessa esiteltävän diskurssin sisältö viittaa heteroglossiseen kielikäsitteilyyn. Tämän heteroglossisen monikielisyysdiskurssin funktio on kaiken kielisyyden näkeminen monikielisytenä, ja siten aina hyvin yksilöllisenä resurssina erittelemättä tiettyjen perinteisestä näkökulmasta kieliksi määriteltyjen kielten hyvyttä tai huonoutta tai palautumista johonkin tiettyyn valtioon, kulttuuriin tai kansallisuuteen.

Perheen tekemän kelloaktiiviteetin voi katsoa pääosin edustavan tätä arjen monikielisyysdiskurssia. Sen on laatinut perheen isä ja kelloaktiiviteetissa kielenä on pääasiassa englanti. Lomakkeessa kerrotaan useassa tilanteessa perheen käyttävän molempia kieliä: Children leave, both languages: moi/adios. Kohdassa myös todella käytetään kaikkia perheen yleisimmin käyttämää kolmea kieltä. Kaksi tai useampi kieli on kelloaktiiviteetin mukaan läsnä lähes jokaisessa perheen kielellisessä tapahtumassa. Näin perhe rakentaa monikielisydestään heteroglossista monikielisyttä.

Seuraavassa esimerkissä arjen heteroglossisesta monikielisyysdiskurssista perhe ei varsinaisesti erottele tai vastakkain asettele eri kieliä vaan puhuu monikielisydestä yleisellä tasolla omasta kokemuksestaan käsin.

Esim. 1.

Pä: No, onko siitä mitään haittoja?

[Pä: Monikielisydestä? [T: Iskä, et koske tähän.

M: Ei, vai mikä se nyt on, tarvitsee.. (miettii)

[T: Iskä, kato.. [M: Oppiminen (nauraa).

M: Ei se oo niin iso haitta.

N: Ei minuu ainakaan, sitte tosiaan, löytyy sanoja paljon paremmin. Tietysti jos jotakuta haittaa et sekotetaan, ni kieliä, ni sitte, mut ku minuu se ei niinku haittaa sinänsä, ni, ni sanavarasto on aika suuri ko siin voi kolmest kielest ottaa sit sillai tavallaa.. (nauraa) Joku sana, mikä ei tuu mieleen.

M: Joo, ja joskus jos ei tuu mieleen, sitten voimme käyttää joskus suomeksi tai englanniksi, tai mikä vaan, että... Mut en mä tiedä mitkä teemat ovat ja en oo ajatellut hirveesti tästä, että... Mikä on ne teemat, että me puhumme enemmän

suomeksi tai espanjaksi tai... Mutta tiedämme varmaan, että jotkut on helpompaa puhua suomeksi, toiset espanjaksi, mutta emme oo tehnyt mitään se- - Emme kirjoitettu se ylös tai järjestänyt kuin toiset jutut mä oon yrittänyt kategorisoida tai tehdä sellainen että mä sitten voin selittää heille, että sitten mä unohdan ja mä voin päässä se juttu just.. Se on vain näin, että se tulee - -

N: Se vaan tulee, et ei oikeen - -

M: Se sana.

N: Mmm.

Kysymyksenasettelu (Pä: No, onko siitä mitään haittoja? - - Monikielisydestä?) ei erittele kieliä vaan johdattaa keskustelun monikielisyyteen yleisellä tasolla ja siten ehdottaa heteroglossisen monikielisyysdiskurssin valintaa. Kysymyksenasettelu ehdottaa myös monikielisuuden käsittelemistä ongelmana. (Pä: - - onko siitä mitään haittoja? - -) Diskurssi muotoutuu heteroglossisen monikielisuuden käsittelyksi voimavarana informanttien hyväksyessä heteroglossisen asetelman ja hylätessä ongelma-ajattelun (M: Ei se oo niin iso haitta.). Näin diskurssissa ilmenee aineistossa toistuva, vaikkakaan ei hegemoninen tapa määrittellä monikielisyys heteroglossiseksi voimavaraksi. Heteroglossinen monikielisuuden määrittelemisen näkyy esimerkissä siinä tavassa, jolla perhe määrittää monikielisyytensä resurssivarastoksi (N: sanavarasto on aika suuri ko siin voi kolmest kielest ottaa sit sillai tavallaa...) Nainen kuvailee tiedostamattaan heteroglossista monikielisyyskäsitystä kuvailemalla kielen vaihtelevaa ja sekoitettua perusluonnetta (N: Tietysti jos jotakuta haittaa et *sekotetaan*, ni kieliä, ni sitte, mut ku minuu se ei niinku haittaa sinänsä - -.)

Perheenjäsenet siis kiittävät monikielisyyttään ilmaisuvaraston laajuudesta ja kokevat monikielisuuden resurssina juuri sanavaraston laajuuden johdosta. (N: Tietysti jos jotakuta haittaa et sekotetaan, ni kieliä, ni sitte, mut ku minuu se ei niinku haittaa sinänsä, ni, ni sanavarasto on aika suuri ko siin voi kolmest kielest ottaa sit sillai tavallaa- -.) Perheen käyttöönsä vetämä diskurssi ei määrittele eri kieliä vaihtoehtoisesti erillisiksi systeemeiksi ja systeemien kesken vaihdeltaviksi vaan rinnakkain ja yhtäaikaaisesti kielten resurssivarastosta ammennettaviksi. Tämä ilmenee kohdassa, jossa perhe kertoo käyttävänsä tarkoitteille ilmauksia, jotka tulevat ensinnä mieleen tai joiden merkitys heidän mielestään vastaa parhaiten tarkoitetta. (N: - - löytyy sanoja paljon paremmin - -) (M: Joo, ja joskus jos ei tuu mieleen, sitten voimme käyttää joskus suomeksi tai englanniksi, tai mikä vaan - -.) (M: Se on vain näin, että se tulee - - Se sana.) Perhe kertoo käyttävänsä kieltä eri kieliaineiksi vaihdellen ja sekoitellen, mikä ilmentää heteroglossista tapaa käyttää kieltä.

Eri kielistä tulevia ilmaisuja ei käyttöön otetun diskurssin mukaan koeta tai määritellä niinkään eri kielisinä vastineina samoille tarkoitteille vaan sen sijaan jotain uutta ja merkityksellistä tullessaan tuovina, ja siten ilmaisuvarastoa kasvattavina resursseina. Seuraavissa esimerkeissä mies epäilee käyttävänsä kieliä teemoittain. Tällä hän kuvaa monikielisyuden voimavaroisuutta tilanteissa, joissa puhumiseen löytyy juuri tarkoitetta parhaiten kuvaava ja merkitsevä sana.

Esim. 2.

E: Onko jotaki, nii joo...Onksiinä sitte...Onko muita syitä käyttää espanjaa sitte?

M: Joskus, monta kertaa olen huomannut että se on yhdistetty teeman kanssa, esimerkiksi jotkut teemat ovat enemmänkin espanjasta tai suomesta, se on tullut että kun se teema tulee (äännähdys) vaihdetaan kieli.

E: Joo. Mitä sellaisia teemoja on, osaatko sanoo, tuleeko mieleen?

M: Esimerkiksi jos puhumme saunasta tai jotain, en tiedä, se on vähän, mikä se on - - *estereotipo*. (Stereotyyppi) Stereotyyppi. Mut ehkä espanjaksi ei oo oikea sanoja sitten se on paljon helpompaa käyttää suomen sanoja, sitten sama espanjaksi, tai espanjan, jos on sellainen juttu kuin *toreros*. (Härkätaistelu) Sitten puhun espanjaa (nauria).

Näin monikielisyys näyttäytyy diskurssissa ilmaisun mahdollisuuksia lisäävänä resurssina. Esimerkeissä 2. ja 3. kysymyksenasettelu suuntaa huomion espanjankielisyyteen monikielisyuden sijaan. Silti informantit tulevat määritelleeksi vastauksissaan monikielisyyttään monikielisyysdiskurssilla. Monikielisyys ilmenee seuraavassa esimerkissä joustavana ja tilanteisena kieliainesten valikointina. Informantit huomauttavat lisäksi toisinaan käyttävänsä myös englannin kieltä, mikä viittaa varsin heteroglossiseen monikielisyyskuvaan.

Esim. 3.

E: Onko jotakin sellaisia tilanteita, missä ei voi kuvitella kun käyttävänsä vain espanjan kieltä, mihin käy vain espanjan kieli?

P: *No creo*. (En usko.)

M: *No.. Sólo - - Si no encontramos la palabra. Y a veces ööö usamos inglés también.*

(Vain jos emme löydä sanaa. Ja joskus, ööö, käytämme myös englantia.)

N: *Si, como buscando palabras*. (Niin, ikään kuin sanojen etsimiseen.)

M: Hay veces que palabra no viene tan facil en un idioma como en otro.

(On kertoja, että sana ei tule niin helposti yhdellä kielellä kuin toisella.)

N: Si..

M: no tiene nada que ver - - a lo mejor - - por ejemplo para mi haya algunas palabras que me vienen antes en finlandés y haya otras que en español, antes que en finlandés.

(Ei sillä ole mitään tekemistä- - ehkä- -esimerkiksi minulle lienee joitain sanoja, jotka tulevat ennemmin suomeksi ja toisia jotka espanjaksi ennemmin kuin suomeksi.)

N: Depende lo que te venga en la mente muchas veces no recuerdas en otro lengua, eso. Entonces usas esto. (Riippuu siitä mitä sinulle tulee mieleen, monta kertaa et muista sitä toisella kielellä. Niinpä käytät tätä.)

Heteroglossinen monikielisyys juontaa juurensa Bakhtininkin kuvailemasta ilmiöstä. Kielet ja sitä kautta myös sanat ovat dialogisia ja kantavat mukanaan pitkää historiaa sekä kulttuuria. Eri kielten sanastot ovat historiallisen taustansa takia vaihtelevia. Sanat kantavat semanttisia merkityksiä eikä sanoille bakhtinilaisen historiallisen ja kulttuurisen intertekstuaalisuuden ja dialogisuuden takia ole täsmällisiä vastineita toisissa kielissä. Jokainen sana on tässä mielessä ainutlaatuinen etenkin konnotatiiviselta merkitykseltään. Espanjan kaunista merkitsevät sanat ovat naisen mielestä ilmaisuvoimaisia ja merkitykseltään erilaisia kuin suomen kielen kaunis-sanat. (N: - -että jos sanotaan espanjan kieli niin vivahteikasta siis eri sanat - -- siinä on enemmän niitä - - just sitä mitä siä haluat sanoa.) Voidaan siis ajatella, että jokainen uusi opittu sana on merkityksellinen ja voimavarainen itsessään eikä pelkästään näennäisessä vastavuudessaan johonkin toiseen sanaan jossain toisessa näennäisen suljetussa kielisysteemissä. Esimerkissä näkyy eri kieliainesten käyttäminen yhtäaikaaisesti. (M: Esimerkiksi jos puhumme saunasta tai jotain, en tiedä, se on vähän, mikä se on - - *estereotipo*. (Stereotyyppi).) Diskursissa kuuluvat siis perheen jäsenten omat äänet, jotka kumpuavat monikielisen arjen omakohtaisesta kokemisesta ja ilmentävät heteroglossista monikielisyttä. Näillä äänillä perhe rakentaa perheen ryhmäidentiteettiä ja kasvattaa ryhmäkoheesiota, oman perheen kesken he kokevat voivansa viestiä hyvinkin monipuolisesti ja tyydyttävästi voidessaan käyttää koko kielirepertuaariaan täysipainoisesti. Monikielisyys-diskursseissa kuultavat äänet ovat kompetenttien viestijöiden ääniä, myös perheeseen kuulumisestaan tietoisten ääniä. Positiivinen suhtautuminen perheen kesken käytettävään monikielisyteen on tapa lisätä perheen ryhmähenkeä ja koheesiota, jossa monikielisyys on merkittävä rakennusaines.

5.1.2 Baabeli-diskurssi

Tässä alakappaleessa esiteltävä Baabeli-diskurssi edustaa oman monikielisuuden kokemista heteroglossisena monikielisytenä. Siinä kielirepertuaarin osasia ei varsinaisesti nimetä tai aseteta hierarkkiseen järjestykseen vaan puhutaan monikielisydestä heteroglossisesta lähtökohdasta. Monikielisydestä puhuminen näin kieliainesten epätasa-arvoisuutta esille tuomatta rakentaa perheelle edellisessä kappaleessakin käsiteltyä suvaitsevaa ja epänationalistista identiteettiä ja asemoi perheen puolueettomalle kannalle kielten ja kansojen joukkoon.

Baabeli-diskurssi ei ole ensisijaisesti perheen omasta arkikokemuksesta peräisin vaan se on otettu käyttöön makrotasolta perheen oman arkisen kokemukentän ulkopuolelta, perhettä ympäröivästä yhteiskunnasta. Baabeli-diskurssin käyttöönotto rakentaa perheen oman monikielisuuden määritelmää sellaiseksi kuin sen pitäisi tämän makrotason diskurssin mukaan maailmassa yleisesti olla, mikä on pääteltävissä Baabeli-diskurssin idealistisesta sävystä ja sen analogisesta suhteesta ikivanhaan Baabelin torni -myyttiin, jonka mukaan se on tähän nimetty. Ohessa Baabeli-diskurssia ilmentävä esimerkki 4, joka on suoraa jatkoa esimerkille 3.

Esim. 4.

M: Se (että perhe on monikielinen) on enemmänkin meille, se on enemmän mahdollisuus, kuin- -

N: Mmm.

M: Kuin mitään.

Pä: Mmm.

M: Ja, ja, että.. Mikä se on? (2) Koska – mikä se on.. Kielet on, että ihmiset ymmärtävät toiset.

Pä: Mmm.

M: No? (eikäniin? –äänellä) (.) Sitten, miksi meillä on niin paljon kielet, koska ihmiset on päättänyt, nyt mä teen mun kieli erilainen. jos he sanovat ”mä”, mä en sano niin, että me voimme erota toiset.

Pä: Mmm.

M: Sitten esimerkiksi meidän Espanjan alue on monta kielet siellä, että on kielet ja erilaiset ja

[M: tää tulivat vain, että- - [N: Niin ne ei oo murteita, ne on kieliä.

M: Että, että, he ovat päättäneet joilla historialla siellä, että he halusivat puhua erilaisella tavalla, sitten se on heidän päätös. En mä ymmärrä. Tarkoitan että minulle se on (.) paljon helpompi ja parempi jos (.) kaikki voisimme ymmärtää toiset.. (.)

Esimerkissä on kyse raamatullisen Baabelin torni -myytinkin käsittelemästä kielellä tuotettavasta erillisyydestä tai yhteisyydestä ihmisryhmien välillä. Esimerkistä voi päätellä, että isä viittaa oletettavasti Espanjan maakunnille tyypilliseen alueelliseen ja kielelliseen erikoistumiseen ja asukkaiden voimakkaaseen omaan alueeseen ja kieleen kiintymiseen, joka on näyttäytynyt maassa toisinaan itsenäistymisliikkeinä ja separatismina, mitä taas usein pyritään oikeuttamaan omalla muiden ympäröivien ihmisryhmien kielestä poikkeavalla kielellä. (M: Espanjan alue on monta kieltä siellä, että on kielet ja erilaiset ja - - he ovat päättäneet joilla historialla siellä, että he halusivat puhua erilaisella tavalla, sitten se on heidän päätös.) Isä siis esittelee tätä synnyinmaassaan Espanjassa vallitsevan kielellä separoitumisen tilanteen ja ilmaisee sitten hylkäävän mielipiteensä sitä kohtaan. (M: - - En mä ymmärrä. Tarkoitan että minulle se on (.) paljon helpompi ja parempi jos (.) kaikki voisimme ymmärtää toiset.. (.)

Diskurssiin sekoittuvat ristiriitaiset miehen omaa henkilökohtaista asemoitumista edustavat äänet johtuvat asemoinnin vaihdoksesta. Espanja edustaa isälle alkuun rakasta synnyinmaata ja kulttuuria, mutta myöhemmin ristiriitaisesti negatiiviseksi koettua taipumusta separatismiin. Tämä ilmenee seuraavasti: Mies aloittaa puhumalla Espanjan alueesta *meidän* Espanjan alueena (Sitten esimerkiksi *meidän* Espanjan alue- -), ja siis ilmentää *me*-sanankäytöllään identifiointia Espanjaan ja espanjalaiseksi. Isä edustaa perhettä ja näin rakentaa perheen identiteetistä alkuun espanjalaista. Myöhemmin isä asemoi itsensä ja perheensä uudelleen suhteessaan Espanjaan tekemällä aseman vaihdoksen ja siirtymällä ulkopuoliseksi suhteessa ilmiöön *he*-sanankäytöllä. (M: - *he* ovat päättäneet joilla historialla siellä, että *he* halusivat puhua erilaisella tavalla, sitten se on *heidän* päätös.) Tässä kohtaa Espanja merkitsee isälle joltain negatiivista, johon hän ottaa etäisyyttä siirtämällä itsensä tarkastelemaan Espanjaa ulkopuolelta *he*-sanankäytöllä. Tämä uudelleen asemointi ilmentää äänen ja identiteetin muutosta. Lähtökohtaisesti mies puhuu Espanjasta *minä* eli sitoutuu ja identifioutuu Espanjaan ja suhtautuu siihen näin ollen positiivisesti, mutta puhuessaan mielestään epämiellyttävistä ilmiöistä hän puhuu kohteesta *heinä* ja näin siirtää itsensä ja perheensä erilleen kohteesta, tarkastelee ilmiötä mieluummin ulkopuolisena, ei sitoudu siihen, sanoutuu irti sen ongelmista. Hän ilmaisee lopuksi myös muutoin negatiivisen asennoitumisensa kielellä erottumisen ilmiöön. (En mä ymmärrä.) Mies ilmaisee, ettei hyväksy edellä mainittua makrotason kielellä erottelemista

ja erottumista. Mies sijoittaa he-me -eronteolla kyseiset kuvitellut yhteisöt itsensä ulkopuolelle, erottelee ”heidät” ”meistä” ja rakentaa näin identiteettiään diskursiivisesti (De Cillia, Reisigl & Wodak 1999). (Että, että, *he* ovat päättänyt joilla historialla siellä, että *he* halusivat puhua erilaisella tavalla, sitten se on *heidän* päätös. En mä ymmärrä.)

Isä sanoo monikielisyuden olevan perheelle ennen kaikkea mahdollisuus. (Se on enemmänkin meille, se on enemmän mahdollisuus- -.) Isä rakentaa perheen monikielisyudesta siis positiivista integroivaa voimavaraa. (M: - -Kielet on, että ihmiset ymmärtävät toiset.) Näin perhe siis päättyy määrittämään monikielisyytensä integroivaksi, ja voisi sanoa jopa rauhaa edistäväksi, eikä erottelevaksi tai rajoja luovaksi voimavaraksi. Perheen monikielisyysmääritelmää edustaa näin yleismaailmallinen toivekuva maailman monikielisyudesta.

Baabeli-diskurssia käyttää pääasiallisesti perheen isä. Äiti mukailee isää (N: Niin ne ei oo murteita, ne on kieliä.) ja osallistuu näin Baabeli-diskurssin rakentamiseen. Lapset kuuntelevat hiljaa, mutta he vaikuttavat varmasti läsnäolollaan vanhempiensa käyttämän diskurssin rakentamiseen opettavaiseksi, esimerkilliseksi ja hyväntahtoiseksi. (M: Kielet on, että ihmiset ymmärtävät toiset.) Isä siis sanoo, että kielet ovat sitä varten, että ihmiset ymmärtäisivät toisiaan. Kielten tulisi Baabeli-diskurssin mukaan toimia ennemminkin ihmisiä yhdistävänä kuin ihmisiä erottavana tekijänä. Baabeli-diskurssin valinnan ja käyttämisen myötä miehen identiteetti rakentuu monikielisen maailmankansalaisen ja jopa maailmanrauhaa ajavan anti-nationalistin identiteetiksi.

Diskurssin nimeämisellä Baabeli-diskurssiksi viitataan sen oletettuun alkuperään tai diskurssille analogiseen myyttiin sekä siihen tapaan, jolla se asemoi puhujansa suhteessa monikielisyteen. Mies puhuu monikielisyuden kansoja erottelevasta ja yhdistelevästä funktiosta ja määrittelee ja rakentaa diskursiivisesti oman monikielisyytensä ideologisen perustan käsittelemään monikielisyuden integroivana voimavarana. Mies näkee monikielisyuden väylänä ymmärtää toisia kansoja eikä erottua niistä. Myös raamatullinen myytti Baabelin tornista käsittelee samaa integraatio-separaatio-teemaa, minkä johdosta diskurssi on nyt nimetty Baabeli-diskurssiksi. Tarinassa Baabelin tornista samaa kieltä puhuvat päättävät rakentaa taivaaseen asti yltävän tornin ja tulla siten jumalhahmonsa veroisiksi. Ihmisten yllättäen alkaessa puhua eri kieliä ja näin lakatessa ymmärtämästä toisiaan voimien yhdistäminen ei enää onnistukaan ja torni jää rakentamatta, mutta yhteisen kielen integroiva voimavaraisuus tulee silti todistetuksi. Väittäisin, että miehen käyttämä Baabeli-diskurssi ja sen sisäinen arvomaailma ovat peräisin länsimaisesta kulttuurista, joka on saanut paljon vaikutteita kristinuskosta. Diskurssiin rakentunut näkemys kielistä on baabelintornimainen sinä mielessä, että se käsittelee kielen suurta voimavaraisuutta joko kansoja hajottamassa tai yhdistämässä potentiaalisena yh-

teisyymmärryksen välineenä. Huomattavaa on myös, että käytetyssä diskurssissa monikielisyys nähdään yhteiskuntaa ja yhteistä hyvää edistävänä resurssina. Mies määrittelee näin omaa monikielisyyttään yleisellä makrotasolla, yhteiskunnallisena ilmiönä (Kielet on, että *ihmiset* ymmärtävät toiset.) sen sijaan, että määritteli sen mikrotasolta vaikka itsestään tai omasta kokemuksestaan käsin.

Taustatietolomakkeessa etnisen taustan määrittelemisen laajasti viitaten sekä pohjosiin että välimeren kansoihin, väliin jopa muinaisiin eurooppalaisiin, kaukaasialaisiin ja amerikkalaisiin kansoihin ilmentää erityistä maailmankansalaisen identiteettiä, minkä voi katsoa edustavan samaa Baabeli-diskurssia. Baabeli-diskurssissa kuuluu vain isän ääni, joka muotoutuu monikielisen maailmankansalaisen ääneksi. Näin isä rakentaa valitsemallaan Baabeli-diskurssilla perheen identiteettiä eurooppalaisen, maailmankansalaisen ja anti-nationalistin identiteetiksi. Diskurssissa monikielisyys edustaa ihmisiä ja kansoja integroivaa, voimavarais-ta resurssia, jolla pyritään rauhan ja yhtenäisyyden saavuttamiseen maailmassa. Perheen arkeen diskurssi voisi vaikuttaa esimerkiksi avoimuutena muille kansoille ja kansallisuuksille.

5.2 Vähemmistökielisyysdiskurssi

Vähemmistökielisyysdiskurssi nousi aineistosta esille merkittävästi ja painottuneesti. Vähemmistökielisyysdiskurssilla tarkoitetaan tässä muun kuin paikallisen valtakielen käyttämistä ja tähän käyttämiseen linkittyviä ilmiöitä. Perhe tunnustaa diskurssia käyttäessään kuuluvuutensa vähemmistöön vastakkainasetteluna valtion valtaväestölle. Tämä vähemmistökielisyys viittaa espanjan kielen käyttämiseen, mikä saattaa kuulostaa merkilliseltä, sillä globaalisti nähtynä espanjan kieli on voimakas ja vallakas kieli, sillä sitä puhutaan kuudenneksi eniten koko maailmassa. Suomen kieli jää tässä globaalissa kielivertailussa voimakkaaseen vähemmistö- asemaan suhteessaan espanjan kieleen. Osin varmasti tästä syystä perhe kokee espanjan käyttämisen suurena resurssina siitä huolimatta, että paikallisesti Jyvässeudulla valta-asemassa on kuitenkin suomen kieli.

Perhe koki selkeästi oman monikielisyytensä usein juuri vähemmistökielisyysdiskurssina. Vähemmistökielisyysdiskurssissa oma monikielisyys nähdään resurssina, juuri vähemmistökielisyysdiskurssin takia. Vähemmistökielisyysdiskurssin juuret ovat perheen omassa arkikokemuksessa, diskurssi edustaa painottuneesti siis mikrotason kokemista ja perheenjäsenten omaa ääntä, siis rakentaa yksilötason määritelmää monikielisyysdiskurssista. Monikielisyys määritetty vähemmistökielisyysdiskurssissa koodinvaihteluksi heteroglossisen monikielisyysdiskurssin sijaan.

Vähemmistökielisyysdiskurssissa kuuluvat vähemmistökielisen ja perheenjäsenen äänet, ja rakentuvat vähemmistökielinen ja perheen yhteinen, jaettu identiteetti. Diskurssia käyttämällä perhe rakentaa itselleen vähemmistöidentiteettiä ja vahvistaa eroaan valtaväestöön ja samalla jäsenyyttään perheeseen. Vähemmistökielisyysdiskurssin käyttäminen on perheeseen identifi- oitumisen väline. Vähemmistökielisyysdiskurssi on merkittävä perheen ryhmäidentiteetin rakentaja, sillä sen avulla perhe rajaa omaa perhettä erilleen muusta yhteisöstä, erottaa meidät heistä. Iskaniuksen (2006:65) mukaan kielen on osoitettu olevan etenkin etniselle vähemmistö- lle erityisen tärkeä ja se todetaan useissa venäläisissä tutkimuksissa yhdeksi tärkeimmistä etnisyyden symboleista ja ryhmää yhdistävistä kulttuurisista piirteistä. Kieltä voidaan Iskani- uksen (2006:66) mukaan käyttää luomaan tarkoituksellista rajaa sisä- ja ulkoryhmän välille, jolloin se toimii erottautumisen välineenä. Tutkimuksen perhe käyttää monikielisyttään juuri tällä tavalla ryhmäidentiteettinsä vahvistajana ja muista erottautumiseen. Näin perhe luo yhteiskunnan tasolta katsottuna vähemmistökielisen sivullisen identiteettiä ja samalla perheen tasolta katsottuna entistä vahvempaa perheenjäsenyysidentiteettiä.

Esimerkissä 4. monikielisyys koetaan yhdistävänä ja voimavaraisena. Seuraava Esimerkki 5. edustaa monikielisyyskokemista mikrotasolla ja tällöin kyseessä on pitkälti perheen omaan kokemukseen pohjautuva diskurssi. Edellisen esimerkin tapaan tässäkin monikielisyys näyttäytyy voimavarana, vaikkakin eri tasolla ja vastakkaisesta syystä: monikielisyys- den avulla muista erottumisen kautta. Esimerkki 4. jatkuu seuraavasti:

Esim. 5.

M: Ja myös että, että, että se antaa enemmän kuin se että joskus haluat olla enemmän intiimi, intiiminen, sitten voi puhua toisella kielellä, tai järjestää jotain, tai.

Pä: Mmm.

M: Sitten se antaa jotain sellainen kuin tila, että toiset ei oo...

Esimerkki 4. loppuu hieman kesken, mutta se kertoo monikielisyys- (ja erityisesti toisen kielen) avulla rakennettavasta omasta tilasta. Baabeli-diskurssi vaihtuu miehen alkaessa reflektoida omaa ja perheensä monikielisyttä mikrotasolla ja ottamalla näin käyttöön uuden diskurssin, joka on peräisin hänen oman henkilökohtaisen arkikokemuksensa ja perheensä kokemuksen historiasta. Aikaisempi monikielisyysdestä integroivana voimavarana puhuminen vaihtuu toisenkielisyysdestä erillistävänä voimavarana puhumiseen. Miehen ääni vaihtuu tässä

edustamaan monikielisen maailmankansalaisen identiteetistä perheenisän ja perheenjäsenen identiteettiä, mutta myös toisenkielisen identiteettiä.

Edellisessä esimerkissä uusi ja entistä omakohtaisempi, henkilökohtainen diskurssi erotuu kohdassa, jossa isä ilmaisee ristiriitaisen näkemyksen aikaisempaan sanottuun nähden. Mies puhuu intiimin oman tilan luomisesta toisella kielellä, mikä viittaa monikielisyyden käyttöön erottavana voimavarana. (- - joskus haluat olla enemmän *intimi*, *intiiminen*, sitten voi puhua *toisella kielellä* - -.) Mies puhuu toisella kielellä puhumisesta ja viittaa näin oletettavasti muuhun kuin ympäristön ymmärtämään kieleen. Vaikka yhteisymmärrys on hänen edellä käyttöön vetämänsä Baabeli-diskurssin mukaan monikielisyyden tarkoitus, on silti mahdollista tulkita, että hänestä on mukavaa ja turvallista niin sanotusti ”rakentaa pesä”, oma tila kielimuurien sisään toisten ymmärtämättömyyden avulla ja näin hyötyä siitä tosiseikasta, että kielet tosiaan erottavat ihmisiä toisistaan. Mies kuvailee kyseistä abstraktia tilaa *intiimiksi* ja puhuu myös nimenomaan ”tilasta, jossa *toiset* ei oo..” Näin ollen mies käyttää monikielisyttä ja erityisesti toisenkielisyttä ja tässä tapauksessa espanjan kieltä perheen ryhmäidentiteetin luomiseen: hän tekee eron meidän espanjaa puhuvien eli perheen ja toisten espanjaa taitamattomien välille ja tuo voimakkaasti kuuluville omaa perheenjäsenen ääntään tässä uudessa diskurssissa. Oletettavasti perheen oleskellessa Espanjassa samassa funktiossa on toiminut suomen kieli.

Monikielisyys toimii näin perhettä yhdistävänä mutta perheen sen niin halutessa ympäristöstään erottavana voimavarana. Perhe määrittää tehokkaasti oman ryhmänsä rajat kielellä. Juuri tätä muusta maailmasta erottuminen kielen avulla ilmentää. Samasta erottelevasta resurssikäytöstä on kyse myös seuraavassa esimerkissä. Nainen antaa perheen muista erottavalle toiselle kielelle - joka perheen Suomessa asuessa on espanja - nimityksen ”salakieli”.

Esim. 6.

Pä: Onks teillä semmonen selkee työnjako kielissä et sinä puhut sit suomee ja sinä espanjaa, onkse niinku se pääsääntö vai?

M: Olen yrittänyt sitä, mut ei se oo niin helppoo.

Pä: Joo.

N: Se riippuu ehkä asiayhteydestä, millon mitäkin pitää sanoo. Et ei se niinko meil oo toiminu ainakaa se et mie puhun aina suomee ja hän puhuu aina espanjaa. Mieki tykkään puhuu espanjaa jotenkii, etenkin *jos mie komennan tuol pihalla, tiiät sie, ni (naurua) sillon on hyvä käyttää espanjaa ku se on niinko vähä salakieli (naurua).*

Monikielisuuden ja etenkin vähemmistökielisuuden käyttämisestä salakielisyteen on aineistossa useita muitakin viittauksia. Esimerkki kertoo monikielisuuden voimavaraisesta käyttämisestä oman tilan, henkisen kodin ja turvan luomiseen ja siten sosiaalisen paineen heikentämiseen tuon ”kuplamaisen” oman tilan saavuttamisen myötä kuten seuraavassa esimerkissä ilmenee.

Esim. 7.

Pä: No mitä koette- -

[P: Immi! (kaukana) [Pä: et mitä etuja siitä on- -

Pä: - -että on monikielinen, et teidän perhe on monikielinen?

P: Immi? (kaukana)

N: Ainahan siitä on helpompi oppii uusia kieliä. Tota, jos niitä nyt siitä (nauraa) enää käy opettelee, mut esimerkiks heille (lapsille) tulevaisuudessa varmasti on etua siitä, no se on kiva ku pystyy niinko vähä, ei tarte niinko, kaupassa tai mis tahansa on ni voi jutella vähä vapaammin, ku ei tarvi miettiä et viittiiks nyt sanoo, et nyt toinen kuulee, tai siis naapurit kuulee, et sillei, se antaa vapautta.

Esimerkki kuvaa jälleen hyvin toisella kielellä luotavan oman henkilökohtaisen tilan rakentamisesta (N: - -voi jutella vähä vapaammin, ku ei tarvi miettiä et viittiiks nyt sanoo, et nyt toinen kuulee, tai siis naapurit kuulee- -.) ja positiivista suhtautumista tuohon tilaan (N: - - no se on kiva. - - se antaa vapautta.) Näin monikielisyys on monikielisellemme yksilölle voimavara, jonka avulla hän voi vapautua kielen käytön sosiaalisesta paineesta, tehdä ”kodin” mihin tahansa valtakieliseen tilaan ja lujittaa oman porukan eli perheen ryhmäidentiteettiä vähemmistökielen turvin.

5.3 Toisenkielisyysdiskurssit

Perhe kertoi toisen kielen oppimiseen ja säilyttämiseen liittyvistä haasteista ja ongelmista useaan otteeseen omaa monikielistä arkeaan kuvaillessaan. Toisenkielisyysellä viitataan jonkun muun kuin henkilökohtaisessa kielihistoriassa ensimmäisenä opitun äidinkielen käyttämiseen, jolloin kielet nähdään perinteisellä tavalla toisistaan erottuvina systeemeinä ja kielenkäyttö näyttäytyy tästä näkökulmasta katsottuna koodinvaihteluna.

Informanttien puhuessa omasta tai toisten perheenjäsenten toisen kielen kielitaitotasosta monikielisyys näyttäytyy pääasiassa ongelmana tai haasteena. Kielitaitokeskustelussa painottuvat näkemykset kielitaidon riittämättömyydestä, kielen hallinnan horjumisesta ja kielitaidon säilyttämisestä. Monikielisyys edustaa kahta eri tasoista kielisysteemiä tässä diskurssissa.

5.3.1 Suomi 2 ongelmana -diskurssi

Suomi 2 ongelmana -diskurssissa ominaista on monikielisyyden näyttäytyminen painottuneesti toisenkielisyysnä ja pelkästään ongelmallisena. Suomi 2 ongelmana -diskurssin ottavat käyttöönsä sekä mies että nainen puhuessaan miehen suomen kielen hallinnan ongelmista.

Virkkula (2006) on tutkinut ulkomailla oleskelleiden opiskelijoiden diskursseja ja identiteettejä liittyen heidän kielitaitoonsa. Virkkula totesi informanttien ottavan käyttöönsä kouludiskurssin puhuessaan omasta kielitaidostaan. Myös tässä tutkimuksessa on päädytty samaan tulokseen, joka ilmenee seuraavasta esimerkistä.

Esim. 8.

N: No hae puhelin. (tytölle) Ja tota sitte mikä on hänelle, on niinko hän ei kuule sitä siis ollenkaan on näit kaksoiskonsonantteja ja ja ja vokaaleita

E: Mmm.

N: ni ei. Luulis et ymmärtäs koska tavallaan ku tuol on niinko aksentit, (.) ni sehän nousee niinko samaan malliin ko siin on kaks T:tä esimerkiksi, 'hattu'. *En-*

tonces (mutta) mut öö –

M: Kyllä mä ymmärrän ja voin tehdä niitä, mutta en mä kuuntele. (tarkoittaa: kuule)

[N: Joo hän ei kuule sitä eroa! [M: En mä voi erottaa - -

M: esimerkiksi hän voi sanoa jotain äätä tai ja mä kysyn onks häätä tai ää.

Pä: (naurahdus)

M: Ja vielä hän sanoo se on ää. Ja mitä, ja sitten mä kysyn ”mikä ää?” onks pisteitä, tai ei oo pisteitä. vielä että kyllä mä voin tehdä sen äänen koska olen (.) mikä se on, harjoitellut. (nauru) ööö –

Diskurssin rakentumiseen vaikuttavat perheen arkikokemukset, mutta myös sosiaaliset käytännöt ja tässä erityisesti koulutus, joka ilmenee koulutuksen tuomana sanastona. (N: näit kaksoiskonsonantteja ja ja ja vokaaleita. - - ku tuol on niinko aksentit).

Suomalaisessa peruskoulussa äidinkieli ja kielten opiskelu olivat ennen voimakkaasti kielioppiorientoituneita, mikä näkyy naisen käyttämässä diskurssissa kielioppitermien sujuvana käytönä, mutta myös hyvän kielitaidon arvottamisen tapana kielioppilähtöisesti. Koulussa hyvää kieltä edusti äidin kouluaikoina oletettavasti juuri kieliopillisesti virheetön kieli. Isä on kielen ammattilaisena lisäksi oletettavasti erittäin tietoinen ja huolestunut kieliopillisesti virheellisen ja virheettömän kielen eroista. Ehkä juuri tämän vuoksi kielen hallinnasta puhuttaessa äiti ja isä korostavat eritoten kieliopillisten tekijöiden hallintaa tai hallitsemattomuutta, eivätkä käsittele niinkään muita kielitaidon osa-alueita. Koulutusdiskursseista ammentanut toisenkielisyysdiskurssi näkyy korostuneena kriittisyytenä miehen suomen kielen hallinnasta ja taitotasosta puhuttaessa, mutta myös sanaston ja kielellisten ilmiöiden nimeämisen kykynä.

Mies listaa kielioppiongelmiensa lisäksi ongelmikseen mahdolliset väärinkäsitykset, suomen kielen sekä suomen ja muiden kielten välisen vaihtelun prosessoinnin kuormittavuuden. Mies suhtautuu ylipäätään varsin itsekriittisesti omaan kielenkäyttöönensä johtuen osittain ammattimaisesta asennoitumisesta kieliin. Tieto kielistä ja hyvästä kielitaidosta näin lisää tuskaa oman taitotason tiedostamisen myötä, sillä monia kieliä hallitsevalle isälle suomi ei ole vahvin kieli, minkä hän itse tuntuu tiedostavan voimakkaasti.

Informanttien haastattelussa keskeisiksi diskursseiksi nousevat myös kielen hallinnan käsittelyn erilaiset diskurssit sekä äänet. Keskeiseksi nousee miehen käyttöönsä vetämä diskurssi, jonka mukaisesti monikielisyys näyttäytyy ennen kaikkea haasteena, jopa aika ajoin ongelmana kielen hallintaan ja omaan taitotasoon liittyvien seikkojen johdosta. Näiden teemojen käsittelyssä miehen käyttämä diskurssi on toisenkielisyysdiskurssi ja miehen oma ääni tässä diskurssissa muotoutuu kielen ammattilaisen kovinkin itsekriittiseksi ääneksi, minkä johdosta suhtautuminen monikielisyuden ilmiöihin kielenhallinnan näkökulmasta on suorittava, ja kuten sanottu, voimakkaan kriittinen.

Esim. 9.

E: Mmm. Miltä sun mielestä eri kielten käyttäminen tuntuu? (.) niinku minkälainen..(mieheltä)

M: ööö - -

E: Minkälainen - -

M: Se on, mulla se on.. (2) Se väsyttää..(.)

E: *En español?* (Espanjaksi?)

M: *Se cansa mucho a veces. Se cansa.* (Sitä väsy paljon joskus. Sitä väsy.)

E: *Cambiar al otro idioma?* (Vaihtaminen?)

M: *Sí. Ya te digo, que hay varios que esta bien. Pero despues (.) Si tengo que hacer un esfuerzo ya prefiero no. (.) Soy vago. (.) Por eso. Sabes, con los niños y con ella también o sea - -*

(Niin. Sanonpa, että on useita päiviä, että kaikki hyvin. Mutta sitten - -Jos minun täytyy ponnistella liikaa niin mieluummin en. Olen laiska. Siksi. Tiedätkö, lasten kanssa ja hänen (äiti) kanssaan myös, tai- -)

P: Äiti!

M: *Hay unas cosas que me son difíciles. Hay unos de más que más difíciles, por creo que por las palabras (epäselvää..)* (On joitain asioita, jotka ovat minulle vaikeita. On joitakin todella vaikeita, koska luulen, että sanojen takia (epäselvää).)

E: *Sí?* (Niin?)

N: Mitä varten sie oot nyt noin hankala? (tytölle)

M: *Y si hay temas difíciles también. Por que, por que, si es más difícil explicar algo complejo en finlandés por que no lo hablo tan bien como español.* (Niin, on hankalia aiheita myös. Koska, koska, on kyllä vaikeampi selittää jotain monimutkaista suomeksi, kun en osaa sitä niin hyvin kuin espanjaa.)

Eri kielten käyttämisen vaikeus kulminoituu suomen kielen käyttämisen vaikeuteen. (M: *Por que, por que, si es más difícil explicar algo complejo en finlandés por que no lo hablo tan bien como español.*) Puhuttaessa siitä mille eri kielten käyttäminen tuntuu, miehen äänensävy on väsynyt ja hän myös kertoo eri kielten käyttämisen väsyttävän. (M: Se väsyttää.) Mies siis oletettavasti kokee jo äänensävyn perusteella suomen kielen käytön vähintäänkin haasteellisenä.

Esimerkissä mies tuntuu suomivan itseään suomen kielen käyttäjänä. (M: *Si tengo que hacer un esfuerzo ya prefiero no. (.) Soy vago.*) Mies väittää olevansa laiska, koska ei jaksa ponnistella suomen kielen käyttämisen kanssa. Miehen asenne omaan kielenkäyttöön on näin varsin kriittinen. Tämä diskurssi on peräisin toisaalta miehen arkisesta kokemusmaailmasta, mutta myös hänen koulutuksestaan. Mies on kielen ammattilainen, kääntäjä ja erityisen tietoinen siitä mitä on hyvä kielenhallinta. S2 ongelmana -diskussissa miehen ääni on suorittajan, toisaalta kriittisen ammattilaisen ja väsyneen, jopa joskus luovuttaneen toisenkielisen ääni.

Kielten eri tasoinen hallinta ja selviytyminen tilanteista saa puhujat suhtautumaan monikielisyystilanteisiin eri tavoin. Mies näkee itsensä suorittajana ja vaikuttaa ankaralta itselleen. Mies on kääntäjä-ammattinsa johdosta kielen ammattilainen. Hän suhtautuu kurinalaisesti ja kriittisesti omaan kielenhallintaansa, mistä seuraa kielen kokeminen haasteena ja kie-

len käytön kokeminen suoriutumisenä ja suorittamisena. Tähän samaan ilmiöön viittaa taustatietolomakkeessa ja kappaleessa 2. esitelty isän kirjoittama selvitys eri kielten käytön kuormittavuudesta, samoin seuraava esimerkki.

Esim. 10.

M: *Tienes que hacer como cambios de lengua. Yo por ejemplo con la traducción tengo comprobo que más de tres cambios al día – no funciona.*

E: Ahaa.

M: *O sea el cuarto ya empieza salir como un - -*

[M: *- - todo mezclado. Si. [E: *Quieres decir quatro idiomas o quatro cambios?**

M: *Sí. No. Quatro idiomas. O sea si hablas tres, por ejemplo español, inglés, finlandés. Pero por ejemplo - - mejor que finlandés cuando (epäselvää) y todavía hablo portugués, italiano, bueno pues, cuando - - - estoy todo el día hablando así tres - - finlandés, inglés y sale como un - - un desastre. Y - - o francés.*

Entonces voy a - - a Belgica he ido, entonces cuando ya estoy en Belgica, entonces ya (crack, äännähdys) empieza oír el finland- (korjaa) el francés, (epäselvää) entonces ya hablo como en belga y luego hablo con ellos en español y en finlandés. Sabes, pero tengo que estar como consciente a ese más de tres - - a ese cambio.

M: Sun täytyy tehdä kielen muutoksia. Ja esimerkiksi kääntämisessä olen kokenut, että enemmän kuin kolme vaihdosta päivässä ei toimi.

E: Ahaa.

M: Eli neljäs jo tulee kuin- -sitten sekoitan toisen ihan sama minkä, vaikka italian, sekoitus portugalialia, suomea, englantia ja tulee ulos yhtenä- - yhtenä kaaoksena. Ja - -tai ranskaa. Niinpä menen, Belgiaan menin, niinpä sitten kun olen Belgiassa, sitten jo – crack – (äännähdys) alan kuulla suom- (korjaa) ranskaa, (epäselvää), sitten jo puhun niin kuin belgiaa ja sitten puhun heidän kanssaan espanjaa ja suomea. Tiedätkö, mutta minun täytyy olla kokoajan niin kuin tietoinen näistä enemmän kuin kolmesta- - tästä vaihdoksesta.

Diskurssissa mies puhuu kielen ammattilaisen äänellä. Hän vetoaa kääntäjän työssään tekemään huomioon. (Ja esimerkiksi kääntämisessä olen kokenut, että enemmän kuin kolme vaihdosta päivässä ei toimi.) Suhtautuminen monikielisyyteen pohjautuu koodinvaihtoperiaattee-

seen. Monikielisyys nähdään suljettujen kielisysteemien kokonaisuutena ja näiden kokonaisuuksien välisenä vaihteluna.

Lasten monikielisyys tukeminen ja säilyttäminen on perheelle tärkeä itseisarvo, mutta ei ongelmatonta. Tässä esimerkissä suomi toisena kielenä -diskurssista kerrotaan tilanteesta, jossa perheen poika on joutunut ja ikään kuin lamaantunut kuullessaan suomen kieltä pitkää aikaa.

Esim. 11.

M: - -sen takia lähdimme Espanjaan, koska mä yritin puhua heille espanjaksi ja yritin tehdä sillai niinkuin vuorotellen ja sitten hän puhuu vain suomeksi ja mä puhun vain espanjaksi, sitten he eivät tottele mitään. (.) Sitten mä sanoin *bajate de la mesa* (nouse pöydästä). (2) Sitten mä tarvitsen sanoa suomeksi ja suomeksi ja suomeksi, sitten (.) me ajattelemme nyt ei tule sitten espanjan kieli, paitsi että se on (epäselvää). Ja kun menemme Espanjaan hänelle tulee suoraan pari päivät (.) ja hän teki sellainen juttu, hän on tehnyt se juttu kun hän meni Espanjaan, sitten kun tulimme Suomeen takaisin hän on (2) kova pää.

N: Joo ja sitten mitä Valtterille tapahtu silloin. Valtteri oli kaks ja puolvuotinen silloin ku me lähetettiin eka kerran Espanjaan ja me oltiin siellä toista kuukautta varmaan. Ja tota ni, ja tosiaan ni, ööö, tottakai, olihan hän kuullu sitä espanjaa mut ei hän puhunu niinko sitä, mut kyllähän se oppi siellä sitten niitä sanoja oppi ymmärtämään mitä sukulaiset sano ja tälle.

Pä: Mmm.

N: Ja sitte, eee, sitte me mentii yhen suomalaisen tuttavan kotiin.

Pä: Joo.

N: Ni me puhuttiin siel suomea, et tota, ni Valtteri, me oltiin varmaan pari tuntii, ni Valtteri niinku mykisty. ja se oli aina niinku, puhu aina, lärpätti ihan jatkuvasti, niinku pienenä, niin tota, niinniinni se mykisty siellä, se oli hiljaa sen kakstuntisen, se järkytty ku se kuuli siellä suomee jotenki.

5.3.2 Espanja 2 haasteena -diskurssi

Nainen on kertomansa mukaan läpi käynyt kriisin espanjan käyttönsä suhteen aikaisemmassa vaiheessa, mutta vaikuttaa suhtautuvan nyt levollisesti omaan kielenkäyttönsä ja sen tasoon. Nainen ei koe omaa espanjan käyttöään ongelmana, mutta muistelee aikaa, jolloin hänen suo-

riutumisensa espanjan kielellä oli vielä haasteellista. Ongelmiksi tai haasteiksi hän tuolta ajalta listaa erityisten ihmisryhmien puheen ymmärtämisvaikeudet (N: - - mul oli hirveen vaikeeta ymmärtää niinku espanjalaisia vanhempia miehiä, ku ne ei ääntäny selvästi. Mä en ymmärtäny niinku koskaan mitä ne sano. Ennenku sitte.. Mut muun kyllä ymmärsin, mut se oli niinku se viimeinen ryhmä ihmisiä, joita mä en ymmärtäny.) ja puutteelliseksi koetun kielenkäyttöön vaadittavan rohkeuden löytämisen (N: Mua ujostutti ihan hirveesti). Espanja 2 haasteena - diskurssi ei ole kovin merkittävä tai näkyvä, mutta siinä naisen ääni ilmentää ja rakentaa selviytyjän ja vaikeuksista voittajana selviytyneen identiteettiä. Aineistossa toistuu usein myyttinen vaikeuksista voittoon -tyyppinen tarina eri muodoissaan. Myyteillä rakennetaan identiteettiä ja tämän myytin kautta identiteetistä muotoutuu voittajan identiteetti, jonka nainen rakentaa itselleen ja samalla koko perheelle.

Tässä vaikeuden aiheutti toisenkielisyys ja nimenomaan espanjan kielen taitotason tuottamat haasteet, jotka on kuitenkin tässä retrospektiivisessä näkökulmassa jo kohdattu ja voitettu, mistä tuloksena on optimistinen, kompetentti, toisenkielinen identiteetti.

Esim. 12.

N: Mmm. Nii kaikki englanninkieliset oli miulla ne asiakkaat.

M: Ja myös hän oli vähän niinku (ääntelyä, viittaa kai haluttomuuteen puhua heti englantia)

N: Joo vähän niinku silleen, mut sit tavallaan ku oli kiire ja tota ni siin ei paljo ehtiny niinku mieltä ni kyl se hyvin toimi tää (naurua), tää tällanen anti mennä vaan. Et niinku. Siitä ko ain niinko pääsis yli ihmiset ni ne osaa paljon. Mut se on hankalaa, minä tiedän sen!

[M: Joo ja mä oon yrittänyt [N: Kyl meni kauan aikaa ennen ku puhuin että hän auttaa Valtterin kanssa espanjaa

N: ku en niinku osannu sitä siis. Ennenku mä osasin niinku kunnolla ni sit mä rupesin puhumaan. Mua ujostutti ihan hirveesti. Vaik mie niinko ymmärsin mitä kaikki puhuu, mut se puhumisen alottaminen, se oli työtä ja tuskaa, eiks ollukki?

5.4 Yksikielisyysdiskurssi

Hegemoninen aineistosta nouseva diskurssi puhuttaessa monikielisydestä on lähtökohdaltaan yksikielinen. Siinä monikielisyteen suhtaudutaan voimavarana, mutta ei varsinaisen monikielisyden johdosta vaan pois lukien oma äidinkieli. Monikielisyys näyttäytyy resurssina

tässä yksikielisyysdiskurssissa niin sanottujen ylimääräisten kielten kautta. Yksikielisyysdiskurssissa monikielisyys nähdään koodinvaihteluksi ja käytetyt ”koodit” asetellaan vastakkain asettelemalla suomen kieli vastaan muita kieliä. Erilaiset kieliresurssit järjestyvät näin voimakkaasti eriarvoisiin asemiin tässä diskurssissa.

Aineistossa kautta linjan on nähtävillä koko perheen ja erityisesti äidin voimakas kiintymys erityisesti espanjan kieleen suomen kielen näytellessä perheen arjessa espanjaa näkyvämmämpää roolia. Perheen espanjan kielestä käyttämiä sanoja ovat: helpompi, kauniimpi, enemmän valinnanvaraa, luonnollisempi, rakkain ja luontevin kieli. Espanjaa kerrotaan käytettäväksi seuraaviin tarkoituksiin: monimutkaiset asiat, ”oikea” keskustelu, elekieli, intohimoinen keskustelu, kiroilu (”kirosanat maistuvat hyvältä espanjaksi”) kauppalistat, muistilaput, tietokonesanasto, juorulehdet. Puhumisen määrän sanotaan myös olevan suurempi espanjan kielellä, mitä voitaneen perustella espanjan avoimella puhekulttuurilla, samoin kuin perheen erittelemää puheensa piirrettä, päälle puhumista.

Suomenkielestä käytettyjä sanoja ovat: itsestään selvä, ei hetkauta, väsyttävä. Suomen kielen käyttämistä ei erityisemmin listata. Sitä käytetään kuitenkin asioimiskielenä Suomessa, suomalaisten kavereitten kanssa ja jossain määrin kotona. Espanjan ylivertauisuus suomeen verrattuna on kuitenkin kiistaton perheen mielestä. Monikielisyys tuntuisi tästä yksikielisestä lähtökohdasta tarkasteltuna merkitsevän perheelle, ja eritoten äidille, näin ollen erityisesti espanjankielisyyttä. Ilmiössä on kyse merkittävästä monikielisyudesta puhumisen diskurssista, monikielisyys- tai yksikielisyysdiskurssista, jota nimitän tässä Imatra-diskurssiksi, sillä diskurssin käyttöön vetävä nainen on kotoisin Imatralta ja myös ammentanut oletettavasti kyseisen diskurssin käyttöönsä Imatralta.

Informanttien kuvailemana Imatra näyttäytyy tyypiesimerkkinä syrjäisestä suomalaisesta kunnasta, jossa yksikielisyys on oletuslähtökohta. (M: Että esimerkiksi kun menimme ensiksi Imatralle, siellä olimme- - N: Siellä oli kyllä tota ni, ei siel kukaan varmast osannu espanjaa. Siel kyl niinku kaikki katto haavi auki- - .) Kyseistä yksikielisyysdiskurssia voitaneen pitää Suomen syrjäseuduilla hegemonisena diskurssina. Sen mukaan yksilö on lähtökohteisesti yksikielinen valtion mahdollisesta virallisesta kaksikielisydestä huolimatta. Muut hallitut kielet näyttäytyvät diskurssissa helposti ylimääräisinä ja poikkeuksesta positiivisina voimavaroina, joista voi olla ylpeä. Etenkin espanjan kieli nähdään poikkeuksesta positiivisena voimavarana Suomessa. Espanja on suuri maailmankieli ja verrattuna vain noin kuuden miljoonan henkilön puhumaan suomeen vahvemmassa valta-asemassa ja arvokkaampi voimavara globaalista näkökulmasta katsottuna. Lisäksi Espanjan ja Suomen välejä voidaan luonnehtia lämpimiksi. Eksoottinen vetovoima toimii maiden välillä molempiin suuntiin. Toi-

sin saattaa olla venäjän kielen tai ruotsin kielen kanssa, joiden puhujia kohtaan suomalaisilla voi olla joitain historiallisia ja poliittisia ennakkoluuloja.

Burckin (2005) mukaan yksi kielen merkittävimmistä tarkoituksista on kansallisten tai kulttuurisen identiteetin kantaminen (2005:27). Tässä yksikielisyysdiskurssissa monikielisyys itsessään nähdään positiivisena voimavarana, mutta erityiseksi monikielisyuden voimavaraisuudeksi rakentuu muitten kielten mukanaan tuoma kulttuurinen ja psykologinen pääoma. Erityisesti espanjalainen kulttuuri ja kaikki Espanjaan liittyvä koetaan ja määritellään perheessä voimavaraiseksi, kulttuuriseksi pääomaksi.

Monikielisyuden sijaan lähtökohtana diskurssissa on monikielisyys. Monikielinen monikielisyysideologia perustuu makrotason oletukseen monikielisyudesta, mutta vaikuttaa mikrotasolla monikielisyuden ja eri kielielementtien kokemiseen. Se ilmenee Imatra-diskurssina seuraavasti.

Esim. 13.

E: Tuleeksiitä niinku semmonen joku esimerkiks niinku et koetko et sulla on, sä oot kaksikielinen vai koetko olevasi suomenkielinen?

Pä: Vai monikielinen?

N: Monikielinen mä niinku koen olevani. (.) Ja, ja se tuntuu hyvälle.

E: Joo. Joo.

N: Se tuntuu niinko oikeen hyvälle siis se espanjan puhuminen. Suomi jotenki se on niin itsestäänselvyys et tavallaan että se ei mitenkään hetkauta, mut mie tykkään niinku puhuu, et saa puhuu espanjaa ja voi puhuu ja mie tykkään siitä kielestä, et se on jotenki (.) kaunis kieli.

Nainen sanoo olevansa monikielinen. (Monikielinen mä niinku koen olevani.) Oman monikielisyytensä hän määrittelee sekä espanjan että suomen käyttämiseksi, mutta espanjan ja suomen eri tavoin. Ensinnä opittua äidinkieltä, tässä suomea pidetään itsestään selvänä ja siten näkymättömänä, mikä ilmenee vähättelevän ja jopa kielteisen asenteen ilmaisemisena suomen kieleen. (Suomi jotenki se on niin itsestäänselvyys et tavallaan että se ei mitenkään hetkauta.) Itsestään selvän äidinkielen sijaan muut puhujan hallitsevat ja käyttämät kielet ovat erityisen huomion alaisia. (- - mie tykkään niinku puhuu, et saa puhuu espanjaa ja voi puhuu ja mie tykkään siitä kielestä, et se on jotenki (.) kaunis kieli.) ”Ylimääräisistä kielistä” ollaan ylpeitä ja ne koetaan ylimääräisinä resursseina eli pelkästään positiivisena voimavarana. Kielet asetellaan vastakkain: oma tylsä itsestään selvä kieli ja toinen jännittävä ylimääräinen kieli. Imat-

ra-diskurssissa kielet erotellaan, jolloin se edustaa perinteistä näkemystä kielistä suljettuina systeemeinä ja näkee monikielisuuden koodinvaihteluna eikä bakhtinilaisittain heteroglossisena ilmiönä.

Itsestään monikielisenä puhuessaan äiti painottaa erityisesti espanjan kielen taitoa ja espanjan kielen käyttämisen etuja ja näkee näin itsensä monikielisenä espanjan kielen sekä osin myös englannin kielen johdosta. Ensimmäisessä esimerkissä äiti määrittelee monikielisuuden etuja määrittelemällä espanjan puhumisen etuja. Näin monikielisyys on hänelle erityisesti espanjankielisyyttä ja näin ollen hänen voidaan katsoa käyttävän edellä määriteltyä yksikielisyysdiskurssia.

Edellisessä esimerkissä yksikielisyys- tai Imatra-diskurssin sisällä on kuultavissa erilaisia ääniä, jotka ilmaisevat naisen henkilökohtaista asemaa ja asennoitumista tilanteeseen ja diskurssiin. Äänet ja identifioituminen ovat eroteltavissa muotoseikkojen perusteella, äänen vaihtumista ilmentää murteen vaihtuminen. Nainen vastaa kysymykseen käyttämällä haastattelijoiden ehdottamaa ja käyttämää yleiskieltä. (Monikielinen *mä niinku* koen olevani. (.) Ja, ja se tuntuu hyvälle.) Pian hän kuitenkin jatkaa ottamalla käyttöön lapsuutensa murteen, eli siis Imatralla käytetyn Etelä-Karjalan murteen, jonka nainen on alun perin omaksunut kotikunnassaan Imatralla. Näin monikielistä monikielisyyskäsitystä merkitsemässä on monikielisen kulttuurin murre eli se murre, jota nainen on alun perin käyttänyt vetäessään käyttöönsä Imatra-diskurssin, jonka muoto näin paljastaa alkuperän. (Se tuntuu *niinko* oikeen hyvälle siis se espanjan puhuminen - - mut *mie* tykkään niinku puhuu, et saa puhuu espanjaa ja voi puhuu ja *mie* tykkään siitä kielestä.)

Esim. 14.

N: Ja sellanen kauniimpi (espanja verrattuna suomeen) ja sitte tosiaan ni, siel on enemmän sitä (.) valinnanvaraa sanassa, et ihan ehdottomasti.

- - -

N: Sitte ainaki sellanen juttu- - että jos sanotaan espanjan kieli niin vivahteikasta siis eri sanat - - siinä on enemmän niitä - - just sitä mitä siä haluat sanoa. - - Tiiätsie? Ymmärrätsie mitä miä tarkotan?

E: Espanjan kieli on vivahteikkaampaa kuin suomen kieli?

N: Joo, joo, joo. Et joku kaunis-sana esimerkiksi. Ni tääl se on kaunis se, sit niit on vaikka kuinka monta eri ni se on just se mitä sie ite tarkotat.

Seuraavassa esimerkki ilmentää monikielisyyden kokemista resurssina toisesta kielen mukanaan tuoman kulttuurisen piirteen johdosta. Diskurssi on edelleen yksikielisyysdiskurssi ja toisesta kielestä, tässä espanjasta peräisin oleva kulttuurinen arvostettu ja tärkeäksi koettu pääoma.

Esim. 15.

M: *Si, pero es por que no hablabas ni español ni inglés ni nada.*

(Niin, mutta se johtuu siitä, että et puhunut espanjaa et englantia et mitään.)

N: *Si. Si, si, si. Que hablaba muy poco generalmente. Era muy calladita.* (Niin, niin. Puhuin hyvin vähän yleisesti ottaen. Olin hyvin hiljainen.)

E: *Que te parece, has empezado hablar más cuando has aprendido español, en general?*

(Mitä luulet, oletko alkanut puhua enemmän kun olet oppinut espanjaa, noin yleensä?)

N: Ööö..

E: Et ootko alkanu puhumaan ylipäättään enemmän kun olet alkanut puhumaan espanjaa?

N: Oon. Oon.

E: Voisko espanjalla olla semmonen vaikutus?

N: Vois. Ja sitte tota ni, ja se ku, mmm.. (.) Siis mie en ite sitä tajunnu ollenkaan ennenku mulle sanottiin et sit ku tultiin Suomeen sillo ekaa kertaa, ni totaniin, mun ystävän veli sano et sie puhut aina päälle. (.) Ni tuolla niinku, tuolla on pakko puhuu päälle,

[N: et saa suunvuoron. [Pä: (naurua)

E: Aiva.

N: Et siihen niinku oppii.

Pä: Mmm.

N: Ja sitte et mie huomaan vieläki, et mie hyvin mielellään puhusin päälle.

Tässä kysymyksenasettelu johdattelee informanttia. Häneltä kysytään, josko hän puhuu määrällisesti enemmän ja kokee siis espanjan kielen resurssina viestinnän vapautumisen ja lisääntymisen johdosta. Informantti vastaa myöntävästi ja lisäksi kertoo toisen esimerkin toisen kielen mukanaan tuomasta kulttuurisesta piirteestä, päälle puhumisesta, jota voidaan pitää joko resurssina tai ongelmana riippuen kontekstista. Yleisestä lisääntyneestä viestinnän va-

pautumisesta ja positiivisena koetusta lisästä persoonallisuudessa ja viestintätavoissa esimerkiksi kuitenkin kiistatta kertoo. Monikielisyys representoi tässä diskurssissa espanjan kulttuuria ja espanjalaisuutta, joka koetaan sosiaalisesti ja viestinnällisesti emansipatoriseksi ja persoonallisuuteen myönteisesti vaikuttavaksi voimavaraksi.

6 POHDINTA

Pyrin tässä pro gradu -tutkimuksessani diskursseiksi luokittelemisen kautta selvittämään ja kuvailemaan monikielisen perheen arkikokemuksia, monikielisyyden määrittelemisen ja kokemisen tapoja, ja näin valikoituvia ja rakentuvia identiteettejä. Aineiston jakaminen diskursseihin palveli huomiota diskurssien moninaisuudesta ja painottumisesta. Diskurssien avulla oli myös mahdollista käsitellä monikielisyyden määritelmiä ja identiteettien rakentumista. Teoreettisena työkaluna sovellettu diskurssin käsite ei tässä tutkimuksessa ole pelkästään yhteiskunnasta tai muusta ympäristöstä yksilöön laskeutuva puheentapa, vaan sekä ympäristön että yksilön oman äänen synteesi. Joskus yksilön oma ääni korostuu diskurssissa, joskus ympäristö puhuu yksilön kautta korostuneesti diskurssissa. Diskurssin käsitettä oli laajennettava käsittämään myös käyttäjänsä sisäinen kokemusmaailma, silläkin uhalla, että käsitteestä tulee turhan laaja, sillä halusin tuoda esiin perheen oman kokemuksen. Diskurssin sijaan olisi vaihtoehtoisesti toki voitu käyttää äänen käsitettä silloin, kun puhutaan yksilön omasta kokemuksesta ja omasta äänestä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tutkimusperhe käyttää hyvinkin erilaisia diskursseja oman monikielisyytensä määrittelemiseen ja sen kokemisesta kertomiseen. Näin ollen myös perheelle rakentuvat monikieliset identiteetit ovat moninaiset. Tunnistin aineistosta neljä eri monikielisyyden kokemista ja määrittelyä kuvaavaa diskurssia: monikielisyysdiskurssit, vähemmistökielisyysdiskurssin, toisenkielisyysdiskurssit ja yksikielisyysdiskurssin. Näistä neljästä monikielisyysdiskurssit jakautuvat kahtia Baabeli-diskurssiksi ja arjen monikielisyys-diskurssiksi, ja toisenkielisyysdiskurssit jakautuvat kahtia Suomi 2 ongelmana -diskurssiksi ja Espanja 2 haasteena -diskurssiksi. Nämä erilaiset puheen- ja asennoitumisen tavat kertovat siitä, että perhe ammentaa monikielisyyskäsitteeseensä sisältöjä sekä ulkopuolisesta yhteiskunnasta että omasta kokemuksestaan, ja joskus nämä määritelmät voivat olla ristiriitaisia. Esimerkiksi perheen isä Baabeli-diskurssia käyttäessään määrittelee monikielisyyden kansoja integroivaksi maailmanrauhan välineeksi. Arjessaan perhe kuitenkin toisinaan käyttää monikielisyyttä muista erottumiseen ja eristäytymiseen. Näin ollen monikielisyys tuntuisi herättävän mielenkiintoisia ristiriitaisiakin tunteita ja ajatuksia. Integraatio on ajatuksena

Perhe määrittelee monikielisyytensä pääasiassa erilaisten kieliainesten sekoittuneena rinnakkaiselona arjessa tai sitten espanjankielisyytenä suomalaisessa ympäristössä. Perhe koee oman monikielisyytensä lähes yksinomaan positiivisena resurssina. Monikielisyysdiskursseihin, yksikielisyysdiskurssiin ja vähemmistökielisyysdiskurssiin kuuluu olennaisena osana monikielisyyteen suhtautuminen positiivisena voimavarana. Monikielisyys nähtiin monikielisyysdiskursseista Baabeli-diskurssia käytettäessä ihmisiä integroivana, rauhan ja yhtenäisyyden saavuttamisen voimavarana. Monikielisyysdiskursseista Arjen monikielisyys -diskurssia käytettäessä kieliainesten toisiaan täydentävä rinnakkaiselo ja henkilökohtaisen kielirepertuaarin laajuus koettiin suurena yksilön voimavarana. Monikielisyysdiskurssia käytettäessä espanjan kieli koettiin kulttuurisesti, psykologisesti ja viestinnällisesti voimavaraisena, koska sillä erotetaan myönteisesti yksikielisestä, suomenkielisestä massasta ja se vaikuttaa käyttäjänsä positiivisesti ja emansipatorisesti. Vähemmistökielisyysdiskurssia käytettäessä vähemmistökieli koettiin mielekkääksi sen avulla koetun separaation, oman yksityistilan luomisen, sosiaaliselta paineelta välttymisen ja perheen ryhmäkoheesio kasvamisen ansiosta. Vähemmistökielisyttä suosiva asemoituminen monikielisyyteen tarkoittaa tässä espanjan kielen kokemista voimavaraisena ja erityisen positiivisena.

Perhe suhtautuu monikielisyyteen harvoin ongelmana tai haasteena. Ongelmana tai haasteena monikielisyys näyttäytyy käytettäessä toisenkielisyysdiskursseja, eli Suomi 2 ongelmana- ja Espanja 2 haasteena -diskursseja. Ajatellessaan monikielisyttä toisen kielen – ei siis oman äidinkielen – käyttämisenä perhe suhtautuu siihen usein oppijamaisen kriittisesti. Tällöin perhe saattaa käyttää koulusta omaksumiaan puheentapoja ja kiinnittää huomiota kielen, erityisesti kieliopin, hallinnan puutteisiin.

Tutkimus osoittaa, että oman monikielisyyden kokeminen ja määrittelemisen rakentaa monikielisellemme yksilölle ja perheelle hyvinkin erilaisia ja eri tasoisia identiteettejä. Kielirepertuaarin ja diskurssien vaihtelun ansiosta perhe kykenee rakentamaan useita tilanteisia identiteettejä ja siten selviytymään hyvinkin erilaisista tilanteista. Monikielisyys vaikuttaa olevan merkittävä identiteetin rakennusaines. Erilaisia monikielisyysdiskursseja käyttämällä ja itsensä diskursseihin asemoimalla perhe rakentaa joskus ristiriitaisiakin identiteettejä, tilanteen vaatimalla tavalla. Yhteiskunnan tasolla maailmankansalaisen, sivullisen vähemmistökielisen, toisenkielisen ja yksikielisen identiteetit, perheen tasolla perheenjäsenen ja yksilötasolla suoriutujan, taistelijan ja voittajan identiteetit rakentuvat hallituista, kulloinkin valituista ja käytetyistä diskursseista sekä käytettyihin diskursseihin. Koska kieli omaksutaan käsi kädessä kulttuurin kanssa, monikielisellemme perheelle monen kielen myötä moni kulttuuri on rakas. Moneen kieleen ja kulttuuriin identifioituminen ja eri kieliin ja kulttuureihin positiivisesti suhtautumi-

nen rakentaa perheelle erityisen maailmankansalaisuuden identiteetin, jota ei välttämättä ilmenisi yksikielisen perheen identiteetissä. Monikielisen perheen identiteetti on erityisen hybridi. Perhe suhtautuu toisiin kulttuureihin ja kieliin kiinnostuneesti, kenties juuri oman monikielisyytensä ansioista. Monikielisyys tuntuisi perheen tapauksessa rakentavan sellaista maailmankansalaisuutta, mikä hyväksyy enemmän kuin tuomitsee. Lisäksi taitava monikielisyyskäyttö oman yksityisyyden suojelemisessa vähentänee konflikteja ja erilaisuuden kohtaamisen tuomaa stressiä, mutta toisaalta voi myös syrjäyttää valtaväestöstä.

Monikielisyys takia perheenjäsenet ovat joutuneet kokemaan kovia, mutta haasteiden kohtaamisen ja voittamisen myötä monikielisydestä on tullut perheelle ylpeyden aihe, ja perhe kokee monikielisyytensä pääasiassa rikkautena. Perhe kokee monikielisyytensä voimavaraisena erityisesti heteroglossisen monikielisyytensä ja espanjankielisyytensä ansioista. Suomen kielen voimavaraiseksi kokeva diskurssi kuitenkin puuttuu aineistosta tyystin. Miksi voimavaraiseksi monikielisyudeksi koetaan perheessä juuri espanjankielisyys? Perhe korostaa espanjankielisyyttä osin senkin takia, ettei espanjan kielen taito hälvenisi voimakkaasti suomenkielisessä ympäristössä. Jos oltaisiin Espanjassa, asetelma voisi suosia suomen kieltä. Monikielisyys tulee näkyväksi tunteita herättävissä ja poikkeuksellisissa tilanteissa. Poikkeuksen aiheuttama kieliaines tällöin korostuu ja painottuu monikielisyyttä määriteltäessä. Näin suomenkielisessä ympäristössä elävä perhe korostaa espanjankielisyyttään. Korostaisiko se suomenkielisyttään ympäristön valtakielen ollessa espanjankielinen – tätä voi pohtia. Espanjan kieli varmasti koetaan myönteiseksi myös, koska espanjan globaali asema on vahva. Kysymyksenasettelulla ja haastattelijan asenteella on myös vaikutuksensa; olin mahdollisesti itse haastattelijana korostuneen kiinnostunut juuri espanjan kielen käytöstä. Tietyn kielen painottumiseen voi vaikuttaa myös perheenjäsenten valtajakauma perheessä. Sen perheenjäsenen valitsemaa kieltä puhutaan, kenen status on perheen muodostamassa yhteisössä korkein. Tässä tapauksessa on valittu isän äidinkieli. Isän valta-asemaa perustele hänen korkea koulutuksensa ja hänen synnyinmaansa kulttuuri: espanjalaisessa perheessä juuri mies on monesti perheenpää. Tutkimus ei mittaa tai ota kantaa perheenjäsenten kielenkäytön taitotasoon, mutta sitä vastoin osoittaa, että monikielisyys voimavaraisuus ei ole pelkästään kiinni taitotasosta. Toisena opittu kieli, äidin tapauksessa espanjan kieli, voi tulla ensinnä opittua kieltä rakkaammaksi, vaikka toisena opitun kielen taitotaso ei välttämättä yltäisikään ensinnä opitun kielen taitotasolle.

Jatkotutkimuksessa voitaisiin keskittyä entistä enemmän analysoimaan ja pohtimaan sitä, miksi suomen kieleen suhtaudutaan perheessä neutraalisti tai välinpitämättömästi ja juuri espanjan kieleen intohimoisesti. Jatkossa voitaisiin myös tutkia sitä, mitkä ovat tämän suhtautumisen vaikutukset arkeen ja elämiseen Jyvässeudulla. Jatkotutkimuksen paikka on toki myös siinä, miten diskurssien valinnan kautta rakentuneet identiteetit vaikuttavat perheen asemaan ja arkeen Jyvässeudulla ja miten perheen identiteetit poikkeavat niin sanottujen yksikielisten perheitten identiteeteistä. Mielenkiintoista olisi toki kartoittaa perheen identiteettiä kokonaisvaltaisemmin ja tutkailla sitä, kuinka painottunutta on juuri monikielisyteen identifioituminen. Ovatko tässä tutkimuksessa ilmenneet identiteetit tyypillisiä monikielisille perheille? Onko monikieliselle yksilölle tai perheelle tyypillistä kokea maailmankansalaisuutta ja ottaa kantaa esimerkiksi maailmanrauhaan? Vaikuttaisi sille, että omaan identiteettiin kiinnittää entistä enemmän tietoisesti huomiota silloin, kun on taiteiltava kahden hyvinkin erilaisen kulttuurin ja kielen kanssa. Olisi myös mielenkiintoista tietää, miten niin sanotut yksikieliset perheet määrittävät monikielisyden: näkevätkö he kenties monikielisyden enemmänkin koodinvaihtelunäkökulmasta ja pitävätkö he monikielisyyttä resurssina vai ongelmana. Epäilen, että moni suomalainen näkee itsensä yksikielisenä, vaikka vahvasti väitän, että jokaisen suomalaisen kielirepertuaariin kuuluu takuulla enemmän tai vähemmän ainakin englannin kieltä. Näin ollen kuka tahansa Jyvässeudulla asuva perhe sopisi osaksi Monikieliset perheet Jyvässeudulla -tutkimusta.

Kritiikkiä paranee esittää perhetutkimuksesta tilanteessa, jossa ääneen ovat päässeet lähestulkoon vain ja ainoastaan vanhemmat. Kun ajatellaan, että kielenkäyttö rakentaa todellisuuden tilanteisesti, voidaan ajatella, että vanhemmat rakensivat tähän tutkimukseen koko perheen todellisuuden identiteetteineen ja diskursseineen. Näin voi olla myös haastattelutilanteen ulkopuolella sen takia, että lapset eivät yksinkertaisesti hallitse samoja diskursseja kuin vanhemmat eivätkä niin ollen saata niitä valita. Lapset varmasti antavat hyvin pitkälle vanhempien rakentaa identiteettinsä, kunnes kasvavat niin isoiksi, että kykenevät siihen itse. Toisaalta lasten voidaan ajatella vaikuttavan tilanteeseen pelkällä olemassaolollaan, ja heidänkin kokemuksiaan toki käytiin läpi haastattelussa: Lapset ovat kokeneet monikielisyden joskus eri tavoin kuin vanhempansa; monikielisyys oli koitunut maata vaihdettaessa ongelmalliseksi tai haasteelliseksi etenkin lapsille. Ryhmähaastattelussa yhtä kaikki haasteelliseksi muodostuu lasten mukaan ottaminen ja saaminen keskusteluun. Pienten lasten äänten entistä paremmin kuuluville saaminen vaatii kahdenkeskisen haastattelun tai kenties pidemmän tutustumisajan, kuin mikä tämän tutkimuksen puitteissa oli mahdollista. Ääneen pääseminen tai pääsemättömyys tulee lopulta nähdä valtaan ja statukseen kietoutuvana tutkimustuloksena. Mielenkiin-

toista on, että vanhemmat olivat paljon äänessä ja tulivat diskursiivisesti rakentaneeksi koko perheen identiteetin. Aineistosta olisi ollut mielenkiintoista tutkia lisää sitä, kuinka kielet asemoivat perheenjäseniä ja perheenjäsenet kieliä perheen sisäisissä suhteissa. Isän asemaa perheessä voisi kuvailla kielellisesti dominoivaksi, mitä indeksoi hänen äidinkiелensä valikoituminen koko perheen pääkieleksi. Isän kielen ammattilaisuudella, ja siten kielellisesti dominoivalla asemalla voidaan perustella espanjan kielen valikoitumista perheen pääkieleksi. Äiti kertoi isän olevan taitava selittämään vaikeita asioita espanjaksi lapsille. Myös niin kutsutun ”oikean” eli ilmeisesti syvällisen ja vaativan keskustelun kieleksi valikoituu äidin mukaan espanja. Tämä voi johtua isän erityisestä kielellisestä kompetenssista: haastavat keskustelut käydään kielitaiturin kielellä. Haastattelussa Valtteri silloin tällöin viittasi puheessaan Immin kielen hallinnan ongelmiin, jotka lähes sivuutettiin, mutta jotka ilmeisesti olivat olleet koko perheen huolenaiheina. Eri kielten käytöstä keskusteleminen saattoi olla arkakin aihe Immille, mikä voisi selittää hänen äänensä lähes puuttumisen aineistosta.

Lopuksi arvioin vielä lyhyesti tutkimuksen objektiivisuutta. Tutkimus on voimakkaan kvalitatiivinen, minkä johdosta sen arvo ei piile eikä sen arvon tarvitsekaan piillä objektiivisyydessä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan on hyvä pysytellä tutkimuskohteena olevan ilmiön ulkopuolella, mutta olla siinä myös sisällä. Koen oman arkeni monikieliseksi, mikä on auttanut minua tässä tutkimuksessa, ja tehnyt tutkimuksesta siten subjektiivisemmän kuin mitä se olisi, jos ilmiö olisi minulle vähemmän omakohtainen.

LÄHTEET

- AGAR, MICHAEL 1995: *Ethnography*. Teoksessa Jan Blommaert, Jef Verschueren, Jan-Ola Östman (toim.), *Handbook of Pragmatics. Manual*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 583-590.
- AUER, PETER 1998: *Introduction: Bilingual Conversation revisited*. Teoksessa Peter Auer (toim.), *Code-switching in Conversation. Language, interaction and identity*. Routledge, Lontoo ja New York. 1-24.
- BAKHTIN, MIHAIL 1979: *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Kustannusliike Progress, Moskova.
- 1981: *The Dialogic Imagination*. University of Texas Press, Austin.
- 1986: *Speech genres and other late essays*. University of Texas Press, Austin.
- BAILEY, BENJAMIN 2007: *Heteroglossia and boundaries*. Teoksessa Monica Heller (toim.), *Bilingualism: a Social Approach*. Palgrave Macmillan, New York. 257-277.
- BLOMMAERT, JAN – MARYNS, KATRIJN 2001: *Stylistic and thematic shifting as a narrative resource: Assessing asylum seekers' repertoires*. *Multilingua* 20/1, 2001: 61-84.
- BLOMMAERT, JAN 2005: *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge.
- 2007: *Etnografian luentosarja "Course of Ethnography, A course for PhD/advanced level MA students in October 2007"*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Lokakuun 1.-4. päivä 2007. http://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielet/fidipro/en/news/course_outline
- BURCK, CHARLOTTE 2005: *Multilingual Living: explorations of language and subjectivity*. Palgrave Macmillan, New York.
- CARROLL, LEWIS 1865: *Alice's Adventures in Wonderland*. Penguin Group, Lontoo, 1994.
- DE CILLIA, RUDOLF – REISIGL, MARTIN – WODAK, RUTH 1999: *The discursive construction of national identities*. SAGE Publications, Lontoo.
- DUFVA, HANNELE 2006: *Oppijat kielen virrassa: dialoginen näkökulma vieraan kielen oppimiseen*. Teoksessa Riikka Alanen – Hannele Dufva – Katja Mäntylä (toim.), *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 37-51.
- ESKOLA, JARI - SUORANTA, JUHA 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- 2003: *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge, Lontoo.
- FISKE, JOHN 1998: *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. 5. painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- GEE, J. 1999: *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. Routledge, London.
- HELLER, MONICA 2007: *Bilingualism as Ideology and Practice*. Teoksessa Monica Heller (toim.), *Bilingualism: a Social Approach*. Palgrave Macmillan, New York. 1-24.
- ISKANIUS, SANNA 2006: *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti*. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2001: *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian*. Åbo Akademi University Press, Turku.
- LAURINEN, LEENA (toim.) 2000: *Koti kasvattajana, elämä opettajana*. Kasvatus ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. PS-Kustannus, Jyväskylä.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2000: *Näkökulma luo kohteen: Diskurssintutkimuksen taustaoletukset*. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 133-160.
- MEYER, MICHAEL 2001: *Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA*. Teoksessa Ruth Wodak ja Michael Meyer (toim.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. SAGE Publications, Lontoo, Thousand Oaks ja New Delhi.
- PIETIKÄINEN, SARI 2000: *Kriittinen diskurssintutkimus*. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- PIETIKÄINEN, SARI – DUFVA, HANNELE 2006: *Voices in Discourses: Dialogism, Critical Discourse Analysis and ethnic identity*. *Journal of Sociolinguistics* 10/2, 2006: 206-225.
- PIETIKÄINEN, SARI – ALANEN, RIIKKA - DUFVA, HANNELE - KALAJA, PAULA – LEPPÄNEN, SIRPA – PITKÄNEN-HUHTA, ANNE (tulossa): *Languaging in Ultima Thule: Multilingualism in the life of a Sami boy*. *International Journal of Multilingualism*, 5/2, tulossa.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- PÖYHÖNEN, SARI 2004: *Suomen kielen opettajana Venäjällä. Ammatti-identiteetin tulkintoja koulutuksen ja opetuksen murroksessa*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- ROMAINE, SUZANNE 1989: *Bilingualism*. Basil Blackwell, New York.

- SATCHWELL, CANDICE 2005: Literacy around the clock: An examination of the "clock activity" as a method for identifying everyday literacy practices with further education students. Lancaster University, United Kingdom. Proceeding of 3rd International Conference – What a Difference a Pedagogy Makes: Researching Lifelong Learning & Teaching Conference. Centre for Research in Lifelong Learning, Glasgow Caledonian University/Sritling University, United Kingdom.
- VIRKKULA, TIINA 2006: Stay abroad and foreign language users' identity construction. Pro gradu -tutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- WODAK, RUTH 2001: What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. Teoksessa Ruth Wodak – Michael Meyer (2001), Methods of Critical Discourse Analysis. SAGE Publications, Lontoo, Thousands Oaks ja New Delhi. 1-13.

Liite 1: Diskurssitaulukko

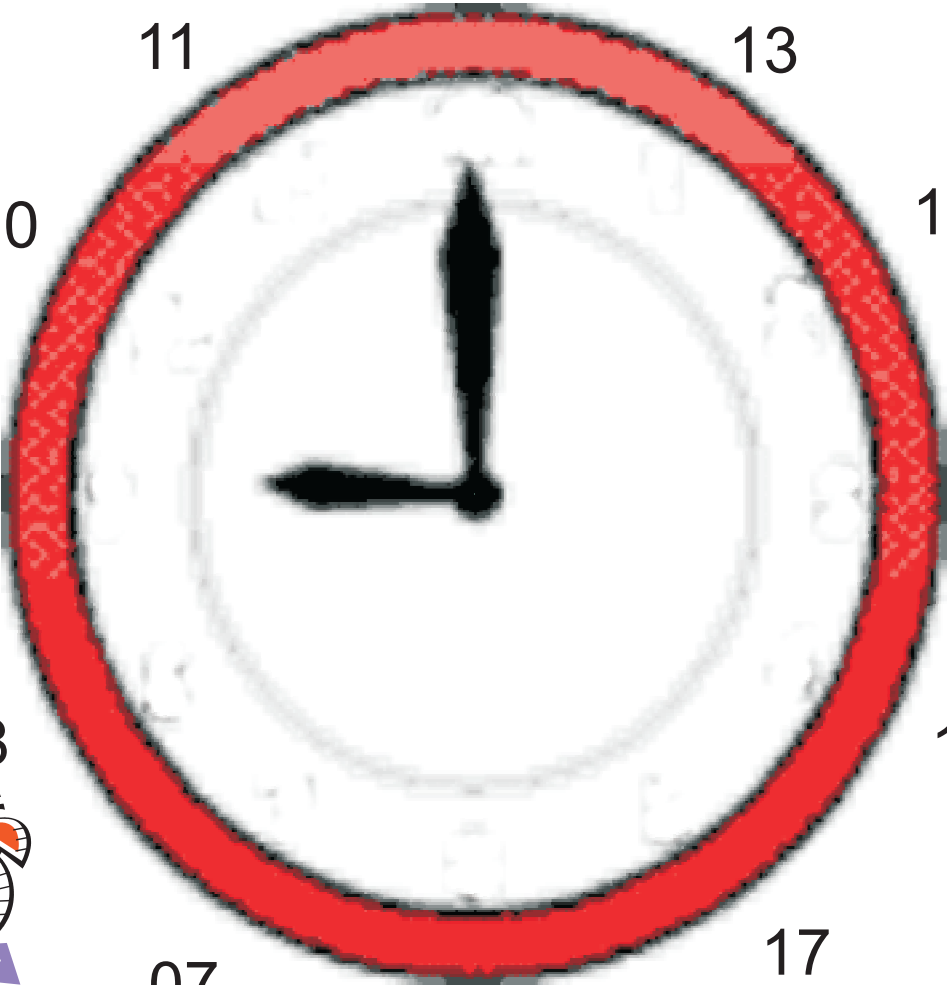
DISKURSSI	IDENTITEETTI	MONIKIELISYYDEN KOKEMINEN RESURSSINA TAI ONGELMANA (JA FUNKTIO)	MONIKIELISYYDEN MÄÄRITELMÄ: HETEROGLOSSIA VAI KOODINVAIHTO	TASO: MIKRO/ MAKRO (Diskurssin oletettu alkuperä)	PUHEENAIHE	Kieli- variaatio
MONIKIELISYYSDISKURSSIT						
Arjen monikielisyys -diskurssi	Monikielinen (Äiti ja isä rakentavat perheelle.)	Kieliainesten toisiaan täydentävä rinnakkaiselo ja henkilökohtaisen kielirepertuaarin laajuus yksilön voimavarana.	heteroglossia	mikro (oma, perheensisäinen kokemus)	kielten käyttö	suomi ja espanja
Baabeli-diskurssi	Monikielinen, anti-nationalistinen, eurooppalainen, maailmankansalainen (Isä rakentaa perheelle)	Ihmisiä integroiva, voimavarainen resurssi. Rauhan ja yhtenäisyyden saavuttaminen maailmassa.	heteroglossia	makro (länsimainen kulttuuri)	monikielisyys maailmassa	suomi
VÄHEMMISTÖKIELISYYSDISKURSSI						
Vähemmistökielisyys-diskurssi	Vähemmistökielinen, salakielinen, perheenjäsen (Isä, äiti ja poika rakentavat perheelle.)	Vähemmistökielen resurssikäyttö mielekkääksi koetun separaation, oman tilan luomisen, sosiaaliselta paineelta välttymisen ja perheen ryhmäytymisen välineenä.	heteroglossia	mikro	vähemmistökielen käyttämistilanteet	espanja, suomi, siansaksa, englanti

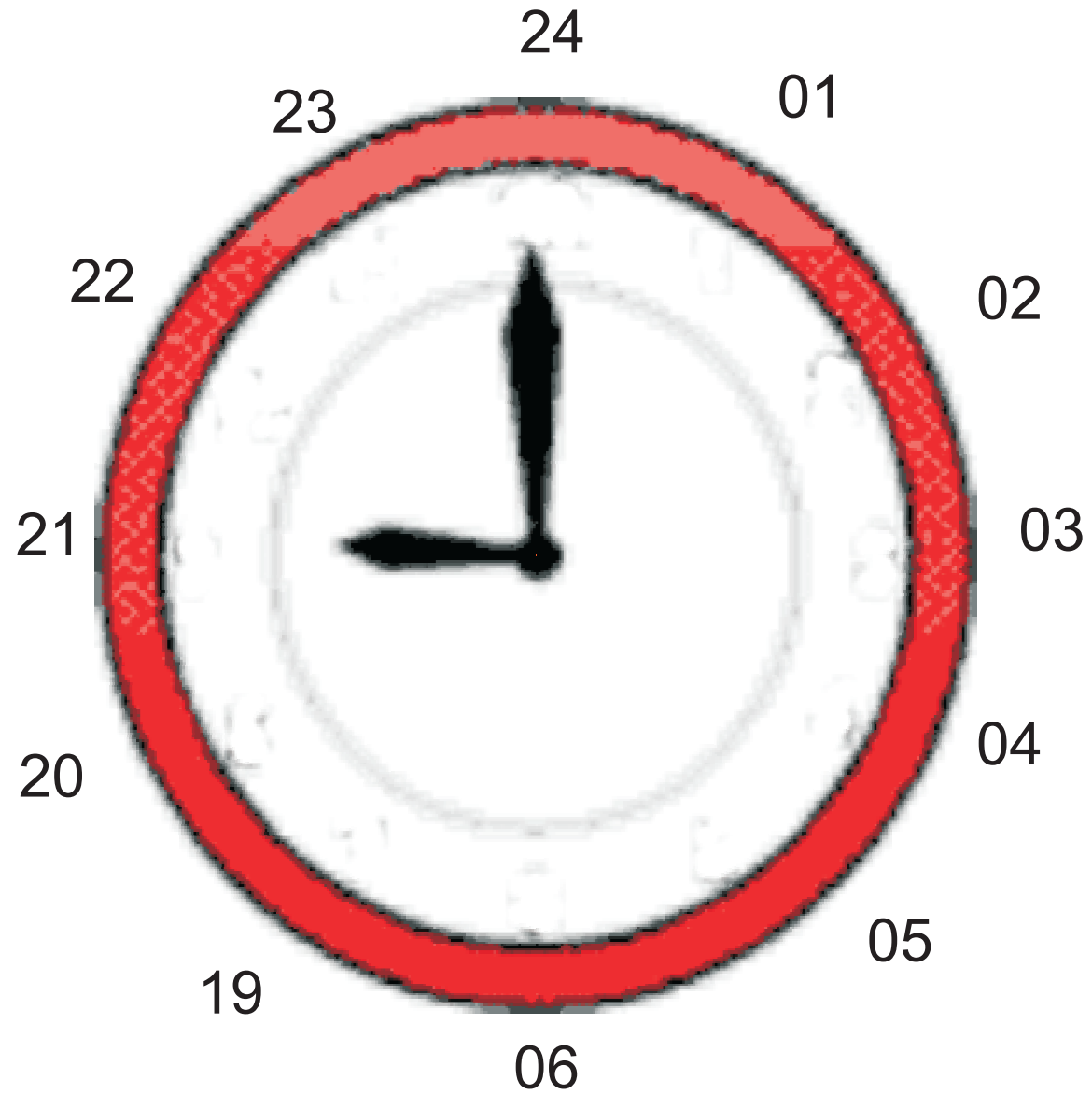
TOISENKIELISYYS-DISKURSSIT						
Suomi 2 ongelmana -diskurssi	Ulkomaalainen, ulkopuolinen, toisenkielinen, toinen, suorittaja, perheenjäsen (Isä ja äiti rakentavat isälle.)	Suomi toisena kielenä koetaan ongelmaksi kielen hallinnan (vaihteluprosessin kuormittavuus, taitotasoa) ja kielen säilyttämisen vaikeuden (lähinnä lapsilla) takia.	koodinvaihto	mikro	suomen kielen hallinta ja oma taitotasoa	suomi ja espanja
Espanja 2 haasteena - diskurssi	Toisenkielinen, suomalainen, taistelija, selviytyjä (Äiti rakentaa itselleen, tytölle ja pojalle. Isä rakentaa tytölle ja äidille.)	Espanja toisena kielenä koetaan haasteeksi kielen hallinnan ja säilyttämisen ongelmien takia.	koodinvaihto	mikro	espanjan kielen hallinta ja oma taitotasoa	suomi
YKSIKIELISYYS-DISKURSSI eli Imatra-diskurssi	espanjalainen, monikielinen (Äiti rakentaa perheelle.)	Espanjan kielen voimavaraisuus kulttuurisena, viestinnällisenä ja myönteisesti erottumiseen ja persoonallisuuteen vaikuttavana pääomana. Suomen kielen näkymättömyys.	koodinvaihto	mikro ja makro (Oma kokemus ja pienen eteläkarjalaisen kunnan kielinäkemyks.)	espanjan ja suomen kielten ja kulttuurien vastakkain asettelu	eteläkarjala

Liite 2: Perheen kelloaktiviteetti

TIME	ACTIVITY
6.30	Wake up – Coffee. Drink yesterday’s Espresso.
7:30	Do coffee – Wake Pirjo & Children both languages. Pirjo in Finnish I do it in Spanish. Pirjo – Breakfast. Getting them ready also in both languages.
8.30	Children leave: Both languages moi / adios,
9.30	Check email: English, finish, Spanish Pirjo Check too. Have a coffee together
10.30	Start translation: Today – week. AutoCAD Finnish – Portuguese. Forestry machine.
11.30	Rough draft and Search Dictionaries and Web
12.30	Rough draft and Search Dictionaries and Web
13.30	Children return at 1 or 2. Again both languages
14.30	Eat: alone or with Pirjo. Both languages and even 3 (depends on impulse topic language). Children do not eat now.
15.30- 20.30	Translate and format
21.30	Eat: check TV English, Finnish, French
22.30	Bed and Questions children homework + they are with us in bed talking too. Read stories Pirjo Finnish I do it too but most children books Finnish
23.30	Sent them to bed, takes some time and convincing in both languages
24.30	Walk to their room and ask Valtteri to put out lights: Spanish
01.30	Talk or / and Watch TV / Read - Sleep
02.30	Watch TV or Read – Sleep
	SLEEP UNTIL 6 – 6:30

Liite 3: Kelloaktiiviteettitehtävä, tunnit 07-18

Haastattelurunko, teemat: 1) kieliverkosto ja toiminta (mitä, missä, kenen kanssa), 2) kokemukset ja tunteet, 3) selviäminen

Aloitus: kaikkien kello-piirustukset otetaan esiin ja katsellaan niitä

- mikä oli helppoa/vaikeaa kellon piirtämisessä?

1) Kieliverkosto (mitä tapahtuu; mitä, missä, kenen kanssa)

- Mitä kieliä sinulla on kellossasi (kierros, vertailua mitä kieliä kenelläkin)
- olisiko tämä piirretty päivä suht tavallinen päivä sun arjessasi?
- kenen kanssa käytät kutakin kieltä? (kierros)
 - perheen sisällä
 - perheen ulkopuolella
- missä tilanteissa käytät kutakin kieltä?
 - perheen sisällä (aamut, ruokailut, illat, vapaa-aika)
 - perheen ulkopuolella (koulu, kaverit, työ, tuttavat, vapaa-aika)
 - media (lehdet, radio, internet)
- puuttuuko tästä piirustuksesta joku kieli, jota vielä lisäksi käytät?

2) Kokemukset ja tunteet

- miltä eri kielten **käyttäminen** päivän kuluessa sinusta **tuntuu?**
(tuntuuko luonnolliselta/oudolta, työläältä/helpolta, mukavalta/rasittavalta, turhauttavalta/mielekkäältä jne)??
- Millaisena koet itsesi X kielen käyttäjänä, millaisia **tunteita X kieli tuo** sinulle tai millaisessa olotilassa käytät X kieltä?
- tuntuuko sinusta joku kieli tutuimmalta, rakkaimmalta? entä joku vieraimmalta?
- Missä **tilanteissa** X kieli tuntuu tutuimmalta? Entä vieraalta? Onko tilannetta, mihin **sopii vain tietty** kieli: suomi/espanja?
- Onko sulla arjessasi jotain tilanteista, joissa suomen kieli tuntuu erityisen tutulta? vieraalta?
- ajatteletko olevasi suomenkielinen, kaksikielinen, monikielinen – jotain muuta?
- jos ajattelet tulevaisuutta, vaikka 10 vuoden päähän, mitä kieliä luulet, että käytät silloin?

3) Selviäminen (jyväskylässä)

- Miten olet kokenut, miten tämmöinen monikielinen arki sujuu täällä Jyväskylässä? Onko sinulla mahdollisuuksia käyttää X kieltä? Missä? Jos ei, mistä luulet että se johtuu?
- Oletko törmännyt ongelmiin suomen kielen kanssa? Millaisiin? Entä X kielen kanssa? Millaisiin?

- Jos kohdalle on sattunut vaikeita kieliongelmiä, mistä olet saanut apua? Miten asia ratkesi?
- Entä onko kohdalle sattunut kivoja tai mukavalla tavalla yllättäviä tapahtumia suomen kieleen/X kieleen liittyen?
- muistuu mieleesi ovatko ihmiset kommentoineet X /suomen kielenkäyttöäsi? Mitä tapahtui?
- oletko huolissasi eri kielten taidoistasi?
 - minkä kielten osaaminen on sinulle tärkeää? entä tulevaisuudessa?
- miten ylläpidät X kieltä arjessasi?
 - mitä medioista seuraat?
 - onko Internetistä ollut apua?
- Entä miten ylläpidät/kehität suomen kieltäsi?
- Jos ajattelut sun arkeasi ja elämää täällä jyväsnylässä ja ylipäätään, mitä etuja koet että sinulla on monikielisyydestäsi? Entä tuleeko mieleen jotain haittoja?
- tuleeko jotain muuta mieleen, jota haluaisit vielä nostaa esiin?

Näistä lisää:

Millaisessa hierarkkisessa suhteessa kielet ovat?

Identiteettiä tuotetaan samuuksista ja eroista, joten miten kokevat olevansa samanlaisia tai erilaisia kuin yksikieliset/suomalaiset/joku muu ryhmä?

Liite 5: Taustatietolomake

TAUSTATIEDOT

Syntymävuosi _____

Sukupuoli Mies Nainen

Koulutus

- Kansakoulu
- Peruskoulu
- Ylioppilas
- Ammattikoulu / toisen asteen koulutus
- Alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Muu _____

Ammattiala _____

Jos et itse vielä ole työelämässä, vanhempien ala _____

Työtehtävä / työnimike _____

Asuinpaikka _____

Synnyinpaikka / Kotimaa / Synnyinmaa _____

Miten kauan olet asunut Suomessa? _____

Kansalaisuus _____

Etninen tausta _____

Ensimmäiseksi oppimani kieli / kielet

Muu kielitausta
